

En tidigmodern gård i Österhaninge

Exklusiva fynd i landsbygdsmiljö – och en dansk skalle från 1400-tal?

Arkeologisk slutundersökning

Fornlämning Österhaninge 260:1
Täckeråker 1:8
Österhaninge socken
Haninge kommun
Stockholms län

Kristina Jonsson & Duncan Alexander

En tidigmodern gård i Österhaninge

Exklusiva fynd i landsbygdsmiljö – och en dansk skalle från 1400-tal?

Arkeologisk slutundersökning

Fornlämning Österhaninge 260:1
Täckeråker 1:8
Österhaninge socken
Haninge kommun
Stockholms län

Kristina Jonsson & Duncan Alexander

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsbild: Utdrag ur geometrisk delination över Täckeråker nr 1–3 från 1638 (Lantmäteriet). Fyndfotografier glas och metall (F17, F32, F51, F56, F79) av Kristina Jonsson, keramik (F220) av Mathias Bäck.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-430-6

Tryck: Just Nu, Västerås 2015

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	7
Bakgrund	8
Fornlämningssbild och topografi.....	8
Täckeråker i det historiska materialet	9
Utredning och förundersökning 2008.....	13
Undersökningsresultat 2014.....	15
Förutsättningar.....	15
Syfte och frågeställningar	15
Metod och genomförande.....	15
Arkeologiska lämningar	17
Fyndmaterialet.....	27
Tolkning och diskussion.....	33
Byggnaderna.....	33
Skalltaket i källaren	34
Gård eller torp?.....	36
Levnadsförhållanden och materiell kultur	37
Utvärdering	40
Referenser.....	41
Tekniska och administrativa uppgifter	43

BILAGOR

1a. Kontextgrupper i Byggnad 2.....	44
1b. Kontextlista.....	45
2a. Fyndlista (exkl. keramik och djurben).....	48
2b. Fyndlista keramik och kritpipor	52
3. Fyndfotografier	60
4. Keramik och kritpipor.....	68
5. Myntfynd.....	86
6. Osteologisk analys	88
7. Arkeobotanisk analys	99
8. ¹⁴ C-analys.....	102
9a. Konserveringsrapport föremål av kopparlegering och järn	104
9b. Konserveringsrapport föremål av kopparlegering F24, F30, F38, F42.....	119
9c. Konserveringsrapport mynt och myntliknande föremål.....	123
9d. Konserveringsrapport blyföremål.....	134

Sammanfattning

Under maj månad 2014 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk slutundersökning av fornlämning Österhaninge 260:1 i Haninge kommun, Stockholms län. Fornlämningen bestod av kulturlager och bebyggelselämningar från historisk tid inom Västra Täckeråkers bytomt. Undersökningen föränleddes av en planerad vägbyggnation, och uppdragsgivare var Haninge kommun. Projektledare för undersökningen var Kristina Jonsson, med Duncan Alexander som biträdande projektledare.

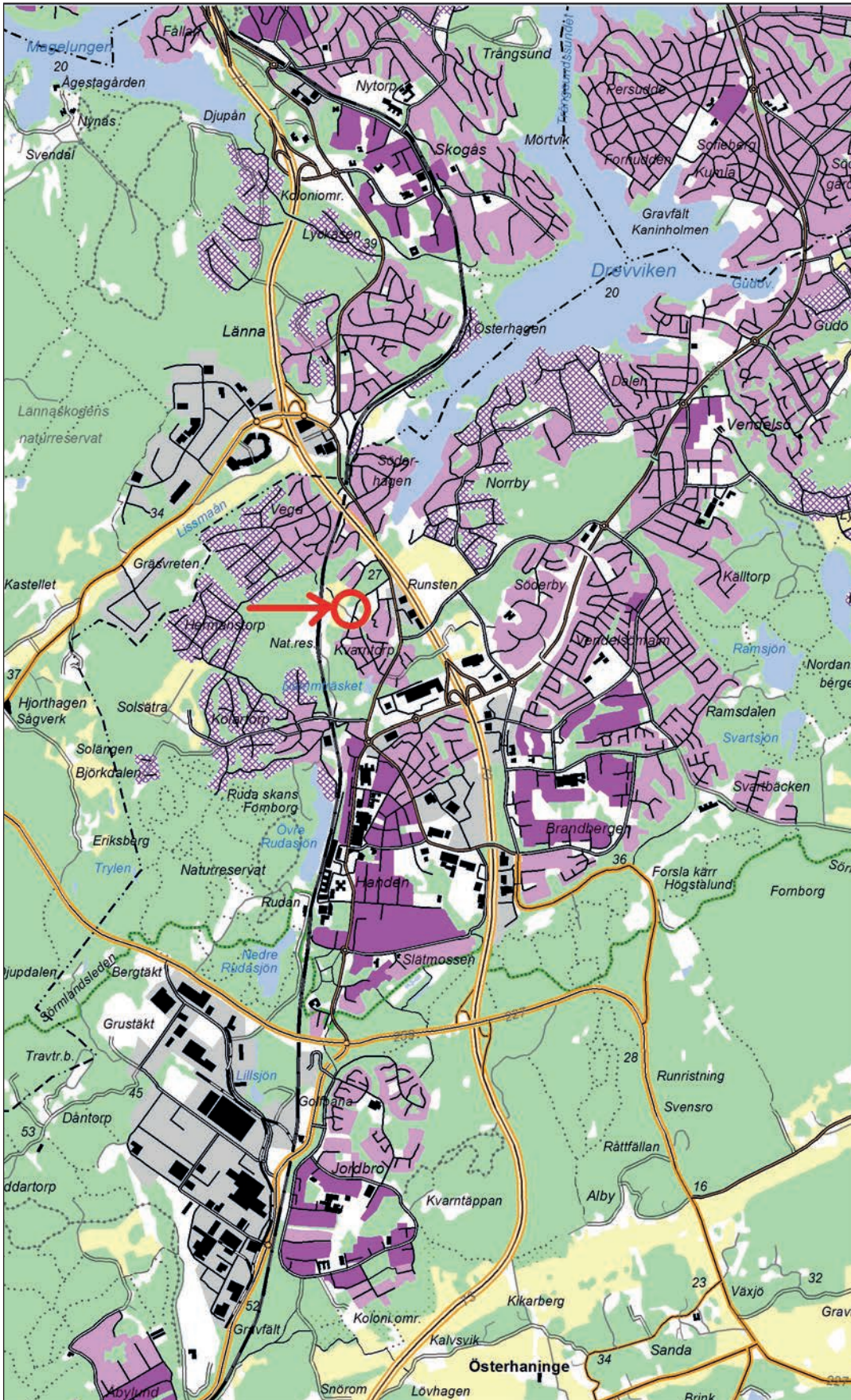
Två byggnader och ett avfallslager undersöktes. Av Byggnad 1 återstod endast rester av ett lager som troligen legat under husets golv, samt diken/rännor som har omgärdat tre sidor av byggnaden. Dess bredd var ca 1,45 meter. Längden är osäker; har byggnaden fortsatt helt till lagrets avslutning i änden utan ränna var längden 2,6 meter. Fynden daterar byggnadens användningstid till mellan sent 1500-tal och hela 1600-talet.

Byggnad 2 visade sig ha en mer omfattande utbredning och mer komplex karaktär än förväntat. Inom byggnaden fanns spår efter ett flertal byggnationsfaser, inbegripande två tydliga faser av källarkonstruktion och tre faser av golvomläggning. Byggnaden förefaller ha varit i bruk under hela 1600-talet, och den odaterade äldsta fasen går sannolikt ned i 1500-tal. Fasen kan inte dateras med hjälp av fynd, men genom korskopplingar av keramikfynd från samma kärl har det konstaterats att byggnad 1 och byggnad 2 sannolikt har uppförts samtidigt, och att även ett avfallslager längre ned i slänten är samtida. Sannolikt har byggnad 2 varit ett bostadshus. Keramikfynden från byggnaden visar på en dominans av bords- och serveringskärl i form av skålar och fat, vilket kan tyda på att man tillagat maten i byggnad 1 och ätit den i byggnad 2.

Fyndmaterialet var oväntat omfattande. Detta kan delvis förklaras med att majoriteten av de lager som undersöktes bestod av hushålls- och annat avfall som hade dumpats i källaren i byggnad 2. Totalt registrerades 390 fyndposter bestående av 765 föremål av järn, brons, koppar, bly, glas, sten, ben/horn och keramik. Keramikmaterialet var mer omfattande än vad som brukar påträffas i landsbygdsmiljöer, och det förekom importgods från Böhmen/Polen, England, Holland, Kina (via Holland) och framför allt Tyskland. Glasfynden visar att man har haft fina dryckeskärl. 10 mynt påträffades, och även smycken men också vardagliga föremål som knivar och andra verktyg. Djurbensmaterialet visar att man har ätit får/get, nöt, svin, höns, älg, grågås, andfågel och fisk (aborre och karpfisk). I byggnaderna fanns även makrofossilt material som påvisade odling eller hantering av skalkorn, vete, råg och havre.

Den undersökta bebyggelsen finns med på historiska kartor, där den omtalas som en utjord till Östra Täckeråker 1638, och som ”Örslandstorpet” år 1648. Enheten har alltså inte hört till Västra Täckeråker, trots att den som fornlämning var registrerad som en del av den gården. I det skriftliga källmaterialet omtalas Täckeråker första gången år 1473. Östra Täckeråker blev en frälsegård och säteri år 1573. Möjligen var det vid samma tid som man etablerade bebyggelse på utjorden. Under 1600-talet ägdes gården av den adliga familjen Bielkenstierna. Vem som har bott på utjorden/torpet är oklart. Ett alternativ är en frälseboning som fått mark avstyckad från huvudgården. Kanske var det endast under det äldsta skedet, från sent 1500- till 1630-tal, som det mest exklusiva materialet har varit i omlopp. Andra förslag, med tanke på den utländska keramiken, är att det kan ha varit ett soldattorp för någon som varit involverad i stormaktstidens krig på kontinenten. Möjligheten finns också att torpet varit en krog.

Ett oväntat fynd i ett av avfallslagren i källaren var en del av en människoskalle daterad till 1400-tal. En hypotes är att den härrör från en person som omkommit vid en sammandrabbning mellan lokala bönder och tyska soldater, som enligt en lokal tradition ska ha ägt rum i närområdet under unionstiden.

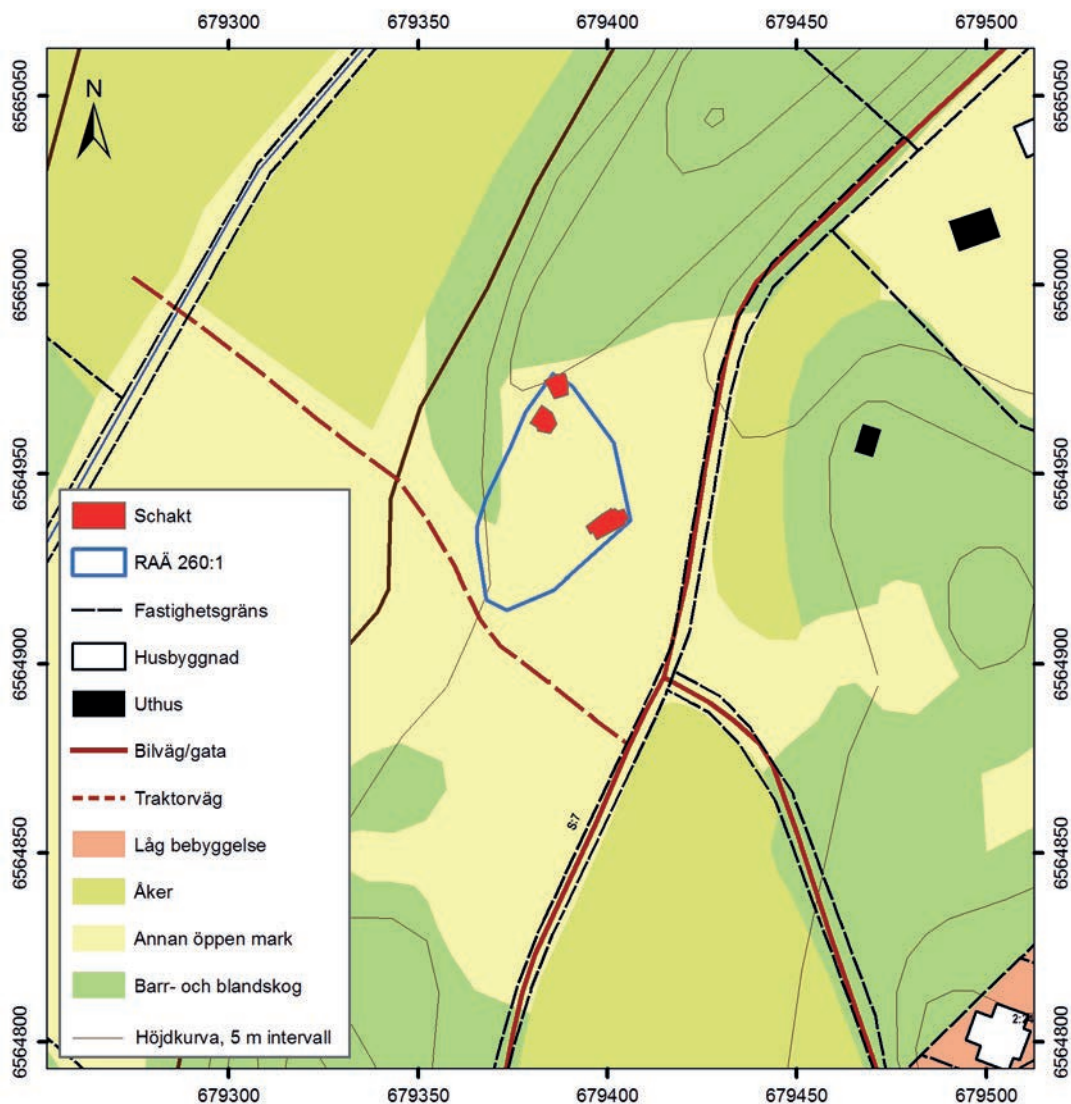
Figur 1. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Platsen för undersökningen är markerad med en röd ring och en pil. Skala 1:50 000.

Bakgrund

Fornlämningsbild och topografi

Undersökningsområdet är beläget i ett för Mälardalen karaktäristiskt sprickdalslandskap, i en från nordost mot sydväst sluttande backe på en moränhöjd, på en höjd mellan ca 30 och 35 meter över havet. Området omgärdas i väster och norr av skog och i söder och öster av vägar. Ett impediment (berg i dagen) ligger ungefär mellan de två nordligast belägna ytorna och den i söder (jfr figurer 3 och 4). Direkt norr om de undersökta lämningarna finns en ytterligare något högre plattå, från vilken marken stupar brant ned mot norr på åsens andra sida. Ytan var vid undersökningstillfället gräsbevuxen, och den används idag som beteshage för hästar.

I det direkta närområdet, inom en radie av 500 meter, finns få registrerade säkra fornlämningar inom Österhaninge socken. Fyra av de närmast belägna; 312:1, 321:1, 324:1, 325:1, utgörs av ”fornlämningsliknande bildningar”, av vilka två (324 och 325) avfärdades som fornlämningar vid den utredning och förundersökning som föregick

Figur 3. Placeringen av de tre schakt som grävdes, i förhållande till fornlämningsområdet och omliggande strukturer. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Figur 4. Översiktsfoto över den backe som lämningarna lög inom. Lager 160 lög i det mer flacka området i slnten i bildens förgrund. Byggnaderna 1 och 2 lög uppemot höjdpaltån, i den övre bögra delen av bilden. Foto mot NV av Mats Nelson.

den här aktuella slutundersökningen (Dardel & Spijkerman 2008:7). Utöver dessa finns en möjlig fyndplats för trä- och näverföremål och en möjlig härd (504:1), en vägbank (96:1), en stensättning (120:1) samt en stenröjd yta (191:1). Något längre norrut finns ytterligare fornlämningar i form av bland annat gravfält och boplatser (t.ex. 121:1, 122:1, 190:1) samt Östra Täckeråkers bytomt (262:1) (för ytterligare uppgifter om fornlämningsbilderna i närområdet, se Lindblom 2008).

Täckeråker i det historiska materialet

Skriftliga källor

Det äldsta skriftliga belägget för by- eller gårdsnamnet är från 1473 då Anders i Taekkeraker omnämns. Under 1400- och 1500-tal bestod enheten av två skattehemman, vilka sannolikt motsvarar de gårdar som sedermera kallas Västra och Östra Täckeråker. Gård 1 omnämns år 1543–56 ha en ”stäng” i Söderbys odlingsmark, och år 1572 har både gård 1 och gård 2 andelar i samma stäng. Ser man till uppgifterna om Söderby så finns samma uppgifter, men även ett tillägg om att gården år 1545 hade en stadgeutjord från vilken hela avkastningen gick till Täckeråker (mer om utjordsbegreppet nedan). Uppgifter om en utjord tillhörande Söderby finns även från 1543, då Johan Pedersson (Bååt) i jordeboken upptar en sådan vilken omtalas vara hans hustru Kristina Åkesdotters arvegods – vid den tiden lagd till äng (Janzon & Rahmqvist 2002:330ff). Möjligen motsvarar denna utjord platsen som den arkeologiska slutundersökningen omfattade, om den sedermera blev lagd som utjord under Östra Täckeråker (jfr nedan om de historiska kartorna).

1571 ägdes Östra Täckeråker av Nils Larsson, som då sålde gården till Karl Nilsson, fänrik vid Kungliga Maj:ts gårdsknektar. Nilsson sålde i sin tur vidare gården till Lars

van Köllen som var hövitsman (befälhavare) över en ”fänika” knektar (fänika = en avdelning fotfolk, undergrupp till regemente). 1573 fick han fastebrev (lagfartsbevis) för gården, och samma år omvandlades den till ett frälsehemman/säteri. I 1576 års årliga ränta anges att van Köllen själv ”brukade avel” på stället. Lars van Köllen var sannolikt far till den Christina Larsdotter som år 1613 upplät sitt arvegods till sin äldste son Jöran Jönsson Svinhufvud, varvid han löste ut sin yngre bror Daniel och själv skrev sig på Östra Täckerråker. Han sålde dock sin egendom redan 1616 till Hans Claesson Bielkenstierna, vars arvingar när de ärvde gården vid hans död 1620 lade hemmanet under Vendelsö säteri (Almquist 1931:870).

Familjen Bielkenstierna ägde Östra Täckerråker fram till 1600-talets slut, men säterifriheten hade troligtvis upphört efter Jöran Jönssons försäljning. Detta uppdragades i samband med kronans reduktioner (indragningar av gods) under 1600-talets sista årtionden. 1686 emottogs gården som fullgott frälse av kronan i samband med en avräkning av Charlotte Bielkenstiernas innehav. Tio år senare hade man dock kommit underfund med att några konfirmationer på förläningen inte hade begärts sedan kung Johan III:s död 1592, och det beslöts att gården samt alla erhållna räntor sedan det året skulle dras in till kronan. Vid det laget hade dock kronan redan hunnit sälja Östra Täckerråker till Göran Falkenberg, ägare av godset Sandemar, och detta köp kunde inte ogiltigförklaras. Under tidigt 1700-tal såldes gården vidare, tillsammans med Söderby gård, till Gabriel Stierncrona. Gabriel avled 1723, och gårdarna övergick 1724 – efter beslut vid ett ting på Söderby krog – till hans bror, Peter Welt. Welt hade år 1719 adlats och fått namnet Stierncrona af Söderby, och han lyckades vid tinget bevisa att brodern hade köpt Söderby med underlydande gårdar för hans räkning, men inte hunnit överföra lagfarten före sin död (Almquist 1931:870f; Hellström 1949:23).

Under hela 1700-talet låg både Västra och Östra Täckerråker under Söderby. Vid denna tid omtalas även enheten Lilla Täckerråker med tillhörande mjölkvarn (Almquist 1931:871; Hellström 1949:23ff). Exakt när Täckerråker lades under Söderby är dock oklart. När Stierncrona vid 1700-talets början köpte gårdarna omtalas Täckerråker som en till Söderby underliggande gård. Gårdarna i Täckerråker finns med på en karta över Söderby från 1648 (mer om kartor nedan), som då nyligen hade blivit ett säteri. Möjligen var det i samband med denna omvandling som Täckerråker flyttades från att ligga under Vendelsö till att tillhöra Söderby.

Östra Täckerråker, som började som ett frälsegods och säteri, övergick vid 1700-talets slut till att bli ett torp. Det omtalas som ett sådant i husförhörslängderna mellan 1798–1860. Kommande inneboende omtalas som ägare, och 1917 avstyckades gården från Söderby. Även Västra Täckerråker omnämns som torp, dock under en tidigare period, mellan 1720 och 1794. Den västra gården avstyckades från Söderby 1920 (Hall m.f. 1990:108f).

En översiktlig genomgång av mantals- och boskapslängder för Täckerråker mellan ca 1630 och 1680 har genomförts inom ramen för rapportarbetet, men det har tyvärr inte varit möjligt att koppla förekommande namn till olika gårdar eller torp. Före 1650 är sannolikt inte heller alla gårdar med i alla längder. 1637 omtalas två torp, och på 1650-talet finns under några år en utjord upptagen. Under 1660- och 1670-tal förekommer fyra enheter, och de äldsta födelse-, döds-, och vigselnotiserna (1665-1671) visar att en av dem är Täckerråker kvarn (belägen sydväst om Västra Täckerråker) (Riksarkivet; Stockholms stadsarkiv).

Historiska kartor

Den äldsta karteringen av Täckerråker är från 1638 (figur 5) (Lantmäteriet). På denna kan man se att det då fanns tre bebyggelselägen, markerade med siffrorna 1, 2 och 3 på kartan. Nummer 1, som beskrivs som ett skattehemman, motsvarar det södra

gårdsläget på det som sedermera blev Västra Täckera. Nummer 2 omnämns som frälsehemman och motsvarar Östra Täckera. Nummer 3, som ligger vid läget för de arkeologiskt undersökta byggnaderna, beskrivs som en utjord till frälsehemmanet. På en karta från 1648 över den närliggande Söderby finns även Västra Täckera med, och platsen för utjorden – också på denna karta illustrerad med schematisk bebyggelse (figur 6) – omnämns som "Örsländtorpet". Inga kartor över Täckera finns från 1700- eller tidigt 1800-tal, men Östra Täckera finns med på en Söderbykarta från 1789 (lantmäteriakt 01-ösr-34). I Laga skiftesakten från 1877 fanns inte längre någon bebyggelse vid utjords-/torpläget (figur 7) (Lantmäteriet).

Benämningen utjord har diskuterats inom den historiska och kulturgeografiska forskningen. De flesta har dock enats om att benämningen indikerar läget för en

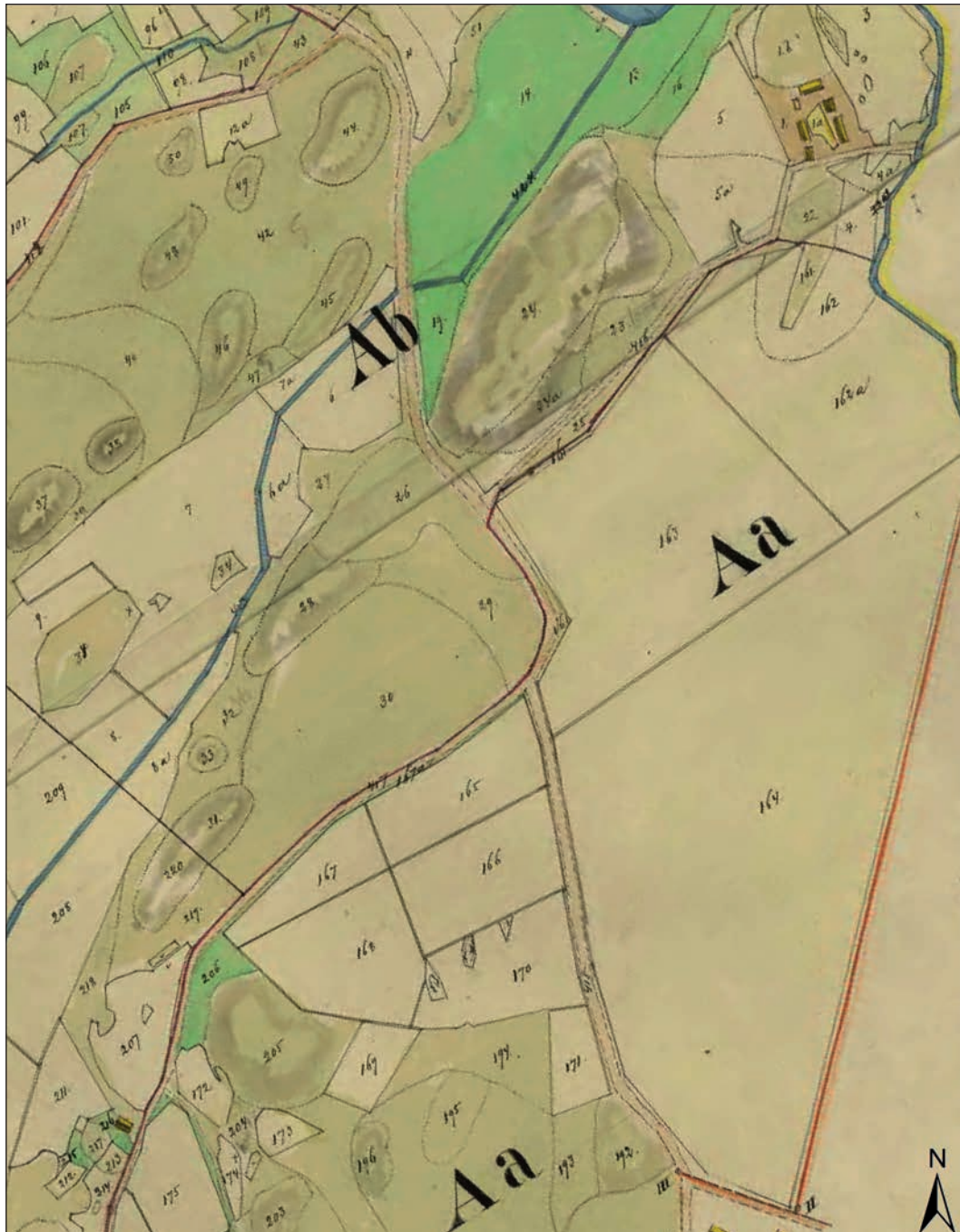

Figur 5. Täckera's bebyggelse på 1638 års karta (lantmäteriakt A127-57:C6:2-3). Kartan är rektifierad för att stämma med dagens koordinatnät, och har samma utsnitt som figurerna 6 och 7. Skala 1:5 000.

Figur 6. Täckeråkers västligast belägna bebyggelse på 1648 års karta (lantmäterialet A127-50:1). Kartan är rektifierad för att stämma med dagens koordinatnät, och har samma utsnitt som figur 5 och 7. Skala 1:5 000.

övergiven gård, vars mark uppdelats mellan kringliggande gårdar/byar. Ofta handlar det om gårdar som lagts ned i samband med den senmedeltida agrarkrisen. Benämningen är dock något problematisk, då "utjord" i 1500-talets jordeböcker även betecknar spridda jordlotter, till exempel mark donerad till kyrkan. Möjligen kan vissa av dem spegla hemmansklyvning i samband med arv. Studier har dock visat att många av utjordarna indikerar lägen där äldre gårdar funnits, och ofta har de återigen bebyggt under 1500- eller 1600-tal. De gårdar som oftast övergavs i kristider var de som låg i perifera lägen på sämre mark. Utjordar kan därmed ofta ligga i sådana lägen, och den nykolonisation som ägde rum under 1500-tal i samband med torpetableringen berörde ofta sådana marker (Karsvall 2011:22ff; jfr Vestbö-Franzén 2003:196). En nyetablering förefaller vara fallet i Täckeråker, där en byggnadssymbol finns vid markeringen av utjorden 1638. Som ovan nämnts omnämns etableringen som ett torp på kartan från 1648.

Figur 7. Täckeråkers bebyggelseenheter på 1877 års karta (lantmäteriakt A127-57:2). Kartan är rektifierad för att stämma med dagens koordinatnät, och har samma utsnitt som figurer 5 och 6. Skala 1:5 000.

Utredning och förundersökning 2008

Västra Täckeråkers bytomt (260:1) beskrevs i FMIS före Arkeologikonsults utredning och förundersökning som 120×60 meter stor (N–S), och delvis bebyggd (jfr figur 5) (FMIS). Det anges att den år 1997 inprickats med hjälp av kartan från 1638, men att platsen då ej hade inventerats i fält. Vid inventeringen 2008 påträffades dock inga bebyggelse lämningar, men vid ”det norra gårdsläget” – motsvarande Östra Täckeråkers utjord – påträffades kol, bränd lera och rester efter en stenmur i inventeringsområdets nordvästra utkant. Den eventuella muren påträffades på höjddatån norr om de lämningar som blev föremål för slutundersökning. Vid det södra gårdsläget fanns fruktträd och en syrenberså samt en jordkällare (Lindblom 2008:11; Dardel & Spijkerman 2008:7).

Vid förundersökningen grävdes 20 schakt inom och invid läget för gården Västra Täckeråker, men inget av arkeologiskt intresse framkom i något av dem. De påträffade lämningarna härrörde samtliga från den bebyggelse som funnits på platsen fram till sent 1900-tal. Vid läget för ”den norra gården” (Östra Täckeråkers utjord) grävdes 21 sökschakt, som på tre ställen utvidgades i syfte att avgränsa påträffade lämningar. Dessa bestod av två kulturlager med kvadratisk utbredning (KL211 och KL212) vilka tolkades som otvetydiga lämningar efter byggnader, samt två ytterligare kulturlager som tolkades som lämningar efter en möjlig byggnad (KL213) samt spår efter utomhusaktiviteter (KL209) (Dardel & Spijkerman 2008:14ff). KL211–213 beskrivs närmare nedan, då det var dessa som blev föremål för slutundersökning (jfr figur 3). Ett av sökschakten (schakt 135) grävdes i syfte att undersöka det som tolkats som en mur vid utredningen. I schaktet påträffades lämningar från en raserad byggnad samt fynd av 1900-talskaraktär.

Byggnad KL211

Lager KL211 beskrivs i förundersökningsrapporten som väl avgränsade rester av en nedgrävning för ett hus, med en utbredning på 3,7×3,8 meter. Inga spår efter syllar, stolphål eller någon form av eldstad påträffades, och lagret tolkades ha bevarats trots avbaning av ploglager då det var nedgrävt i undergrunden. En provgrop grävdes i lagret, som där befanns vara 0,17 meter tjockt och vila direkt på orörd mark. Lagret var mycket fyndrikt, framför allt påträffades mindre bitar av passglas, keramik och obrända djurben. Fragment av en eller flera gråvita krukor i hårt bränt stengodsliknande material påträffades också, vilka preliminärt genom granskning av fyndfotografier daterades till sent 1500-tal/tidigt 1600-tal. Ett ¹⁴C-prov på kol daterades med 58,6% (2 sigma) sannolikhet till mellan 1520 och 1600 AD (Dardel & Spijkerman 2008:15).

Byggnad KL212

Lager KL212 liknade det närbelägna KL211, och bestod av ett 4×4,3 meter stort lager som tolkades som utbredningen av en byggnad. I ytan, vid den östra ”väggen”, låg vad som beskrevs som en tydlig 0,8×0,8 meter stor spisgrund bestående av 0,2–0,6 meter stora skärvigast stenar samt en större tegelstensbit (endast beskriven i text, inget bild- eller planmaterial). Intill spisen grävdes en provruta, som påvisade en sekvens om åtminstone fem lager ned till en meters djup, samt rikligt med träfiber på tre nivåer vilka dock inte låg mellan lagren. De omfattande lagren tolkades påvisa att byggnaden har haft en källare i en äldre fas, som sedermera blivit igenfylld innan spisen uppfördes. Utifrån fyndmaterialet (keramik, glas, järnföremål m.m.) bedömdes igenfyllningen ha ägt rum under 1700-tal eller tidigast år 1662, då ett kritpipsfragment daterat till 1662–1670 låg i de övre massorna. Man påtalade möjligheten att byggnaden kan ha ändrat funktion mellan de två faserna, men rikliga fynd av obrända ben från köttrika djurdelar i källarfyllningen ansågs vara en indikation på att tillredning av mat vid värmekälla även ägt rum under den första fasen (Dardel & Spijkerman 2008:16 samt bilaga 2 i samma rapport).

Lager KL213

KL213 var mer oregelbundet och inte en otvetydlig huslämning, även om också detta lager beskrivs som nedgrävt i undergrunden. Det var ca 10 meter långt och varierade i bredd mellan tre och fem meter, och bestod av vad som tolkades som en blandning mellan kulturlager och raseringsmassor från en ugnskonstruktion. Vid grävning av en provruta påträffades stora mängder av bränd lera med slätstrukna yttersidor, samt kol, sot, skärvigast sten och djurben (både brända och obrända). I rapporten anges att provrutan ”visade sig ligga strax öster om den förmodade ugnen”, men det framgår inte vad som föranlett denna tolkning av ugnens placering. Förekomsten av djurben och en eventuell ugn menade man kunna tyda på att det på denna plats har stått ett kokhus. Ett ¹⁴C-prov på kol från detta lager fick exakt samma datering som det från KL211: 1520–1600 AD (2 sigma) (Dardel & Spijkerman 2008:17).

Undersökningsresultat 2014

Förutsättningar

Resultaten från förundersökningen 2008 indikerade att de bevarade lämningarna var tämligen avgränsade, och Länsstyrelsen hade i förfrågningsunderlaget inför slutundersökningen angivit att den skulle koncentreras till de välbevarade fyndrika kulturlagren KL211-213 (jfr ovan om förundersökningen).

Syfte och frågeställningar

Slutundersökningens huvudsyfte var framför allt att genom fyndinsamling skapa ett underlag för att kunna belysa materiell kultur från en landsbygdsbebyggelse med datering från möjligen sent 1500-tal, 1600-tal och in i 1700-tal. Ett viktigt delsyfte var därför också att datera bebyggelsen. Frågeställningarna inför slutundersökningen hölls, med tanke på undersökningens begränsade omfattning och syfte, relativt allmänna:

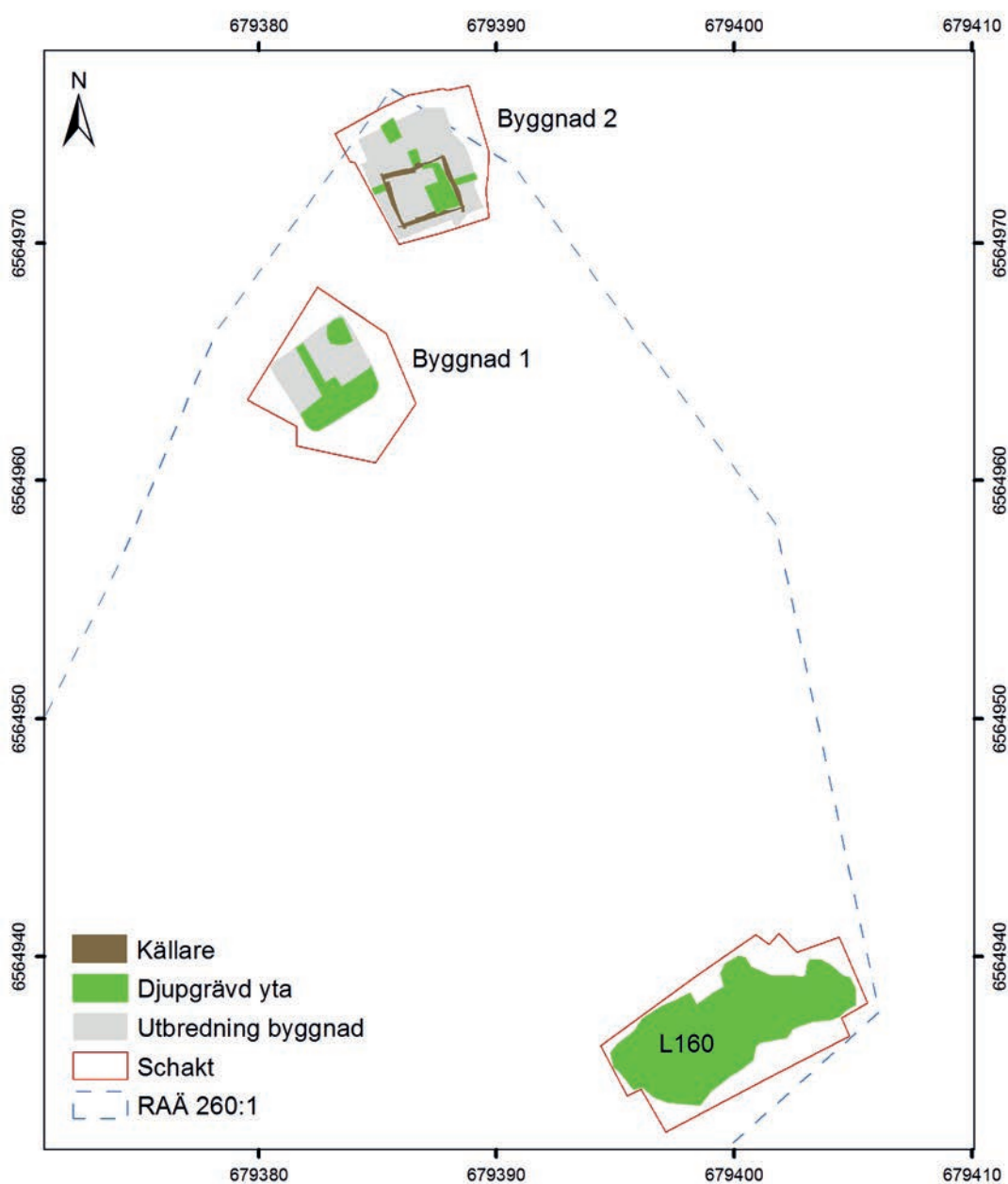
- Vilken typ av byggnader representerar lämningarna? Utgör de bostäder, kokhus, förrådshus, fähus?
- Kan fyndmaterialet datera bebyggelsen närmare? Från förundersökningen föreligger dateringar av L211 och L213 som antingen hamnar inom ett spann mellan 1520 och 1600 eller 1610-1670, medan fyndmaterialet från L209 och L212 snarare pekar på 1700-tal.
- Finns lämningar från en äldre brukningsfas av byggnad L212, från tiden för källarens användning? Är de samtida med L211 och L213?
- Representerar lämningarna inom KL213 delar av en byggnad (ett kokhus?), eller har den raserade ugnskonstruktionen varit belägen utomhus?
- Kan den materiella kulturen säga något om den sociala standarden på gården?

Metod och genomförande

Inledningsvis lokaliserades de tre ytorna med hjälp av GPS. Grässvålen och matjordslagret avbanades därefter med grävmaskin ned till kulturlagernivå, enbart över lägena för de konstaterade bebyggelse lämningarna (sammanlagd undersökningsyta ca 110 m²). Enligt förundersökningsrapporten skulle markduk ha lagts över ytorna efter avslutad undersökning 2008, vilket skulle underlätta återfinnandet av rätt nivå. Detta var dock enbart gjort över lagren KL211 och 213, men inte över KL212 som därmed blev något svårare att avgränsa inledningsvis. Detta fick effekten att delar av byggnaden, som under efterföljande utgrävning visade sig ha en större omfattning än vad som konstaterats vid förundersökningen, kvarlåg utanför schaktets utbredning (mer om detta nedan).

KL211 (nedan kallad Byggnad 1) skulle enligt undersökningsplanen undersökas manuellt i sin helhet enligt Single Context-metodik. Då ingen komplex stratigrafi förväntades bedömdes arbetstakten kunna vara relativt hög. Även detta lager hade dock en mer omfattande utbredning än förväntat. Efter avbaning kom den därför att delundersökas till 50% (jfr figur 8) genom en kombination av plan- och rutgrävning för hand.

Planen för KL212 var att inledningsvis undersöka spislämningen manuell, för att man därefter skulle kunna tömma källargropen med maskin på de övre siltlagren (0,5 meter) som beskrivits som relativt rena. Resterande lager skulle undersökas manuellt enligt Single Context. De undre lagren i källargropen bedömdes kunna tas bort med en snabbare takt, och eventuellt även tas med maskin om de hade en karaktär av återfyllning. KL212 (nedan kallad Byggnad 2) visade sig dock vara en betydligt mer komplex lämning än förväntat. Källarens utbredning omfattade halva byggnaden, och den bestod inte enbart av återfyllda massor utan innehöll ett flertal nivåer trägolv samt avsatta lager. Därför kunde enbart det övre raserings- och fyllnadslagret tas bort med maskin. Källaren undersöktes därefter för hand, men på grund av tidsbrist kunde de undre lagren enbart delundersökas till 50%. Tidsbrist gjorde även att den överliggande byggnadens golv samt syllstenskonstruktioner enbart kom att dokumenteras och delundersökas genom avbaning och grävning av rutor.

Figur 8. Schaktplan. På planen är de ytor som grävdes helt i botten (totalundersöktes) markerade med grön färg. Skala 1:300.

KL213 (nedan kallat L160) var den minst komplicerade lämningen, och bestod enbart av ett avfallslager. Lagret kom därför att tas bort med försiktig avbaning med grävmaskin, kombinerad med manuell rensning och delundersökning genom handgrävning.

Fynd insamlades manuellt och registrerades till lager. Viss gallring av järnfynd (spikar o.dyl.) gjordes redan i fält, och ytterligare gallring i samband med registreringsarbetet (mer om urval nedan under Fyndmaterialet). Myntfynd i Byggnad 2 mättes in med GPS (med nätverks-RTK). Jordprover för makrofossilanalys insamlades från avsatta lager samt från avfallslager, i syfte att om möjligt funktionsbestämma deras tillkomst och därmed även byggnaders funktion. Schakt, rutor, lager och konstruktioner mättes in med GPS, i dokumentationssystemet Intrasis 3. De beskrevs på kontextblanketter och fotograferades med digitalkamera. Inga handritade planer eller sektioner framställdes.

I beskrivningen av lämningarna nedan redovisas de antingen med kontextnummer (nummer genererade i Intrasis vid undersökningen), eller i vissa fall med nummer som refererar till kontextgrupper (KG). Kontextgrupper utgörs i detta fall av strukturer där ett flertal kontextnummer (till exempel ett antal individuellt registrerade stenar) har slagits samman till en tolkad konstruktion.

Arkeologiska lämningar

Byggnad 1

De lämningar som fanns kvar av Byggnad 1 bestod av det lager med gråbrun lerig silt som vid förundersökningen gavs nummer KL211. Utbredningen i plan stämde väl överens med vad som dokumenterats vid förundersökningen; lagret, som vid slutundersökningen fick nummer 860, var 3,65×3,7 meter stort och orienterat i VNV–OSO (se figur 8). När undersökning av lagret påbörjades uppdagades det dock att det var betydligt djupare längs de västra, norra och östra sidorna än vad det var i den centrala delen och ned mot söder. Lagret fyllde alltså vad som närmast kan beskrivas som en uppemot en meter bred U-formad ränna, som sannolikt har avgränsat tre av byggnadens sidor. I byggnadens mitt, där provrutan grävdes vid förundersökningen (se figur 9), var lagret endast ca 0,15 meter tjockt och därifrån tunnades det i den centrala delen ut mot söder till att bli 0,05 tjockt. I rännorna längs de övriga sidorna fortsatte lagret dock ned till ett djup på mellan 0,25–0,3 meter. I den nordöstra delen var rännan ännu djupare, och gick ned till 0,6 meters djup. I detta hörn påträffades även rikligt med kol och rester av bränt trä längs dess ytterkant.

Figur 9. Lager 860 (Byggnad 1) efter avbaning och rensning. Det kvadratiske lagret kan anas som en svag mörkfärgning. I dess centrala del syns provrutan från förundersökningen. Foto mot NV av Kristina Jonsson.

Rännans funktion är oklar. Det kunde inte konstateras om den var medvetet grävd, då inga tydliga nedgrävningsskanter var synliga. Möjligen har en nedgrävd syllstensrad legat i den, men inga spår efter stenar, träsyllar, stolphål eller andra konstruktioner påträffades i de undersökta delarna. Här bör det nämnas att endast ca 50% av lagrets omfattning undersöktes på grund av omprioriteringar (jfr ovan under Metod och genomförande).

Lagret beskrevs som fyndrikt i förundersökningsrapporten, men relativt få fynd påträffades vid ytterligare nedgrävning – fynden låg framför allt på ytan. Där påträffades även ett antal fynd (i plastpåsar) som lämnats kvar vid förundersökningen. Fyndspridningen, i kombination med att lagret i övrigt inte var tydligt kulturpåverkat, tyder på att det inte kan tolkas som ett avsatt golvlager utan snarare ska ses som ett infiltrerat bottenlager som har legat under byggnadens golv. Lagrets homogena karaktär, även ned i rännorna, gör dock tolkningen något problematisk, då rännorna inte borde ha varit fyllda med samma material om de ingick i byggnadens konstruktion – såvida man inte har fyllt igen dem redan under husets uppförande.

Fynden som påträffades i lager 860 bestod av en bit eldslagningsflinta (F10), glas, järnföremål och keramik. Glasfynden (F56) bestod av delar av passglas, schatullflaska, delar från två olika s.k. warzenbecher ("vårtbägare"), samt en bit smält glas (F57) som också det kan komma från en schatullflaska. Järnfynden utgjordes av tre spikar och en ten (F58). 47 keramikskärvor insamlades från lagret (F264–282, 319). Dateringen av dessa ligger i huvudsak runt mitten av 1600-talet, men vissa skärvor av grått lergods eller vitlera kan eventuellt dateras till 1500-tal (bilagor 2b och 4). En av dessa, F273, kommer från samma kärl som F159 och F231 vilka påträffades i skilda lager i Byggnad 2. F319 kom från samma kärl som F183 i lager 160 (avfallslager) samt F316 i lager 1310 i Byggnad 2 (mer om dessa nedan).

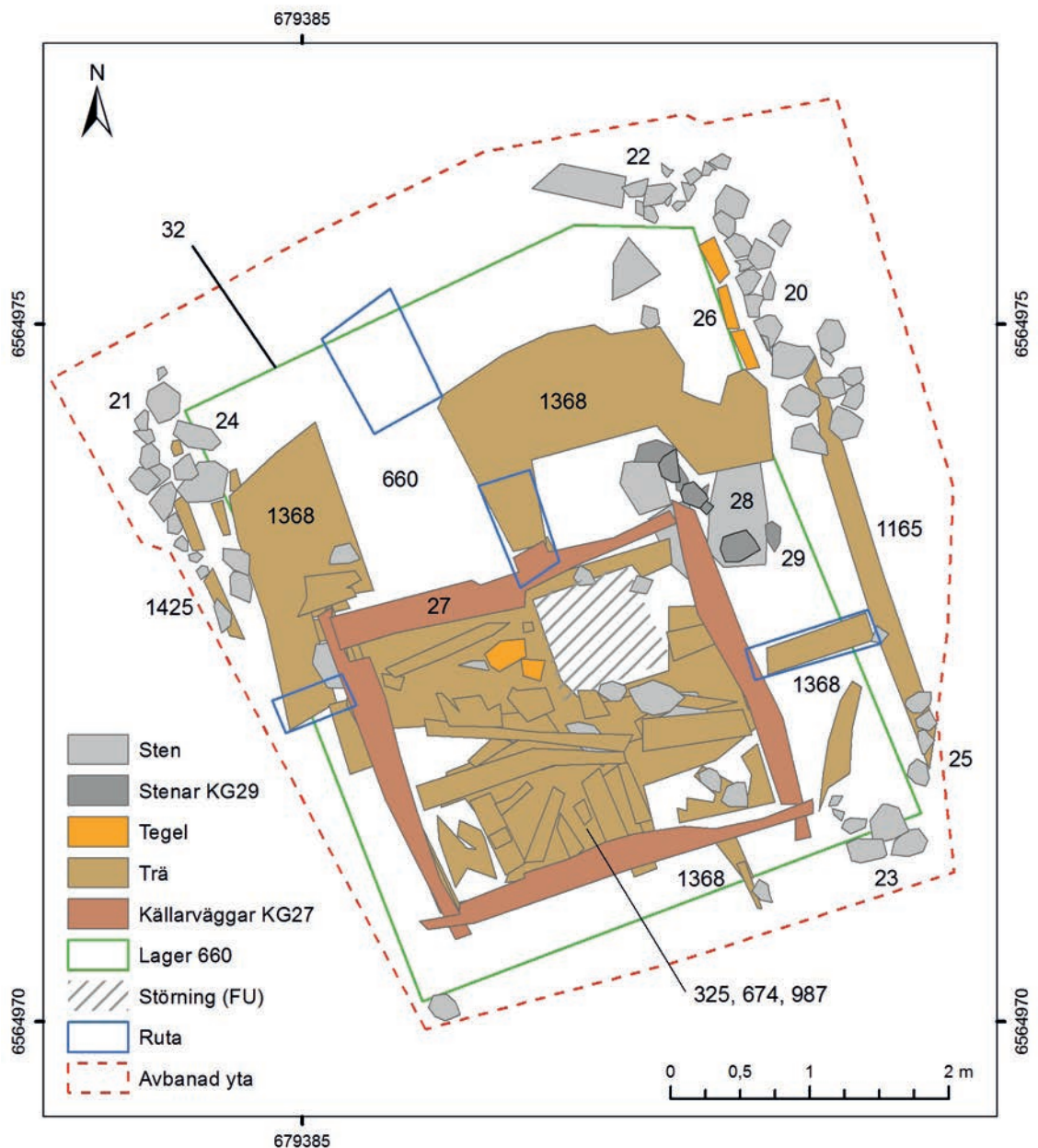
Den osteologiska analysen av ben från lagret visade att de kom från nöt samt får/get (F353–F355, bilaga 6). Makrofossilanalysen påvisade kärnor av skalkorn samt havre. Sammantaget visar förekomsten av matavfall, delar av dryckesglas och hushållskeramik att byggnaden sannolikt fungerat som bostads- eller kokhus.

Byggnad 2

Byggnad 2 var orienterad i NNV–SSO, och representerades av en grund bestående av syllstenar och träsyllar, ett delvis bevarat golv samt ett inre källarutrymme. Källaren har två säkra byggnadsfaser, och den yngre kan dateras till 1600-tal (mer om datering nedan). Byggnadens yttre konstruktion samt golvlager undersöktes genom framrensning, plandokumentation och grävning av fyra rutor/grävenheter (se figur 10). Lagren i källaren undersöktes i princip i sin helhet, med undantag för lager 1148, 1268, 1297 och 1310 som delundersöktes till 50%. En matris över lagrens inbördes relationer redovisas i figur 16 nedan.

Fas 1: husets väggar, golv och den äldsta källaren

Fas 1 representeras av syllstenar och syllstockar tillhörande två av byggnadens ytterväggar, samt lämningar efter källarens äldsta fas. Källaren hade konstruerats genom grävning av en stor, relativt kvadratisk, nedgrävning som var 5×4,3 meter i yta och 0,8 meter djup. Nedgrävningen mättes inte in i fält men har i efterhand fått nummer KG32, vars utbredning motsvaras av lager 660 i figur 10. Nedgrävningen sluttade moderat inåt, och hade en fyrkantig och slät botten. Den yttre begränsningen av källarens golvyta hade formats med syllstockar (1599). Dessa kunde enbart dokumenteras i en begränsad omfattning vid undersökningen, då de under fältarbetet tolkades vara en del av den överliggande träväggen KG27 (mer om denna nedan under fas 2). I nedgrävning 32 fanns ett 0,3 meter tjockt påfört lager med grå silt (660), som hade formats längs dess kanter för att skapa källarens sluttande insidor. Lagrets södra utbredning fortsatte utanför undersökningsytan.

Figur 10. Byggnad 2. På planen har konstruktioner markerats, men inte lager och nedgrävningar (utöver lager 660 och nedgrävning 32). Observera att utritningsordningen vad gäller trä och stenar, av illustrationsrelaterade skäl, inte alltid motsvarar den stratigrafiska följd. Skala 1:50. Plan: Kristina Jonsson.

Direkt på lager 660 påträffades rester av ett kraftigt förmultnat plankgolv (1368) (figurer 10 och 11). Detta har tolkats utgöra delar av det äldsta golvet i byggnaden, vilket delvis har legat över källarutrymmet. 1368 bestod av plankor som framför allt låg i riktning NNV–SSO samt ett antal träsyllar som låg vinkelrätt mot dessa – de sistnämnda har sannolikt utgjort golvsyillar. Träkonstruktionen 1368 var störd, och förekom fragmentariskt på den inåtsluttande ytan som lager 660 runt källaren utgjorde. Det är oklart om golvet har kollapsat inåt mot källaren under dess brukningstid. Det stod emellertid klart att det var kraftigt stört av den ombyggnation av källaren som utgör fas 2. Alla spår av eventuella delar av golv 1368 över källarens utbredning har förstörts i samband med senare konstruktionsarbeten.

Två syllstensrader (KG20 och KG21) löpte i riktning NNV–SSO öster och väster om källaren (figurer 12 och 13). Båda visade sig efter nedgrävning sträcka sig något utanför den begränsade yta som hade avbanats med utgångspunkt i förundersökningsresultaten, vilka endast hade påvisat golvlagret, vilket innebär att byggnadens längd inte säkert

Figur 11. Lämningar av trägelv 1368 i Byggnad 2. I den övre vänstra delen av bilden ses stenarna i KG28 och KG29. Lagret som delvis täcker plankorna är lager 383 (fas 2). Foto mot SSO av Kristina Jonsson.

Figur 12. Syllstensgrund KG20 med tegelrad KG26. Upptill i bilden ses träsyll 1165 över stenarna. Foto mot SSO av Kristina Jonsson.

Figur 13. Syllstensgrund KG21 med ultrasade stenar KG24. På stenarna ses träsyll 1425. Foto mot SSO av Mats Nelson.

har kunnat fastställas. Den östligast belägna KG20 var föremål för en mer omfattande undersökning. Den låg i en linjär nedgrävning (1211), vilken skar genom lager 660 som hade lagts ut som ett konstruktionslager för källaren, vilket indikerar att källaren grävdes innan man uppförde byggnadens väggar. Direkt på syllstenarna KG20 låg en syllstock (1165) (figur 12). Den var tunn och kraftigt förmultnad, men en 3,1×0,18 meter lång rest kunde dokumenteras. Vid den södra änden av syllstocken påträffades ytterligare stenar (KG25). Även dessa har, trots separat dokumentation, ingått i syllstensstrukturen KG20. Ingen syllstock fanns bevarad över den norra delen av KG20, men där fanns tre tegelstenar lagda i linje längs toppen av syllstensraden (KG26). Dessa kan representera läget för ett ingångsparti.

Syllstensstruktur KG21 undersöktes ej, men de synliga delarna dokumenterades i plan. De hade samma karaktär som KG20, med en relativt väldefinierad rad av syllstenar i samma riktning och enstaka fragment av bevarad träsyll (1425) (figur 13). KG21 kan med största säkerhet förmodas vara samtida med KG20. Syllraden KG21 var störd, och ett flertal stenar hade fallit ut mot öster (KG24).

Stenkonstruktion KG22 låg direkt nordväst om syllstenarna KG20, i den nordöstra delen av undersökningsytan (se figur 10). Den bestod av mindre, rundade, stenar i storlek 0,08–0,2 meter i dess östra del och en större delvis exponerad närmast rektangulär sten i väster. Ytterligare stenar låg söder om denna, i byggnaden. Möjligen tillhör dessa samma konstruktion, som i så fall troligen har störts i samband med byggadens rasing. KG22 skulle kunna representera byggnadens norra vägg, men dess begränsade utbredning gör det mer troligt att stenarna utgör en egen struktur inom Byggnad 2. Det är vanskligt att avgöra om konstruktionen har varit synlig ovanför golvet i huset; möjligen utgör den ett fundament för en spis eller en trappa upp till en övervåning. Det har inte heller kunnat klargöras med säkerhet om denna struktur tillhört fas 1 eller fas 2, men den torde vara samtida med byggnadens ytterväggar från fas 1.

Fas 2: ombyggd källare och nytt golv

Den andra konstruktionsfasen gav sannolikt källaren en betydligt mer strukturerad form. Ytterligare ett antal underfaser med utläggning av nytt golv har förekommit (se nedan), men samtliga dessa relaterade till den struktur som källaren fick under fas 2.

Ombyggnationen under fas 2 inleddes med att en grovt lagd grund av stenar och tegelstensfragment i olika storlek och form lades ut direkt på den bevarade träsyllramen 1599 från fas 1 (se figur 14). Samtidigt förefaller man ha tagit bort delar av ursprungsutförandet då inga golvplankor eller golvlager från fas 1 fanns i källarens bottendelar. Ovanpå stengrunden lades långa trästockar (KG27), med överlappning i hörnen, för att bygga upp en vertikal trävägg (figur 14). Träet var för förmultnat för att det skulle kunna avgöras om träramen var knuttimrad eller enbart lagd omlott. Stockarnas ursprungsförhållande kunde inte avgöras, men de förefaller ha varit mellan 0,1–0,12 meter tjocka. Vissa av stockarna hade glidit ned från sina ursprungliga vertikala positioner, och ställvis hade bottenbjälkarna tryckts inåt i källarutrymmet.

Träväggarna skapade ett utrymme om ca 2×2,45 meter. På dess botten hade ett upp till 0,2 meter tjockt utjämningslager (1310) lagts ut, vilket täckte den grova stengrundläggningen upp till nivån för de lägst liggande väggbjälkarna. I lagret fanns även ett antal stenar. Sannolikt utgjorde denna fyllning golvytan i den nya källarens äldsta användningstid, och på 1310 i källarens sydöstra del dokumenterades ett tunt avsatt lager (1297, mer om detta nedan under fas 2a). I grundläggningsslaget 1310 fanns djurben (F376–F380) samt ett relativt stort antal keramikskärvor (F312–F318), ett flertal bestående av importgods, med ett dateringsspann från 1500-tal till 1650. Möjligen kan en deponeringstid mellan ca 1620 och 1640 föreslås, men avfallet har inledningsvis deponerats på annan plats än i källaren eftersom lagret var påfört. I lager 1310 påträffades en skärva från ett kärl från vilket skärvor även förekom i Byggnad 1 samt i avfallslager 160 söder om byggnaderna.

Figur 14. I källarens övre högra hörn syns sten- och tegelpackningen som lagts ut på den äldsta träramen 1599. Över den ligger vägg KG27. Golvnivån som syns till vänster i källaren är det nedfallna trägolvet 987. Foto mot NNV av Kristina Jonsson.

När den nya källaren hade skapats lades ett stabiliserande lager (383) ut runt dess omkrets (se figur 11). Det bestod av 0,1–0,3 meter ljus silt, och i det påträffades ett bronsbleck (F31), en kedja av brons (F32), en järnbit (F101), fönsterglas (F52), passglas (F51), ett bryne av sandsten (F6), eldslagningsflinta (F5), djurben (ej analyserade eller numrerade) samt keramik med dateringar till mellan sent 1500-tal och 1600-tal (F226–F233). En av skärvorna kom från samma kärl som två skärvor påträffade i lager 860 i Byggnad 1 och i lager 100 (återfyllning i källaren fas 3). Lager 383 kunde framför allt ses norr och öster om källaren, dess utbredning var 1,3 meter i norr och 0,8 meter i öster. Lagret skapade en plan yta i byggnaden, på vilken sannolikt ett trägolv har legat (samma som golv 987 som beskrivs nedan, inget trä fanns dock bevarat utanför källaren).

Kontextgrupp 29, en rad med mellanstora stenar liggande i NNV–SSO riktning, låg direkt utanför källarens nordöstra hörn på lager 383 (figur 14). Stenarna har sannolikt ingått i en konstruktion som var synlig i byggnaden under fas 2, som till exempel en tröskel mellan två rum eller en öppning till källarutrymmet. KG29 har tolkats som störd i samband med källarens raserings, men stenarna kan ursprungligen ha ingått i en konstruktion tillsammans med stenarna i KG28 (mer om dessa nedan under fas 4).

KG23, tre relativt kantiga stenar i storlek ca 0,2–0,25 meter samt ett antal mindre stenar (figur 10), låg i byggnadens sydöstra hörn. Denna struktur skulle kunna vara ett fundament för en stolpe eller en golvbjälke tillhörande fas 2.

Fas 2 kan indelas i två underfaser: 2a och 2b. Det ovan nämnda 1297 representerar ett aktivitetslager från fas 2a, de äldsta aktiviteterna. Det var kolrikt och innehöll fiskfjäll (F381) samt skalkorn, vete och andra sädeskorn (bilaga 7) vilket tyder på hushållsaktiviteter förekommit i byggnaden. En skärva yngre rödgods (F311) har relaterats till 1297, men denna kan inte dateras närmare än till möjligt 1600-tal. I lagret påträffades även en liten rektangulär bit dekorerat ben eller horn (F321), möjligen från en kam eller liknande (foto i bilaga 3).

Över lager 1297 låg ett tunt, homogent sandlager (1268) som dock delvis hade en del kol i ytan. Till lagret har två djurben (F374, F375) och fiskben/fiskfjäll (F388, F389) relaterats. På 1297 fanns ytterligare ett tunt aktivitetslager (1148) som innehöll kol och förkolnade korn av bland annat skalkorn och råg (bilaga 7). I 1148 påträffades en kula av kopparlegering (F43), djurben från får/get, tamsvin och höns (F369–F373) samt yngre rödgods (F307–F310) daterat till mellan 1630 och 1670. Dessa lager utgör fas 2b, och representerar sannolikt dels en ny ytavjämning i källaren och dels nedtrampat material som kan spegla vad som förvarats i källaren. Möjligen kan delar av materialet ha fallit ned genom golvspringorna ovanför.

De två underfaserna 2a och 2b är båda samtida med det första trägolvet (987) som lades över källaren efter dess nykonstruktion (figur 14). Golv 987, som var nedsjunket i källaren över lager 1148, bestod av kraftigt förmultnade 0,01–0,04 meter tjocka plankor med en bredd som varierade mellan 0,06 och 0,12 meter. Konstruktionen bestod av två underliggande korsställda golvsyllar i NNV–SSO/VSV–ONO samt ett antal plankrester – vissa liggande i samma riktning som syllarna men vissa även spridda i andra riktningar. På två av plankorna fanns ett svart tjärliknande material som kan indikera att de har utsatts för hög värme (de var dock inte brända). En av plankorna visade spår av eldpåverkan. Lämningarna av golvet var omfattande men delvis spridda, möjligen har golvet vid någon tidpunkt ansetts ha tjänat ut sin funktion varvid man har huggit upp det och spridit delarna över ytan. Denna eventuella händelse utgjorde sannolikt slutet för användandet av utrymmet som en källare. Det har inte gått att avgöra hur man tog sig ned i/öppnade källarutrymmet, men någon form av lucka i golvet måste ha funnits – troligen i det hörn av källaren där en provruta grävdes vid förundersökningen (jfr markerad störning i figur 10 samt tolkningen av stenrad KG29 ovan).

Fas 3: gradvis igenfyllning av källaren

Under fas 3 började källarutrymmet att fyllas igen med olika material, vilka består av kontexterna 886, 830, 734, 674, 639 och 377. En rad med fyndrika avfallsmaterial har deponerats i källaren och nästan fyllt upp den innan ett nytt golv (325) lades ut över ytan. Golvläggningen innebar det slutgiltiga upphörandet av det före detta källarutrymmet som ett funktionellt utrymme.

Fas 3 inleddes med dumpandet av stenar och tegel i källaren, och därefter ett upp till 0,12 meter tjockt lager (886) rikt på kol, djurben, fiskben, metall-, keramik- och benfynd (för fyndnummer, se bilagor 2a och 2b). Keramiken dateras i huvudsak till mitten av 1600-talet, och i lagret låg även ett mynt (F40) daterat till 1634. Sannolikt representerar lagret hushållsavfall. Egendomligt nog påträffades även en del av ett kranium från människa i denna kontext, intill den sydvästra källarväggen (mer om detta fynd i diskussionen nedan). Delvis över lager 886, inom källarutrymmets södra halva och upp över dess trävägg KG27 i söder, låg ett uppemot 0,5 meter tjockt inåtstuttande gult siltlager (830) (figur 15). Lagret representerar sannolikt en medveten stabilisering av den södra källarväggen. En alternativ tolkning är att det utgjorde material som har kollapsat in från källarens övre delar – lagret var dock väldigt tjockt och jämnt sluttande, och det täckte hela väggen så det är mer sannolikt att det lagts ut i stabiliserande syfte efter att man börjat fylla ut källaren med avfall. I lagret påträffades ett mynt från 1644 (F37). Över detta lager låg ett löst avfallslager (734) som innehöll kol, tegel och lerfläckar. I lager 734 påträffades rikligt med fynd: järnföremål (F104–F113) som till exempel en sax, en kniv och en hästsko; ett bryne (F9); eldslagningsflinta (F8); en bronslyska (F35); fönsterglas (F55); djur- och fiskben (F346–F352, F382–F384) samt yngre rödgods och delar av kritpipor (F243–F263). Keramiken dateras till 1600-tal (tre skårvor möjligen till sent 1500-tal). I lagret fanns även ett mynt (F36) daterat till 1658, samt ett myntliknande kopparföremål utan prägling (F34). Lagret har tolkats som dumpat hushållsavfall. Lämningar av träplankor (674) låg över 734 (figur 15). Inledningsvis under utgrävningen tolkades dessa som ännu en golvnivå i källaren. Träet bestod dock enbart av några längre plankor liggande i VSV–ONO. De förekom endast i den nordligare delen av källaren,

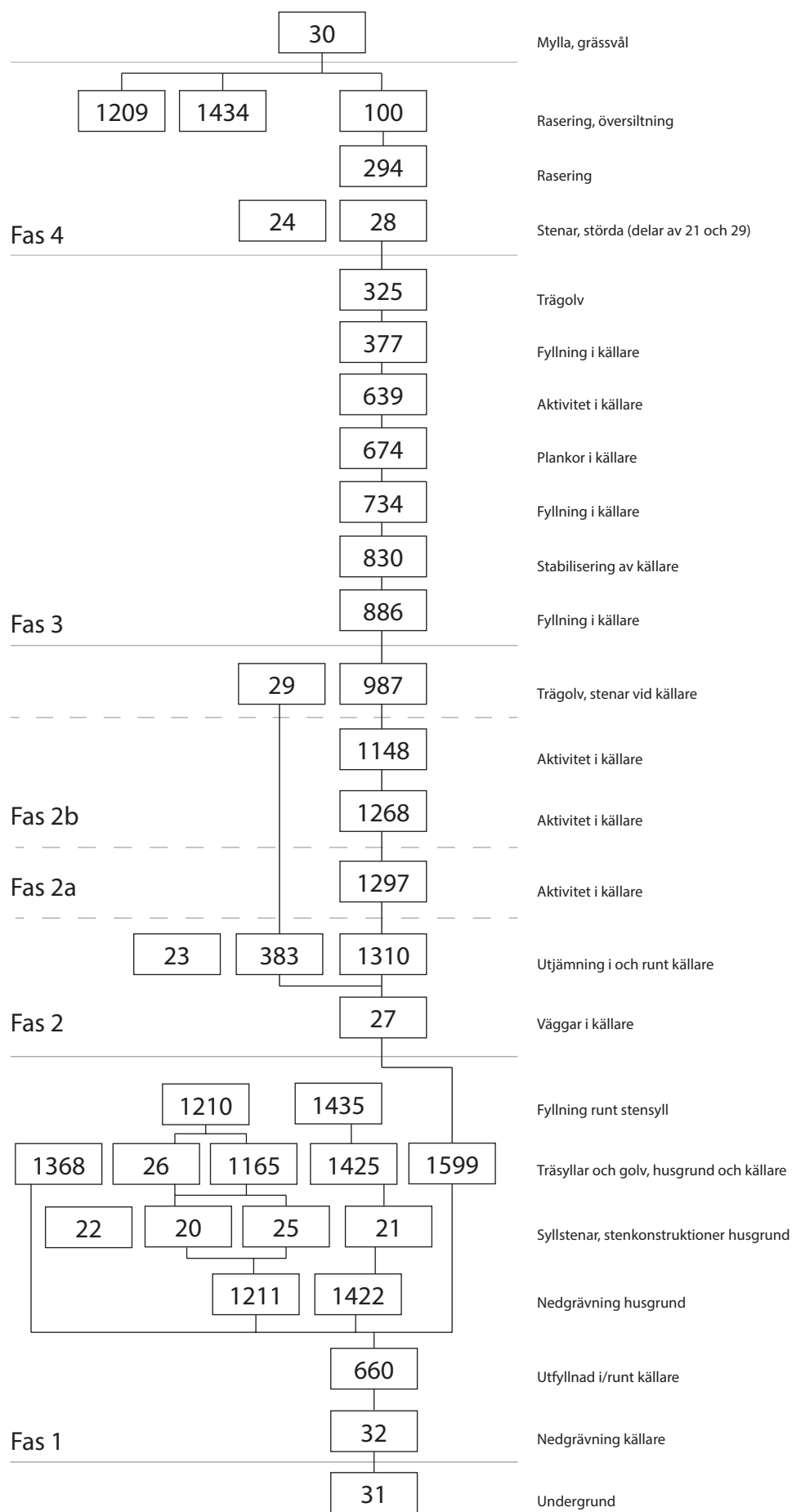
Figur 15. Upptill i bild syns lager 830 längs källarens södra vägg. Träresterna på golvet är plankor 674. Foto mot S av Duncan Alexander.

och låg inte över det sluttande siltlagret 830. Det förefaller därför mer sannolikt att träplankorna 674 utgör kasserat material som använts som fyllning.

Lager 639 bestod av grågul lerig silt med inslag av kol. Det låg i det sydvästra hörnet av källaren och hade en ungefärlig utbredning om 1×0,9 meter. I 639 påträffades spikar (F102), en kil av järn (F103), eldslagningsflinta (F7), flask- och fönsterglas (F53, F54), djurben (F339–F345), yngre rödgods och kritpipsdelar (F234–F242) med datering till mellan 1600 och 1680 samt ett mynt (F33) från 1635. Lagret låg direkt på träresterna 674, och det har tolkats vara ett trampat lager som har samband med påförande av överliggande material inför konstruktionen av det yngsta trägolvet (325, mer om detta nedan). Makrofossilanalys påvisade förekomst av skalkorn, andra fragmentariska sådeskorn och åkerogräs (bilaga 7). Över 639 hade ett 0,15–0,3 meter tjockt lager (377) lagts ut över hela källarytan. Det innehöll rikligt med kol (upp till 30% i vissa delar) och fynd av djurben, metall, glas och keramik som till största delen dateras till 1600-talets andra hälft (se fyndlistor i bilagor 2a och 2b). Framför allt längs den västra halvan av källarens södra vägg innehöll lagret en lins med många metallfynd. Hälften av undersökningens fynd av kopparlegering, bland annat två fingerringar, tre bleck och en nål, påträffades i lagret, och fyra mynt – samtliga från åren 1666 eller 1667.

Träggolv 325 (figur 17) var det yngsta golvet som dokumenterades vid undersökningen. Det har legat över den före detta källaren, som vid den tiden var igenfylld. Golvet bestod av 0,12 meter breda och 0,02 meter tjocka plankor lagda i VSV–ONO riktning. Plankorna låg med ca 0,11–0,13 meters avstånd till varandra, vilket dock sannolikt var en effekt av att de fallit ned i det underliggande källarutrymmet. En tvärbalk låg under plankorna över källarens mittparti och ut över dess väggar. Den var 0,12 meter bred och 2,4 meter lång och låg i VNV–OSO riktning. Delar av golvet var förstörda på grund av förmultning.

Fas 3 är den enda fasen med myntfynd. Totalt åtta mynt har påträffats från lager relaterade till denna fas, daterade till mellan 1634 (lager 886) och 1667 (lager 377). Det förefaller märkligt att så många mynt ska ha tappats eller deponerats under så kort tid inom ett så begränsat utrymme. Stora delar av materialet från denna fas utgjorde typiskt hushållsavfall, med bland annat rikliga mängder keramik, träkol och metallföremål. Man har alltså använt hushållssopor för att fylla upp den gamla källaren, och möjligen har mynten hamnat tillsammans med avfallet i samband med avstädning av andra ytor.

Figur 16. Matris över de stratigrafiska relationerna och fasindelningen i Byggnad 2. Stratigrafisk analys av Duncan Alexander.

Figur 17. Trägelv 325 Upp till vänster ses stenkonstruktion KG28. Foto mot NO av Duncan Alexander.

Fas 4: rasering av byggnaden

Fas 4 representerar raseringen av byggnaden och ett förändrat markanvändande på platsen. Tre stenar (KG28) fyllde ut delar av källargropens nordöstra hörn; de var något nedvinklade i gropens försänkning och låg inte *in situ* (figur 17). Sannolikt har de ingått i en inre konstruktion i byggnaden, vilken har störts i samband med byggnadens rasering. Möjligen har stenarna samband med KG29 (fas 2). Kring stenarna fanns ett lager (294) med knyträvsstora tegelbrockor och inslag av kol. I lagret gjordes fynd av spikar och en krok (F76–F78), djurben (F326–F331) samt yngre rödgods och ett kritpipsskaft (F185–F188) daterade till 1600-talets andra hälft. Vid förundersökningen tolkades denna stenansamling som en spisgrund (endast beskriven i text), men lämningarna utgör med största sannolikhet raseringsmaterial. Analys av ett jordprov visade att det innehöll skalkorn, fragmentariska sädkorn och frön från svinmålla (bilaga 7).

Över och delvis utanför den yta som källaren omfattade låg lager 100. Lagret var relativt fyndrikt, framför allt vad gäller järnföremål (t.ex. knivar och en hästsko) och keramik (för fynd, se bilaga 2). Lagret innehöll även djurben (ej analyserade, inga fyndnummer). Lagret bestod dock till största delen av mylla, vilket tyder på att den berörda ytan har brukats för agrara syften efter att byggnaden togs ur bruk och revs/nedmonterades (jfr makrofossilanalys i bilaga 7).

Lager 160

Som ovan nämnts visade sig lager 160 enbart bestå av ett avfallslager, beläget i en svacka i slätten nedanför de två byggnaderna. Det löpte i öst–västlig riktning, var tunnast i de norra partierna och tjockast i den centrala och den östra delen. Lagret bestod av siltig lera med stora inslag av tegel och kol. I dess centrala del påträffades en 0,6×0,5 meter stor koncentration med mindre kolbitar (L244), som tolkades som avfall snarare än en härdrest. I lager 160 låg även enstaka stycken av bränd lera/lerklining (F133) av den typ som vid förundersökningen tolkades som rester från en ugnskonstruktion, men ingen ugnslämning eller liknande påträffades. Enstaka större stenar låg i lagret (se figur 18), men de tolkades inte ingå i någon form av konstruktion. Lagret kunde inte heller konstateras vara nedgrävt, vilket det angavs vara i förundersökningsrapporten.

Makrofossilanalys av jord från lagret visade att det enbart innehöll rester av ogräs och ruderatväxter (bilaga 7). Det osteologiska materialet bestod av ben från nöt och älg

Figur 18. Lager 160 under nedgrävning. Provrutan som grävdes vid förundersökningen var belägen i det område som är djupare nedgrävt på bilden (t.b. om de centralt belägna stenarna). Foto mot SV av Mats Nelson.

(F322–F325, bilaga 6). Övriga fynd var fönsterglas (F46), en smält glasbit (möjligen från en schatullflaska, F47), spikar, en nål samt andra mindre järnföremål (F72–75), en bit eldslagningsflinta (F2) samt 56 keramikskärvor (F164–184). Keramiken bestod till större delen av yngre rödgods, men där fanns även enstaka delar vitgods och grått lergods. Materialet dateras i huvudsak till 1600-talets andra hälft, med viss möjlighet även till 1500-tal samt tidigt 1700-tal. Inget fynd var dock säkert 1700-tal. Fyndet med möjlig 1500-talsdatering, F183, bestod av två skärvor grått lergods från samma kärl som fynden 316 och 319 som påträffades i byggnaderna 1 och 2 (jfr ovan).

Lagret kan relateras till bebyggelsen norr om det, med tanke på de samtida dateringarna och förekomsten av keramikskärvor från samma kärl påträffade i både Byggnad 1 och 2. Vid tiden då gården beboddes var ytan där lagret påträffades åkermark, så möjligen har avfallet hamnat i slänten i samband med gödsling. Ytan kan också ha använts för avfallsdeponering då marken har legat i träda.

Fyndmaterialet

Fyndmaterialet från undersökningen visade sig vara oväntat omfattande, och till delar av en annan karaktär än vad som hade förväntats med tanke på bebyggelsens begränsade och rurala karaktär. Den stora mängden kan delvis förklaras med att majoriteten av de lager som undersöktes bestod av hushålls- och annat avfall som hade dumpats i källaren i Byggnad 2. Totalt registrerades 767 föremål (djur- och fiskben ej inräknade) (se tabell 1 nedan). Av dessa bestod 201 av järn, 18 av brons, 10 av koppar, tre av bly, 68 av glas, 23 av bergart, 367 av keramik, 68 av vitlera (kritpipor), sju av lerklining, två av bearbetat ben, samt 59 av djur- och 10 fiskben. Vissa av föremålsfynden kan ses på fotografier i bilaga 3, och de konserverade fynden i bilagor 9a–d. Den oväntat stora mängden medförde tyvärr att endast ett urval av metallföremålen kunde bli föremål för konservering. Vid urvalet prioriterades föremål av koppar och kopparlegering (mynt, fingerringar, hyskor etc.) och bly (till exempel en plomb), medan järnföremålen fick representeras av ett antal redskap (saxar, knivar m.m.) och ett föremål som visade sig vara en pareranordning från en värja (mer om fynden nedan).

Material	Antal totalt	Antal tillvaratagna	Vikt, g (avrundat) tillvaratagna
Järn	201	9	7 921
Cu-legering	18	9	38
Koppar	10	10	70
Bly	3	2	23
Glas	68	29	198
Bergart	23	23	615
Keramik	367	367	6 344
Vitlera (kritpipor)	68	68	378
Ben/horn, bearbetat	2	2	2
Lera (lerklining)	7	7	104
Djurben	465	465	3 346
Fiskben	94	94	2
Summa (exkl. djur- och fiskben):	767	526	19 041

Tabell 1. De tillvaratagna fyndens fördelning mellan skilda kategorier.

Järnföremål

Järnfynden bestod av 16 knivar (inklusive ett antal matknivar), en gaffel, två saxar, åtta hästskor, en grov kil, en nyckel, ett slutbleck till ett s.k. smällesås (F83, figur 19) en pareranordning från en värja (F79, figur 20), en märla, fem krokar, fem ringar samt ett antal mindre föremål som beslag, bleck, tenar, klinkor, nitlar, sömmar och spikar (se även fyndfotografier i bilaga 3). Knivarna – åtminstone vissa av dem – och gaffeln representerar tillsammans med det rikhaltiga keramikmaterialet och glasfynden gårdens bordskultur. En stor andel av fynden, om man bortser från små föremål som spikar, bleck och annat, utgörs med andra ord av hushållsartiklar från det dagliga livet. Järnfyndet visar inte på någon säker hantverksverksamhet på platsen, även om de var många i antal; snarare kan de kopplas till vardagliga sysslor eller utgöra konstruktionsdetaljer.

Figur 19. Slutblecket F83 (till böger). Skala 1:1. Till vänster ses ett slutbleck från 1700-tal på en dörrpost i Strömsbolms slott. Foto: Tobias Mårud.

Anmärkningsvärd är pareranordningen (värjfastet), vilken påträffades på golv 325 i Byggnad 2 (fas 3, sista perioden av husets användning) – ett högst ovanligt fynd. Ett svärd med likadant fäste finns i Armémuseums samlingar (figur 21), och det beskrivs vara från 1640-talet och utgöra en föregångare till 1653 års armévärja (uppgifter från Digitaltmuseum.se). Anordningen består av en handbygel som inte har anslutit till knappen på handtaget, samt en yttre sidobygel som fortsätter till handbygelns övre del. Byglarna ansluter till en infälld parerplåt, som övergår i en tumbygel.

Figur 20. Pareranordning från värja, F79. Skala 1:1.

Figur 21. Svärd från 1640-talet med likadan pareranordning. Foto: Armémuseum (CC BY 4.0).

Brons- och kopparföremål

Bronsfynden utgjordes av fyra bleck, tre hyskor, två nålar, tre ringar varav två var fingerringar (en ses i figur 22), fyra tenar, en kedja (smycke eller klockkedja?, se figur 23) och ett bronsfragment i form av en liten kula (se även fyndfotografier i bilaga 3). Kopparfynden bestod av de åtta mynten, samt två cirkelrunda kopparplattor som i fält troddes vara mynt men som visade sig vara utan prägling. Möjligen utgör de någon form av poletter, plomberingar eller liknande. Mynten var från årtalen 1634, 1635, 1644, 1658, 1666 och 1667 och var samtliga av låga valörer (1/4 och 1/6 öre). Fynd av klädesdetaljer som hyskor och knappar är vanligt förekommande vid undersökningar av bebyggelse från denna tid. Mer ovanligt är att man inom en så begränsad yta och volym påträffar smycken/utsmyckningar som de två fingerringarna och kedjan. Myntfynden var också många med tanke på att de lager som undersöktes framför allt bestod av hushållsavfall.

Figur 22. Spiralformad fingerring (F30). Skala 1:1.

Figur 23. Bronskedja (F32). Skala 1:1.

Blyföremål

De tre blyföremålen bestod av en tråd som vridits till en ring, ett dekorerat föremål som tolkats som en plomb (figur 24) samt ett svårtolkat hylsformat föremål format som en krona – möjligen en spelpjäs? (figur 25). Blyplomben kan ha suttit på en textilpacke vilket brukar vara det vanligaste, men de har även förekommit på till exempel säckar med utsäde. Blyplomber har påträffats i 1600-talsmiljöer i t.ex. Jönköping och Kalmar (Nordman & Pettersson 2009:156f; Romedahl & Tagesson 2010:30). Just detta exemplar var utan märkning, vilket gör det svårt att avgöra vad den representerar.

Figur 24. Blyplomb (F17). Skala 1:1.

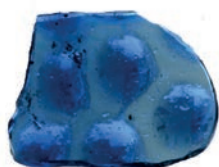
Figur 25. Blyföremål (F16). Skala 1:1.

Glasföremål

Glasfynden bestod dels av fönsterglas, och dels av glas från olika typer av kärl. Inga buteljglas av den typ man finner i material från 1700-talet och framåt, från ölflaskor och liknande, påträffades. Detta stämmer väl överens med dateringen av bosättningen som ligger i sent 1500- till 1600-tal. Glasfynden bestod istället av vitt, grönt, blågrönt och gulbrunt glas från mindre flaskor eller bägare (t.ex. schatullflaskor, vinflaskor), samt delar från dryckesglas (passglas och vinglas) med 1600-talsdatering (se fyndfotografier i bilaga 3).

Fynd av passglas har i största utsträckning gjorts i stadsmiljöer, och när de påträffas på landsbygden är det oftast på sätesgårdar, prästgårdar, krogar och liknande. Vad gäller krogmiljöer så var passglaset starkt förknippat med starkölsförsäljning under 1600-talet, och det fanns en föreskrift att de som serverade sådant skulle ha ett passglas som symbol på ”tavlan” (Henricson 2003:110; Haggrén 2010:129).

I F56 ingår två skärvor, en vit och en blå (se figur 26 samt bilaga 3), från en bägartyp som på tyska kallas warzenbeger (”vårtbägare”) och på engelska ”bossed beaker”. Namnet kommer av de ”vårtor” (utbuktningar) som dekorerar glaset (figur 27). Det är ytterst ovanligt med fynd av dessa i skandinaviska material, de var framför allt populära i Holland och i nordvästra och sydvästra Tyskland, men förekom också i till exempel England (Haggrén 2015). Sammantaget ger glasmaterialiet från undersökningen en bild av ett rikt hushåll där vin serverades i exklusiva importerade bägare och glas, åtminstone vid festliga tillfällen.

Figur 26. En av glasskärvorna från F56. Skala 1:1.

Figur 27. En warzenbeger från Regensburg i sydöstra Tyskland. Bägaren är 6,7 centimeter hög och 6,7 centimeter i diameter. Foto: Falkenhof Museum Rheine, via Museum Digital Westfalen (CC BY NC SA 3.0).

Föremål av bergart

Stenföremålen utgjordes av sju brynen varav tre av röd sandsten, ett av grå sandsten och tre av skiffer (fyndfotografier i bilaga 3). Utöver dessa påträffades eldslagningsflinta samt en bit slagen kvarts. Materialet kan klassas som vanliga vardagsföremål.

Bearbetat ben/horn

De två fynden av bearbetat ben påträffades i samband med floteringen av jordproverna (fotografier i bilaga 3). Det ena består av ett mindre rörben perforerat med ett hål i mitten (ej genombrutet genom båda sidor av benet). Dess funktion är svårtolkad, och möjligen utgör benet inte ett medvetet bearbetat föremål. Det andra fyndet är ett litet fragment (ca 10 mm) dekorerat ben eller horn. Dekoren består av två parallella ristade linjer, och förekommer på samma ställe på fragmentets båda sidor. Fragmentet är för litet för att man ska kunna avgöra vilken typ av föremål det kommer från.

Keramik och kritpipor

Keramikmaterialet bestod av 367 skärvor keramik och 68 kritpipsfragment, med en klar dominans (90%) av yngre rödgods (texten nedan bygger på Mathias Bäcks rapport, bilaga 4). Andelen rödgods och porslin kan betraktas som relativt hög och något över ramen för vad som brukar påträffas i landsbygdsmiljöer, medan andelen fajanser och stengods dock var relativt låg. Fynden av grått lergods är emellertid ovanliga från tidigmodern bebyggelse på landsbygden i Mälardalen, men de har motsvarigheter i fynd från flera platser i Stockholm.

Lergodskärlen är importerade från Böhmen/Polen.

Ytterligare importgods finns i materialet, från England, Holland, Kina (via Holland) och framför allt Tyskland. Vad som också är ovanligt i materialet är det förhållandevis höga antalet rikt utsmyckade barockskålar, bland annat en ovanlig grönglaserad typ med inristad blomdekor (figur 28).

Figur 28. En möjligen importerad sgraffitodekorerad skål (F220). Foto: Mathias Bäck.

Osteologiskt material

Det osteologiska materialet utgjordes av 69 fyndposter varav 10 bestod av fiskben (uppgifter från Agneta Floods rapport i bilaga 6). Djurben påträffades även i kontexterna 100 och 383, men dessa blev bortprioriterade från analys då ett urval blev nödvändigt. Materialet bestod i huvudsak av obrända ben, men brända förekom också. Ben från får/get dominerade (52 %), nötboskap utgjorde 32 %, svin 10 % och höns 4,4 %. De övriga arterna – som bestod av älg, grågås, ospecificerad gåsart och ospecificerad andfågel – uppgick tillsammans till 1 % av materialet. De fiskarter som kunde identifieras var abborre och karpfisk. 76 % av benen som kunnat identifieras både till art och benslag bestod av vad som tolkats som matavfall. Den totala andelen matavfall är dock större, då det förekommer bendelar som kunnat identifieras till benslag (som indikerar matavfall) men inte till art.

Tolkning och diskussion

Byggnaderna

Det går inte att säga så mycket om konstruktion och utseende när det gäller Byggnad 1, då lämningarna endast bestod av ett lager samt rännor/diken. Troligen har byggnaden varit av en enklare karaktär än Byggnad 2; kanske ett förrådshus eller kokhus placerat på fyra hörnstenar. Makrofossilanalysen påvisade förekomst av sädeskorn och fiskben, och den rikliga förekomsten av kol i det nordöstra hörnet kan indikera platsen för en spis eller ugn. Skärvorna från de påträffade keramikkärlen har en jämn fördelning mellan delar från kok- respektive serveringskärl. Har byggnaden stått innanför de rännor som lager 860 avslutades i så har dess bredd inte varit mer än ca 1,45 meter. Längden är osäker; rännor fanns endast runt tre sidor, och har byggnaden fortsatt helt till lagrets avslutning i änden utan ränna var längden 2,6 meter. Det är dock troligare att det har rört sig om en liten relativt kvadratisk byggnad med ingång i söder där marken var plan. Rännorna runt de övriga sidorna kan ha grävts i dränerande syfte, eller för att förhindra att skadedjur tog sin in i byggnaden. Från Byggnad 1 finns en ¹⁴C-datering från förundersökningen som gav perioden 1520–1600. Keramikfynd med datering ned i 1500-tal påträffades också i byggnaden.

Byggnad 2 visade sig ha en mer omfattande utbredning och mer komplex karaktär än förväntat. Inom byggnaden fanns spår efter ett flertal byggnationsfaser, inbegripande två tydliga faser av källarkonstruktion och tre faser av golvomläggning. Byggnaden förefaller ha varit i bruk under hela 1600-talet, och den odaterade äldsta fasen går sannolikt ned i 1500-tal. Den kan inte dateras med hjälp av fynd, men genom korskopplingar av keramikfynd har det konstaterats att Byggnad 1 och Byggnad 2 sannolikt har uppförts samtidigt, och att även avfallslagret 160 längre ned i slänten är samtida (mer om detta nedan). Sannolikt har Byggnad 2 varit ett bostadshus. Keramikprofilen från byggnaden visar på en dominans av bords- och serveringskärl i form av skålar och fat, vilket kan tyda på att man tillagat maten i Byggnad 1 och ätit den i Byggnad 2.

Byggnad 2 var ett trähus uppfört på liggande träsyllar vilka i sin tur vilade på nedgrävda stensyllar. I dess ursprungsförande hade huset ett källarutrymme som var konstruerat med inåtsluttande sidor, möjligen utan träbeklädning men det har inte gått att avgöra då den yngre källaren har förstört de flesta spåren av den äldre. Källarens tak utgjordes av den överliggande byggnadens golv. Under fas 2 genomgick Byggnad 2 en kraftig inre ombyggnation, då man skapade en rektangulär källare med träväggar på en grov sten- och tegelgrund. Väggarnas sidor fylldes ut så att en slät yta uppstod runt det nya källarutrymmet, vilken kan ha fungerat som golvytta i huset eller mer troligt som underlag för ett upphöjt golv. Källarens bottenplan höjdes upp, så att bottenfyllningen täckte sten- och tegelgrundläggningen. Rikliga keramikfynd från konstruktionslagret visar på en datering av denna händelse till före mitten av 1600-talet. Källaren togs därefter i bruk, och jordgolvet tycks ha blivit omlagt med ett tunt sandlager. I det äldsta avsatta lagret från fas 2 (1297) påträffades frön eller kärnor från skalkorn och vete, fiskben och fiskfjäll, och Stefan Gustafsson som har gjort makrofossilanalyserna (bilaga 7) menar att detta indikerar att Byggnad 2 kan ha haft en bostads- eller kokhusfunktion – såvida materialet inte är sekundärt deponerat.

Det yngre aktivitetslagret (1148, fas 2b) innehöll fler sädeskorn, även från råg, och också en större mängd ogräsfrön. Sammansättningen tyder på förekomst av ett system med gödslade åkrar i närheten där skalkornet såtts om våren och rågen om hösten (bilaga 7). Lagrets innehåll av fiskben och också djurben, talar också för att byggnaden har varit ett bostads- eller kokhus. Hur det makrofossila materialet har hamnat i källaren

är oklart; det kan ha fallit ned mellan golvspringorna, suttit under skorna på personer som gått ned där, eller så kan källaren ha använts för förvaring av säd. Hur det än kan ha hamnat där så tyder dess förekomst på en närhet till ett ruralt odlingsystem under denna tidsperiod.

Inga ytterligare förändringar i byggnaden kunde noteras förrän under 1600-talets andra hälft, då källaren fylldes upp och ett nytt golv lades ut (fas 3). Ett tjockt lager (830) lades också ut för att stabilisera källaren i söder. Det sistnämnda kan indikera att det fanns en instabilitet i strukturen, och att det därför fanns ett behov att omforma byggnadens golvyta vid denna tid – kanske golv 987 till och med kollapsade ned i källaren. Materialet som användes för att fylla upp källaren innehöll en hel del keramik med en relativ hög andel importgods. Detta material utgör sannolikt delar av hushållets avfall som vid detta tillfälle omdeponerades till källargropen. Djurben var underrepresenterade om man ser till avfallens sammansättning, vilket visar att man hanterat sopor selektivt. Möjligen deponerades organiskt avfall på annan plats än mer ”solida” sopor. De solida avfallshögarna har därefter valts när man behövde återanvända material i samband med byggnation. I fyllningarna påträffades fönsterglas, vilket visar att huset sannolikt har haft fönster, åtminstone under den senare användningsfasen.

Det fanns inga aktivitetslager från fas 3. Keramiken från byggnadens raseringsfas (fas 4) indikerar att byggnaden fortsatt användes som bostad fram till dess raseringsfas, vilket inte bör ha skett senare än kring sekelskiftet 1700. Makrofossil från raseringslager 100 visar att marken runt Byggnad 2 vid den tiden hade en igenväxande karaktär, och det representerade vad man finner på en gårdsplan, i ruderatmark, vägkanter och liknande (bilaga 7).

Skalltaket från människa som påträffades i det påförda lagret 886 tillhörande fas 3 i Byggnad 2 har daterats till 1410–1500 (93,8% säkerhet med 2 sigma) alternativt 1600–1610 (1,6% säkerhet med 2 sigma). Hur man ska förhålla sig till detta fynd i en dateringsdiskussion av aktiviteter på platsen är knepigt: ser man på det som ett fynd bland alla andra så skulle det kunna indikera att det har förekommit verksamheter på platsen så tidigt som under 1400-tal, och att skallen senare har omdeponerats i samband med källarens igenfyllning. Dessa verksamheter behöver dock inte ha någon relation till den senare bebyggelsen. Det finns även en – om än mycket liten – möjlighet att det är den yngre ¹⁴C-dateringen som är den riktiga, och att benresterna är samtida med husets äldsta fas. Men nu är inte människoskallar i källare vanliga fynd, så frågan är varför den låg där överhuvudtaget.

Skalltaket i källaren

Skalltaket från lager 886 kom från en äldre vuxen (över 50 år) individ. På höger hjässben, strax bakom och över där höger öra har suttit, fanns spår efter två snitt eller hugg. Huggen hade inte skurit genom skalltaket, och skadorna hade tillfogats personen under dess levnadstid (bilaga 6). Vid undersökningen gjordes en kontrollgrävning utanför källaren intill det område där fyndet gjordes, för att se om ytterligare benrester fanns, men inga påträffades.

Hur kan det då komma sig att delar av ett mänskligt skelett från 1400-talet låg i ett av avfallsagren i 1600-talskällaren (figur 29)? Hade den varit förhistorisk hade det kunnat förklaras med att man råkat gräva sönder en järnåldersgrav i samband med jordtäkt eller annat. För att ”råka” gräva sönder en 1400-talsgrav bör man i så fall ha grävt på en (övergiven) kyrkogård, eller på en plats där en individ som av någon anledning inte hade fått en grav i vigd jord låg nedgrävd – till exempel ett mordoffer. Under medeltiden var också vissa människor enligt lag nekade kyrkogårdsbegravning. Olika lagar listar olika

Figur 29. Skalltaket i lager 886 intill källarväggen. Foto mot NV av Duncan Alexander.

kategorier, till exempel brottslingar, fredlösa, bannlysta, självmördare och ”hedningar” – till de sistnämnda räknades även odöpta barn (Jonsson 2009b:51 med referenser).

Det är också känt, åtminstone från 1800-talskällor, att sådant som likdelar från kyrkogårdar, blod från nyligen avrättade och föremål som varit i kontakt med en död människa var eftertraktade för trolldoms- eller läkemedelsbruk (Jonsson 2009a:150 med referenser). En möjlig tolkning av skalltafsyndet kan därmed också vara att det har använts i sådana syften. Kanske har det medvetet lagts i det första igenfyllningslagret när källaren ”stängdes”, som en form av byggnadsoffer.

Det finns dock ett par intressanta lokala traditioner som möjligen kan kasta ljus över frågan. Dels så skall det ha funnits en tingsplats vid Täckerråker (Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige 1866:781), dock finns inga uppgifter om någon avrättningsplats i anslutning till tinget. Den andra berättelsen, som finns nedtecknad i 1600-talskällor, passar emellertid väldigt bra med dateringen av skalltaket. Det sägs nämligen att det under unionstiden (från 1300-talets sista årtionde till 1520-talet) ska ha stått en strid vid Täckerråker, då lokala bönder hade lagt sig i bakhåll och därefter besegrade en grupp danska soldater på väg för att inta Stockholm. Stora delar av den danska styrkan ska ha dödats, och sedan dess kallas den inskränning som Drevviken gör vid Östra Täckerråker (jfr figur 2 ovan) för Jutskåran (eller Jutskåren på dagens kartor, jute = dansk) (Runqvist 1961:22f). Drevviken och läget för Östra Täckerråker ligger ca 800 meter nordost om utgrävningsplatsen, men en förkastningsbrant i dess förlängning stupar ned direkt norr om läget för den undersökta bebyggelsen (jfr ovan under Fornlämningens bild och topografi). Exakt var denna eventuella sammandrabbning har ägt rum inom området, om den har ägt rum, är det ingen som vet – men dateringen av skalltaket sammanfaller som sagt väl med unionstidens strider. Kanske kan en tolkning som tar flera av de ovan nämnda resonemangen i beaktande föreslås: att en dansk skalle har återanvänts i sammanhang relaterade till folketro.

Gård eller torp?

I FMIS kategoriseras lämningarna från bebyggelsen i Täckerråker som ”bytomt/gårdstomt”. Inledningsvis ingick även delarna sydväst om de i denna rapport aktuella byggnaderna, där Västra Täckerråker har legat. Området hade avgränsats med hjälp av kartan från 1638. Efter att förundersökningen konstaterat att det södra gårdsläget inte hyste fornlämningar så begränsades fornlämningsområdet till att gälla bebyggelsen i de norra delarna. Frågan är dock om den enhet som kallas Örmlandstorpet på 1648 års karta kan klassas som bytomt/gårdstomt. Definitionen på en sådan i FMIS är att den ska utgöra en skattlagd enhet, till skillnad från ”lägenhetsbebyggelse” som är en icke skattlagd mindre bebyggelseenhet (t.ex. torp).

Vad representerar då den bebyggelse som har legat på frälsehemmanets utjord i Täckerråker? Som ovan redovisats så är utjord en problematisk term, men ofta indikerar den att en äldre gård tidigare legat på platsen under medeltid. Medeltida lämningar har påträffats vid undersökningar av utjordar, till exempel i Lilla Ullevi i Uppland (Bäck, Hållans Stenholm & Ljung 2008:9f, 60ff). Arkeologiska undersökningar har också påvisat nyetableringar på utjordar, som till exempel det torp från mitten av 1500-talet som undersöktes i Bollarp i Småland (Vestbö-Franzén 2003:197ff; Franzén 2013).

Torp har funnits från medeltid fram till modern tid, men deras kamerala status har varierat genom tiderna. De medeltida torparna var nybyggare på utmarkerna, och läser man i till exempel Upplandslagen om allmänningar så förefaller vem som helst ha haft rätt att röja och inhägnat sig ett område för boende, så länge man hade gjort erforderliga markeringar (”barkat av och blekat”). Det anges dock också att ingen by fick bruka en annan bys allmänning utan lov eller legoavtal (Holmbäck & Wessén 1979:177).

Under 1500-tal och första halvan av 1600-talet expanderade torpbebyggelsen kraftigt. Inledningsvis bottenade det i en strävan att återuppta brukandet av den medeltida ödebebyggelsen. Som ett led i detta utfärdade Gustav Vasa ett förbud för byalag att förhindra nybyggande på den gemensamma bymarken, och man fick inte heller ta ut avrad eller arrende av nybyggarna. Adeln vid denna tid gjorde dock vinst genom torpen, då de utnyttjade sin särställning genom att via torpanläggningar utöka sitt innehav av landbogaårdar på skatte- och allmänningssjord. 1647 utkom en skogsordning genom riksdagsbeslut, vilken gav delägare av allmänningssmark vetorätt gällande både existerande samt planerade torp. Vid mitten av 1600-talet effektiviserades också det militära indelningsverket, och det föreskrevs att den jord som år 1652 var upptagen i militiejordeboken men sedan hade kommit i privata händer skulle återföras till sin indelning. 1673 förbjöds avsondringar från skatte- och kronohemman som ett led i dessa strävanden, och under de sista årtiondena av 1600-talet blev ett flertal oskattlagda torp soldat- eller ryttartorp. Det var slutligen avskedade soldater som i stor utsträckning bebodde torpen (Elgeskog 1945:406ff).

Lämningarna i Täckerråker torde kunna jämföras med de ovan nämnda i Bollarp, med tanke på namnet Örmlandstorpet. Bebyggelsens ringa omfattning och avsaknaden av ytterligare ekonomibyggnader tyder också på att denna bebyggelseenhet utgjort en mindre äga med relation till en större gård. 1573 omvandlades Östra Täckerråker från att vara ett skattehemman till att bli ett frälsehemman. Möjligen är det vid samma tid som man utnyttjar sina privilegier till att låta etablera bebyggelse på utjorden. Källorna är något dunkla när det gäller ägande och relationer vid denna tid. På Söderbykartan från 1648 omnämns enheten som Örmlandstorpet, och möjligen låg det då under Söderby sätesgård. En utjord i Söderbys ägo, relaterad till Täckerråker, omnämns i källorna redan 1543 så en stark koppling mellan gårdarna finns bakåt i tiden. Täckerråker låg definitivt under Söderby under 1700-tal, men det finns uppgifter om att Östra Täckerråker lydde under Vändelsö åtminstone på 1620-talet. Möjligen har både Söderby och Täckerråker inledningsvis legat under Vändelsö, men när Söderby fick egen säterifrihet vid 1600-talets mitt så kan Täckerråker ha ”följt med”.

Enheten, som åtminstone vid 1600-talets mitt kallades torp, förefaller inte ha varit skattlagd så rent kameralt bör den betraktas som en lägenhetsbebyggelse eller ett torp. I detta specifika fall – med tanke på kopplingen till Östra Täckeråker med adelsprivilegier och det rika fyndmaterialet (mer om detta nedan) – ter sig dock terminologin något begränsad med tanke på de ”fattiga” konnotationer som torpbegreppet medför.

Levnadsförhållanden och materiell kultur

Namnet Örsländstorpet skulle kunna komma av att den mark som torpet brukade omfattade ett öresland (ca tre tunnland eller ca 12 000–15 000 m²). En sådan stor yta motsvarar den lilla åker samt den vita ytan utan trädsymboler runt byggnadssymbolen nummer 3 på kartan från 1638 (figur 5 ovan). Det var med andra ord vid första anblicken ett småbruk med ganska begränsade resurser, åtminstone vad gäller tillgång till odlingsmark. Detta förhållande speglas också i kartakten från 1638 års jordebok: utjordens tilldelade utsäde var mindre än en tredjedel av vad de två hemmanen fick vardera. Man har därför varit tvungna att komplettera hushållets resurser med hjälp av eventuell djurhållning, jakt, fiske och hantverk.

Ser man till det osteologiska materialet som påträffades vid undersökningen så var det ganska varierat: man ätit kött från nötboskap, får eller getter, svin och höns. Man förefaller kunna ha slaktat på plats, framför allt var andelen slaktavfall från svin dominerande i relation till andelen matavfall. Det man har ätit mest av förefaller dock ha varit får/get. Utöver tamdjur så fanns även ben från älg, grågås, andfågel och fisk (aborre och karpfisk) i materialet. Ben från vilt utgjorde dock endast ca 1% av det totala materialet. Huruvida detta speglar att dessa kostinslag verkligen var underordnade i dieten är svårt att avgöra; hade jorden sållats vid undersökningen hade sannolikt betydligt fler ben från fisk och fågel kunnat upptäckas.

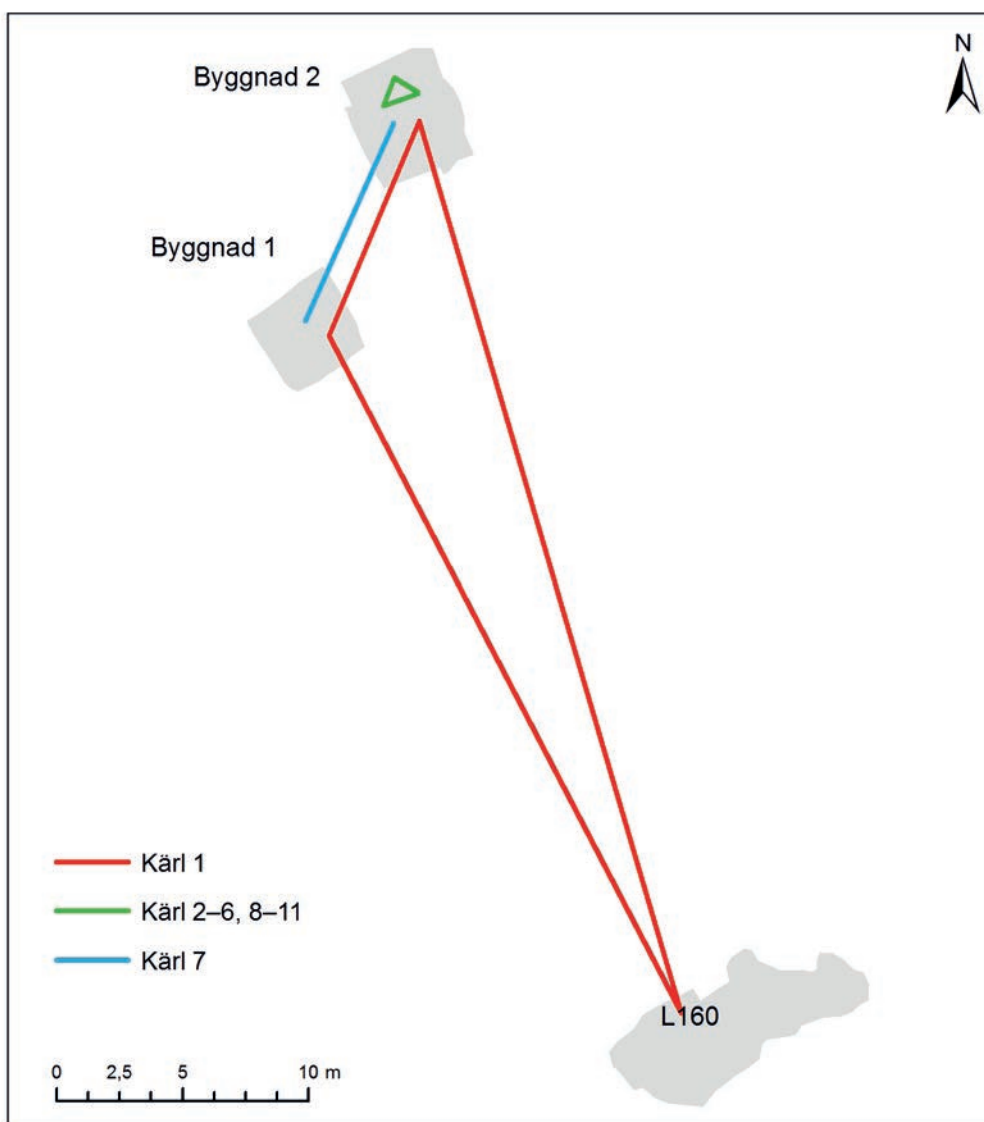
Fyndmaterialet, exklusive de exklusiva keramik- och glasfynden samt vissa av metallföremålen, bestod i huvudsak av den typ av föremål man finner vid undersökningar av bebyggelse från denna tid. Det bestod av enklare verktyg som knivar, saxar och brynen, delar av husgeråd och bestick, byggnads- och konstruktionsdetaljer som bleck, krok, ringar och annat. Möjligen har man haft häst, då hästskor och sömmar påträffades. Fynden påträffades dock i avfallslager, och kan ha insamlats från kringliggande ytor även om de hästar som användes för åkerbruk och färdsel inte stallades på just denna plats. Delar av personlig utrustning som hyskor, smycken och mynt fanns också i materialet. Myntfynden var många för att komma från avfallslager, men samtliga var av de lägsta valörerna under respektive myntningstid (bilaga 5).

Fynden av två fingerringar och en armlänk alternativt klockkedja bryter dock av från det mönster man skulle förvänta sig från ett enkelt torp, och vad som i ännu större grad gör det är parerplåten från en värja samt glas- och keramikfynden. Glasfynden visar att man har haft pass- och vinglas samt exklusiva bägare, vilket sällan eller aldrig påträffas i bondemiljöer. Fynden av keramik och vitlera (kritpipor) var omfattande och av en ovanlig karaktär för ett landsbygdsmaterial. Man har alltså uppenbarligen haft en fin matservis bestående av diverse serverings- och dryckeskärl.

Med hjälp av korskopplingar mellan keramikskärvor (förekomst av skärvor från samma kärl i olika kontexter) kan vissa tendenser ses i materialet (jfr figur 30). De visar som ovan nämnts att Byggnad 1 och Byggnad 2 har uppförts under samma tidsperiod, men de visar också att man börjat dumpa skräp i slänten nedanför bebyggelsen (lager 160) vid samma tid och att man har fortsatt att göra det under hela tiden byggnaderna var i bruk. Vad som skilde fynden från avfallslagret något från de i husen var att de till större del bestod av matlagningskärl (fr.a. grytor). Mathias Bäck har i sin keramikrapport funderat

kring vad detta kan bero på. Varför har just dessa kärl sorterats ut? Har trasiga skålar och fat återanvänts i större utsträckning än grytor? Är trasiga kokkärl svårare att laga och återanvända? Eller har man haft ett separat kök utanför området? Här blir hypotesen från förundersökningen om att lager 160 skulle representera förekomsten av en ugn eller liknande intressant, men inga spår efter en sådan påträffades vis slutundersökningen. Läget, i åkermark 30 meter söder om den höglänta bebyggelsen, talar inte heller för att lager 160 representerar en byggnad eller matplats. Kanske var detta platsen där man framför allt slängde sitt "blöta" köksavfall (jfr ovan om gödsling samt om separering av skilda typer av avfall), medan man har haft en annan plats för det mer solida avfallet (bl.a. metallföremål). Det solida avfallet (t.ex. keramik) har föredragits som utfyllnadsmaterial, vilket är ett mönster man har noterat vid stadsgrävningar (se Bäcks rapport, bilaga 4).

Vem eller vilka är det då som har bott på platsen? Somliga fynd talar för en viss exklusivitet. En möjlig tolkning av det avvikande fyndmaterialet är att man har bedrivit krogverksamhet på platsen. Landsbygds-krogar vid denna tid skilde sig inte mycket från övrig småskalig bebyggelse, och de kunde vara inhysta på mindre torp där krogverksamheten var en extrainkomst vid sidan av övrigt näringsfång. Vid arkeologiska

Figur 30. Illustration av korskopplingar mellan 11 identifierade kärl. Skärvor från kärl 1 förekom båda byggnaderna samt i avfallslager 160, skärvor från kärl 7 i byggnad 1 och lager 160 och skärvor från ytterligare nio kärl i skilda lager i byggnad 2. Skala 1:300. Plan: Kristina Jonsson.

undersökningar av krogar är rikliga fynd av keramik, kritpipor, glas och mynt vanligt. Exempel på undersökta vägkrogar/gästgiverier från tidigmodern tid är t.ex. kyrkokrogen vid Botkyrka kyrka (Bäck & Hamilton, manus) och den förmodade lönnkrogen vid Sittesta hage vid Ösmo i Södermanland (Bondesson 2009:47f). Byggnaderna i Täckeråker låg dock inte direkt vid landsvägen mellan Stockholm och Södertörn, men ca 300 meter väster om den. På 1700-talet fanns Länna krog (kallat "Länna krogtorp" på en karta från 1783, se figur 31) en kilometer norr om läget för Örsländstorpet. Om en krog har funnits i Täckeråker kan den vara en föregångare till krogen i Länna, som trots namnet låg på Täckeråkers ägor under 1700-tal. En krog har dock även funnits vid Söderby, där även ting hölls med Stockholms härad åren 1680-1720 (Heijkenskjöld 1989:40). Man bör också hålla i åtanke att ett rikt keramikmaterial inte nödvändigtvis speglar en utskänkningsmiljö – sannolikt hade väg- och lönnkrogar i huvudsak enklare uppsättningar av serveringskärl, till exempel trätallrikar.

Keramik- och glasaterialet var emellertid ovanligt rikt och "urbant", och tyder på att man har haft kopplingar till Tyskland och/eller Polen, eller möjligen att man har tillbringat tid där. Mathias Bäck (bilaga 4) har föreslagit möjligheten att någon på gården kan ha varit involverad i stormaktstidens krig på kontinenten (därav värjan?). Möjligen har Örsländstorpet varit ett soldattorp. Ett annat alternativ är att torpet har bebotts av en frälsebonde eller -dotter som fått disponera utjorden under huvudgården Östra Täckeråker. Här blir namnet van Köllen intressant – det var när han köpte gården som den fick frälseprivilegier. Kanske var det endast under det äldsta skedet, från sent 1500- till 1630-tal när platsen benämns ligga under detta frälsehemman, som det mest exklusiva materialet har varit i omlopp. Mindre bemedlade personer kan ha flyttat in när enheten lades under Söderby och fick namnet Örsländstorpet. En grundligare arkivgenomgång skulle eventuellt kunna bringa klarhet över dessa frågor, men en sådan har inte varit möjlig att genomföra inom ramen för projektet.

Figur 31. Länna krog kan ses upp till till vänster i kartan. Utdrag ur akt A127-50:2 (Söderby 1783).

Utvärdering

Med tanke på de begränsade medel som fanns till hands (åtta dagars fälttid och punktvis avbaning och undersökning) så har grävningen givit mycket intressanta resultat. Huvudsyftet med undersökningen var ”att genom fyndinsamling skapa ett underlag för att kunna belysa materiell kultur från en landsbygdsbebyggelse med datering från möjligen sent 1500-tal, 1600-tal och in i 1700-tal”. Fyndmaterialet visade sig vara omfattande, men av en något oväntad karaktär. Föremålen speglar, åtminstone till delar, en högreståndsmiljö snarare än ett lantbruk. Resultaten sätter därmed fokus på faran med att applicera dagens syn på stad kontra land på tidigmoderna miljöer. Adeln levde till stor del på landsbygden, även om de också hade hus i staden. Som ett exempel kan nämnas att Söderby säteri, som Täckerråker tillhörde under 1700-tal, vid mitten av det århundradet ägdes av kammarherre Conrad Lohe. Denne Lohe är samme man som även ägde det hus på Lilla Nygatan i Gamla Stan där man vid arbeten på 1930-talet hittade en stor silverskatt i källaren – den så kallade Loheskatten (Hellström 1949:23f; Heijkenskjöld 1989:39). Efter arvsskiftet eller liknande kan även mindre bebyggelseenheter som styckades av från större gods ha bebotts av personer med högreståndsbakgrund. Generellt kan i detta sammanhang också påpekas att gränserna mellan urbant och ruralt vid denna tid var mer flytande än de är idag – stadsgårdarna skilde sig ofta inte nämnvärt från gårdar på landet (jfr Rosén 2013:119ff). I diskussioner om materiell kultur kan man inte heller bortse från möjligheten att föremål inte alltid speglar social position – även mindre bemedlade människor har införskaffat ”statusföremål”, vilket till exempel har kunnat noteras i undersökningar av torpmiljöer (jfr Rosén 2007:63ff).

Referenser

Skriftiga källor

Almquist, J. A. 1931. *Frälsegodsens i Sverige under storbetstiden. Med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. Första delen, Stockholms och Uppsala län, Band 2. Säterier.* Stockholm.

Bondesson, V. 2009. Lönnkrogen vid sidan av landsvägen. *Vägen fram. Arkeologiska utgrävningar längs väg 73 på Södertörn*, s. 46–49. Vägverket publ nr 2009:50. Stockholm.

Bäck, M., Hållans Stenholm, A-M & Ljung, J-Å. 2008. *Lilla Ullevi – historien om det fridlysta rummet. Vendeltida belgedom, medeltida by och 1600-talsgård. Uppland, Bro socken, Klöv och Lilla Ullevi 1:5, Jursta 3:3, RAA 145.* Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Mitt, rapport 2008:39, Arkeologisk undersökning. Stockholm.

Bäck, M. & Hamilton, J. Manus. *Stiglucka, kyrkokrog och klockgjutning vid Botkyrka kyrka. Södermanland, Botkyrka socken, Eriksberg 2:1, 2:9 och 2:27, Botkyrka 383:1, 729 och 730. Dnr 311-02485-2013 (Förundersökning Botkyrka 383:1). Dnr 311-02383-2013 (Förundersökning Botkyrka 729 och 730). Dnr 311-03458-2013 (Undersökning Botkyrka 383:1). Dnr 311-03375-2013 (Undersökning Botkyrka 730).* Arkeologisk förundersökning och undersökning. Statens Historiska Museer, Arkeologiska Uppdragsverksamheten Rapport.

Dardel, E. & Spijkerman, I. 2008. *Västra Täckeraåker innan Vegastaden. RAA 260, 324 & 325, Österhaninge, Haninge, Södermanland. Arkeologisk förundersökning och utredning etapp II.* Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2221. Upplands Väsby.

Elgeskog, V. 1945. *Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet. En agrarhistorisk studie.* Lund.

Franzén, Å. V. 2013. *Bollarp – ett nybygge på det smäländska höglandet 1550–1630. Arkeologiska forskningsgrävningar åren 1995–2010 inom RAA Vireda 132 och 135, Slätbult 3:10 och Lövbult 1:1, Vireda socken och Aneby kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2013:03. Jönköping.

Haggrén, G. 2010. Bordskultur och glashandel i renässansens Nordeuropa. *Hikuin* 37, s. 123–142.

Haggrén, G. 2015. Rådhuspladsen, Copenhagen. The Glass finds from Rådhuspladsen. Bilaga 11.1 i Lyne, E. & Dahlström, H. 2015. *Rådhuspladsen. Metro Cityring Project. KBM 3827, Vestervold kvarter, Københavns Sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt. Kulturstyrelsen j.nr.: 2010-7.24.02/KMB-0015.* Københavns museum Museum of Copenhagen/ Archaeological report. Köpenhamn.

Hall, H., Hall, G., Borgström, B., Carlberg, B. & Nygren, U. 1990. Torp, backstugor mm i Österhaninge socken, Sotholms härad uti Stockholms län. *Haningebygden* Nr 24. Haninge.

Heijkenskjöld, I. 1989. *Herrgårdarna. Ett nästan förskingrat arv.* Haninges historia. Haninge.

Hellström, G. 1949. Herrgårdarna i Österhaninge intill 1800-talets början. Ett bidrag till en kommande sockenkrönika. *Haningebygden*, Nr 2, s. 13–32. Uppsala.

Henricson, L. G. 2003. Passglas i Stockholm. Vasarenässansen, stormaktstiden och järnåldern. *Fornvännen* 98:2, s. 107–120.

Holmbäck, Å. & Wessén, E. (red.). 1979. *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Första serien: Östgötalagen och Upplandslagen.* Stockholm.

Janzon, K. & Rahmqvist, S. 2002. *Det medeltida Sverige. Band 2, Södermanland 1. Tören, Svartlösa, Sotholm.* Stockholm.

Jonsson, K. 2009a. *Practices for the Living and the Dead. Medieval and Post-Reformation Practices in Scandinavia*. Stockholm Studies in Archaeology 50. Stockholm.

Jonsson, K. 2009b. Tills döden skiljer oss åt... Sociala markörer i medeltida gravskick i Västerhus på Frösön, Löddeköpinge i Skåne och Peterskyrkan i Tønsberg. *Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning* (red. E. Iregren, V. Alexandersen & L. Redin), s. 40–73. Lund.

Karsvall, O. 2011. Utjordar and the question of deserted farms – a case study of the parish of Svanhals. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 61, s. 22–38.

Lindblom, C. 2008. *Vegastaden, detaljplan 2. Täckerråker 1:186, 1:2, 1:5, 1:6, 1:9, 2:11, 2:14, 2:4, 2:73, 11:1, Haninge kommun, Södermanland. Frivillig arkeologisk utredning, etapp 1. Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2191. Upplands-Väsby.*

Nordman, A-M. & Pettersson, C. 2009. *Den centrala periferin. Arkeologisk undersökning i kvarteret Diplomaten, faktori- och hantverksgårdar i Jönköping 1620–1790, RAA 50, Jönköpings stad*. Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2009:40. Jönköping.

Romedahl, H. & Tagesson, G. med bidrag av J. Heimdahl & A. Åkerhagen. 2010. *1600- och 1700-talslämningar på Kvarnholmen i centrala Kalmar. Sju undersökta tomter i kv Magistern, RAA 93, Kv Magistern 6 och 15, Kalmar, Kalmar kommun, Kalmar län. Dnr 423-3313-2009. UV Öst Rapport 2010:26. Särskild arkeologisk undersökning. Linköping.*

Rosén, C. 2007. Torpare och materiell kultur. *Torpens arkeologi*, s. 61–78 Stockholm.

Rosén, C. 2013. Småstäders urbanitet. Materiell kultur och urban identitet i Västsvenska småstäder ca 1640 – ca 1750. *Visioner och verklighet. Arkeologiska texter om den tidigmoderna staden* (red. L. Ersgård). Gotarc Series C. Arkeologiska skrifter No. 76. The Early Modern Town No. 1, s. 92–126. Göteborg.

Runqvist, H. 1961. Österhaninge socken. *Södermanlands hembygdsförbunds sockenbeskrivningar för hembygdsundervisning nr 16*. Nyköping.

Vestbö-Franzén, A. 2003. Relationer, rum och resurser – eller från utjord till säteri i Vireda socken. *Med landskapet i centrum kulturgeografiska perspektiv på nutida och historiska landskap*. Meddelanden från Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet, 119, s. 187–210. Stockholm.

Arkiv- och kartmaterial (Internetkällor)

Digitalt museum. Armémuseums samlingar. [<http://digitaltmuseum.se>].

FMIS. Riksantikvarieämbetets nationella fornminnesinformationsystem. [<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>].

Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige. 1866. Sjunde bandet T-Ö, s. 781. Stockholm. [<http://runeberg.org/hgsl/7/0785.html>].

Lantmäteriet. Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäterimyndigheternas arkiv. [<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/advancedsearch.html>].

Museum Digital Westfalen. [<http://www.museum-digital.de/westfalen/>]

Riksarkivet. Boskaps- m.fl. längder, Kammararkivet. [<http://sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen>].

Stockholms stadsarkiv. Österhaninge kyrkoarkiv. [<http://www.arkivdigital.se/>].

Tekniska och administrativa uppgifter

KM projektnr:	13139
Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:	4311-26756-2013, 2013-12-02
Undersökningsperiod:	5–14 maj 2014
Exploateringsyta:	110 m ²
Personal:	Kristina Jonsson (projektledare), Duncan Alexander (bitr. projektledare), Mats Nelson
Belägenhet:	Täckeråker 1:8, Österhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län, Södermanlands län
Koordinatsystem:	Sweref 99TM
Koordinater:	X6564976, Y679388 (N) X6564933, Y679398 (S)
Höjdsystem:	RH2000
Inmätningmetod:	GPS (GNSS med nätverks-RTK), Intrasis
Dokumentationshandlingar:	70 digitala fotografier, förvaras i KM:s lokaler i väntan på fyndfördelning, därefter på ATA
Fynd:	De tillvaratagna fynden förvaras i KM:s lokaler i väntan på beslut om fyndfördelning

BILAGOR

Bilaga 1a. Kontextgrupper i Byggnad 2

Nr	Klass	Typ	Beskrivning
20	Sten	Syllsten NO sida	Syllstenar lagda i NNV-SSO, vilka tillsammans bildar grunden till den östra väggen. Stenarna var oregelbundet rundade, och mellan 0,1×0,1×0,12 m och 0,3×0,25×0,25 m stora. Grunden var kallmurad. Stenarna låg i en linjär nedgrävning (1211).
21	Sten	Syllsten SV sida	Syllstenar lagda i NNV-SSO som utgör västra väggen. Stenarna var i storlek 0,1×0,1×0,12 m till 0,3×0,3×0,22 m. Grunden fortsatte utanför schaktet mot NNV och SSO. Ej undersökt, endast dokumenterad i plan.
22	Sten	Sten- konstruktion	Strukturen var endast delvis exponerad i schaktet. Den bestod av mindre rundade stenar i storlek 0,1×0,08×0,06 m till 0,18×0,2×0,15 m, samt en större delvis exponerad i det närmaste rektangulär sten i väst (0,66×0,23×0,2 m). Det är svårt att säga om strukturen har varit synlig ovan golvet.
23	Sten	Stolpskoning	I undersökningsytans sydöstra hörn (ytan för Byggnad 2). Den bestod av tre relativt kantiga stenar (ca 0,25×0,2×0,2 m stora) samt några mindre stenar. Strukturen kan vara en stolpskoning eller ett stöd för golvbjälkar.
24	Sten	Syllstenar från KG21	Ett antal stenar NO om KG21. Stenarna förefaller ha rasat ut från KG21, och representerar en störning som skett i samband med eller efter att byggnaden raserades. De kan ha flyttats i samband med senare plöjning av ytan.
25	Sten	Struktur i SO hörn	Framkom vid grävning av provruta. Stenarna utgör delar av syllstensgrunden till bygganden, och ingår i KG20.
26	Tegel	Tegelstenrad	Tre tegelstenar lagda direkt på syllstenar KG20. De hade glidit ned från syllstenarna mot V. Tegelstenarna kan ha fungerat som ett slätt underlag för en syllstock, och har tolkats ingå i väggstrukturen för byggnaden.
27	Trä	Vägg källare	KG27 är en kontextgrupp som motsvarar källarväggar 930. Nedrasade väggplankor, 0,2-0,5 m breda (exakt bredd på enskilda plankor kunde ej avgöras då de var kraftigt förruttade, troligen ca 0,1-0,12 m). De individuella plankorna var mer vertikala längs den långsida som var närmast källarväggen, men vertikala/böjda uppåt längs den inre delen p.g.a. att de har hasat ned. Plankorna överlappade varandra i hörnen, vilket dock kan vara en effekt som har uppstått i samband med att de har rasat in. Under de inrasade väggarna i den NV delen av källaren påträffades människokraniet i lager 886.
28	Sten	Stenar störda vid rasing	Tre större stenar i lager 100. Den eventuella stenkonstruktionen förefaller ha störts i samband med rasingen av byggnaden och källaren. De kan ursprungligen ha varit en del av KG29 men det är oklart. Den sydligast belägna stenen var relativt lång och slät, och kan ha ingått i ett ingångs-/nedgångsparti till källaren (dock oklart).
29	Sten	Stenrad	En rad mindre stenar i riktning NO-SV. Stenarna låg på lager 383. Det är oklart vad de representerar men de kan utgöra resterna av en inre struktur i byggnaden. Möjligen kan de vara associerade till ett ingångs-/nedgångsparti till källaren (t.ex. en stega). De kan också ha ingått i en byggnadskonstruktionen på husets golv, t.ex. en dörröppning (tröskel).
30	Lager	Avbanat ploglager	Mylla och grässväl.
31	Lager	Undergrund	Orörd mark.
32	Nedgrävning	källare	Nedgrävningen kunde ej ses i plan och har inte mätts in, men motsvarar sannolikt samma utbredning som L660.

Bilaga 1b. Kontextlista

Kontext	Klass	Typ	Tjocklek /djup (m)	Utbredning (m)	Beskrivning
100	Lager	Rasering över Byggnad 2	0,1–0,2	2,85×3,4	Lös mellangråbrun lerig silt, delvis påförda massor (mylla). I lagrets västra halva fanns mot botten en mer kompakt lins med inslag av lera. Under maskinavbanat ploglager.
160	Lager	Avfallslager	0,02–0,4	10×4	Hård mörkbrun siltig lera. Kulturpåverkat lager löpandes O-V i en liten svacka i SO sluttning. Lagret tunnast i N och tjockast i mitten samt i O. Centralt i lagret fanns en koncentration av kolbitar (244). Rikligt med tegel över hela ytan, dock ingen koncentration. Enstaka inslag av bränd lera och småsten.
244	Lager	Kol-koncentration	0,01–0,05	0,6×0,5	En del av ett avfallslager snarare än en härdrest, då ingen kollins fanns och kolbitarna var relativt sporadiska i leran. Kolet fortsatte utåt men i mindre mängd.
294	Lager	Rasering Byggnad 2	0,05–0,1	0,5×0,4	Mellanbrun silt med rikligt inslag av knytnävsstora tegelbrockor liggande intill ett antal stora stenar. Delar av vad som vid FU tolkats som en härd, men som snarare är en ansamling sten från raseringen av byggnaden.
325	Trä	Golvplankor i Byggnad 2		2,2×2,75	Relativt kvadratisk trägolv över källare (yngsta nivån). Golvet bestod av plankor, 0,12 m breda och 0,02 m tjocka, lagda i svag VSV-ONO riktning. Plankorna låg med ett ca 0,11–0,13 m stort mellanrum, sannolikt en effekt av att de har fallit ned i det underliggande källarutrymmet. En grövre mittbjälke löpte i VNV-OSO riktning under plankorna, denna var 0,12 m bred och 2,4 m lång. Plankorna låg över källarens väggar. Vissa delar av golvet hade förstörts genom förmultning av träet.
377	Lager	Avfallslager i källare, Byggnad 2	0,15–0,32	2×2,4	Laminerat löst lager, mörkgrå lerig silt med rikligt med kol i varierande omfattning, i vissa delar ca 30% av lagret. Längs den södra kanten, väster om dess mitt, fanns en lins med tegel och metallrikt material, föreföll vara medvetet dumpat.
383	Lager	Utjämningslager Byggnad 2	0,1–0,3	1×4	Påförd ljus gulbeige silt, har fyllt ut utrymme runt källare i nedgrävning samt fungerat som sättlager för golv runt källaren.
639	Lager	Aktivitetslager källare, Byggnad 2	0,02–0,05	1,2×0,9	Hårt lager med mellangrågul lerig silt, möjligen avsatt golvlager. Rikligt inslag av kol, enstaka småsten.
660	Lager	Utfyllnadslager konstruktion källare, Byggnad 2	0,3	4,75×3,8	Mellangrå silt med inslag av tegel och kol. Lagret följde slänten och var det lager som källaren var nedgrävd i. Har tolkats vara påfört i en nedgrävning för källaren.

Kontext	Klass	Typ	Tjocklek /djup (m)	Utbredning (m)	Beskrivning
674	Trä	Golvplankor i källare, Byggnad 2		0,4×0,12	Rester av trägolv bestående av plankor löpande i VSV-ONO riktning, samt rester av plankor längs källarens väggar i V och O. Plankornas dimension 0,12-0,18 m breda. Till detta golv hör även en mittbjälke vars läge i S visade golvets ursprungliga nivå, men den hade pressats ned till en lägre nivå i N (samma som resterna av golvet) genom att fyllnadsmassor påförts i källarutrymmet. Plankorna har inte tolkats ligga in situ utan har snarare dumpats i källarutrymmet.
734	Lager	Avfallslager källare, Byggnad 2	0,02–0,08	2,5×1,7	Fläckigt löst lager med mellanbrunrå lerig silt under plankor 674. Svårtolkat, kan vara medveten utjämning. Dominerande inslag av kol och tegel, rikligt med lerfläckar.
830	Lager	Stabiliseringslager källare, Byggnad 2	0,48	2,5×1,8	Mellangrågul lerig silt. Lagret sluttade ned i källarnedgrävningen mot NNV längs dess S sida, täckte källarens träväggar i S halvan. Enstaka inslag av tegel.
860	Lager	Sättlager Byggnad 1	0,05–0,3	3,6×3,75	Gråbrun lerig silt med enstaka inslag av sot/aska, kol, bränd lera, tegel och småsten. Sannolikt sättlager påverkat av aktiviteter på golv ovanför. Dock svårtolkat då det var 0,05-0,15 m tjockt i den centrala delen, men fortsatte ned i ca 1 m breda rännor längs utbredningens V, N och O sidor. De omgärdande dikena föreföll inte vara grävda, och lagret som fyllde dem var samma som det som täckte den centrala ytan. I lagrets NO hörn var rännan som djupast (0,6 m), och innehöll rikligt med kol samt rester av brända plankor längs sidan. Rännorna var i övrigt 0,3 m djupa i N och O, och 0,25 m djupa i V. Ingen ränna fanns i S, där tunnades lagret ut ned mot steril undergrund. De fynd som påträffades låg i huvudsak på lagrets yta.
886	Lager	Avfallslager källare, Byggnad 2	0,05–0,12	2,55×1,9	Lös mörkgrå lerig silt med enstaka inslag av tegel och lerfläckar. Lagret bestod delvis längs kanterna av vad som tolkats som nedfallet material från omgivande ytor ovanför källaren. Det innehöll i övrigt relativt stora mängder kol (10-20%), som dock inte tillkommit genom brand på lagret/golvet. I lagret påträffades en koncentration fiskben och fiskfjäll.
987	Trä	Golv, Byggnad 2		0,25×0,12	Rester av plankgolv, nedsjunket i källaren (vissa plankor sluttar ned från kanterna). Kraftigt förmultnat. 0,01-0,04 m tjocka plankor, med en bredd varierande mellan 0,06 och 0,12 m. Konstruktionen bestod av två bärande tvärbalkar i NNV-SSO och VSV-ONO, samt ett antal plankrester, delvis i samma riktningar som tvärbalkarna men även spridda i andra riktningar. Sannolikt har golvet varit upphöjt, och plankorna har kollapsat ned

Kontext	Klass	Typ	Tjocklek /djup (m)	Utbredning (m)	Beskrivning
987, forts.					före tvärbalkarna vilka låg något högre. På två av plankorna fanns ett svart, tjärliknande material som kan indikera att de varit utsatta för hög värme (de var dock inte brända). En plankor visade spår av eldpåverkan.
1148	Lager	Aktivitetslager källare, Byggnad 2			Skiktat, kompakterat lager med mellanbrungul sandig silt, kan vara trampad yta. Rikliga inslag av kol, enstaka småsten.
1165	Trä	Väggsyll, Byggnad 2		0,15×0,12	Syllplanka på syllstenar 514. Den östra ytterväggen av byggnaden.
1209	Lager	Eroderat lager över Byggnad 2	0,1–0,2		Kompakterad ljus gulvit siltig lera som runnit ned över ränna/nedgrävning 1211. Låg över trä och syllstenar.
1210	Lager	Eroderat lager, Byggnad 2	0,4	0,3 m bred	Lös ljusgrå lerig silt som sannolikt var delar av 660 som runnit ned i ränna/nedgrävning 1211 för syllstenar.
1211	Nedgrävning	Nedgrävning för syllstensrad/ Dränering, Byggnad 2	0,1	0,17×0,24	Konvexa sidor och rundad botten. Rännan har antagligen grävts tillsammans med 1422 för att dränera slänten norr om källaren. Stenarna har lagts i rännan för att underlätta dräneringen, samt fungerar som syllstenar. Kanten i V går mot 660 och kanten i O mot naturligt lera/ silt.
1268	Lager	Aktivitetslager källare, Byggnad 2	0,01–0,04	2×1	Ren ljusgul sand, tjockast i N delen, mycket tunt och fläckigt i S del. Lagret fortsatte under väggplankor i S hörn. Ytan, fr.a. i N, var något ”smutsig” och innehöll enstaka träkol.
1297	Lager	Aktivitetslager källare, Byggnad 2	0,005–0,02	0,9×1	Ett tunt kompakt lager mellangrå sandig silt innehållande rikligt med träkol. Fiskfjäll förekom i lagret.
1310	Lager	Utjämningslager källare, Byggnad 2	0,1–0,2	2×1	Lager med hårdpackad mellangrå sandig silt utlagd inför byggnation av källare (första fasen).
1368	Trä	Golv, Byggnad 2		0,1×0,1	Plankor tillhörande husets golv (endast delundersökta). Plankorna var lagda i riktning VNV-OSO, men ställvis fanns även ett undre skikt plankor i motsatt riktning. Samtliga har dock tolkats tillhöra samma golvläggning. Golvet har skurits i samband med anläggandet av en senare fas av källare.
1422	Nedgrävning	Nedgrävning för syllstensrad/ dränering, Byggnad 2	0,4	0,3	Vertikala sidor och plan botten. Nedgrävning för syllstenar (vägg). Ej undersökt, troligen samma funktion och uppbyggnad som motsvarande i O (1211).
1425	Trä	Väggsyll, Byggnad 2		2,5×1,3	Syllträ på stenar, avbruten i två delar.
1434	Lager	Eroderat lager, Byggnad 2	0,1–0,2		Ljus gulvit siltig lera som har runnit från slänten, ca 1 m söder ned över den stenfyllda rännan 1422.
1435	Lager	Fyllning i nedgrävning för syllstensrad/ dränering	0,4		Se 1211. Lös ljusgrå siltig sand och rundad natursten. Fyllning i nedgrävning med träsyll 1425, Ö kanten gräns mot 660, V mot naturlig siltig lera.

Kontext	Klass	Typ	Tjocklek /djup (m)	Utbredning (m)	Beskrivning
1550	Nedgrävning	Ränna, Byggnad 1	0,6	0,9×2,6	Sluttande sidor och konkav botten. Inre begränsning för rännor längs byggnadens V, N och O sidor. Osäkert om de är grävda (ingen nedgrävningskant synlig). Rännans längd längs V och O sidor 2,6 meter. Djup i V: 0,25, djup i N och O: 0,3 m, djup i NO hörn 0,6 m.
1599	Trä	Väggar källare, Byggnad 2		0,8×0,18	Del av träram tillhörande utläggning av den första källaren. Delundersökt i provruta.

Bilaga 2a. Fyndlista (exkl. keramik och djurben)

Keramik och kritpipor (F134–F319) redovisas i Bilaga 2b, djurben (F322–F390) redovisas i bilaga 6.

Nr	Material	Sakord	Antal	Status	Vikt	Anmärkning	Kontext
1	Skiffer	Bryne	1		27,5	Skiffer	100
2	Flinta	Eldslagningsflinta	1		0,7		160
3	Flinta	Eldslagningsflinta	6		11,4		377
4	Skiffer	Bryne	1		15,6		377
5	Flinta	Eldslagningsflinta	1		1,6		383
6	Sandsten	Bryne	1		268,5	Röd sandsten	383
7	Flinta	Eldslagningsflinta	1		3,8		639
8	Flinta	Eldslagningsflinta	1		2,3		734
9	Sandsten	Bryne	1		13,2	Röd sandsten	734
10	Flinta	Eldslagningsflinta	1		34,5		860
11	Kvarts	Avslag/avfall	1		4,3		886
12	Flinta	Eldslagningsflinta	4		12,2		886
13	Skiffer	Bryne	1		97,8		886
14	Sandsten	Bryne	1		75,6	Skadad i kanten	886
15	Sandsten	Bryne	1		46,2	Röd sandsten	886
16	Bly	Föremål	1	Konserverat	16,9	Hylsa/beslag, spelpjäs? Format som krona. Diameter 25 mm, höjd 22 mm. Ett antal ristningar på ena sidan.	100
17	Bly	Plomb	1	Konserverat	4,1	Längd 32 mm, bredd 21 mm, höjd 8 mm. Ring med ”knoppar” runt kanten, ögla i änden.	377
18	Bly	Ring	1	Gallrat	2	Tråd ihopvriden till ring	886
19	Koppar	Föremål	1	Konserverat	2,76	Runt, platt myntliknande föremål, ingen gravering.	100
20	Koppar	Mynt	1	Konserverat	6,24	Karl XI, 1/6 öre sm, 1656 eller 1666	377
21	Koppar	Mynt	1	Konserverat	6,21	Karl XI, 1/6 öre sm, 1666	377
22	CU-leg	Nål	1	Gallrat	0,8	Knopp i ena änden	377
23	CU-leg	Bleck	3	Konserverat	1,1	Fragment av tunt bronsbleck, ev. kanten av ett kärl. På det största är den övre delen av kanten slät, sedan följer ett parti med snedställda, profilerade linjer. Under linjerna finns ett horisontellt veck. Bredd; 23 mm, längd; 20 mm. Ett långsmalt fragment med samma ornamentik, bredd; 10 mm, längd; 26 mm samt ett litet fragment med del av ornamentik, bredd; 12 mm, längd; 10 mm.	377

Nr	Material	Sakord	Antal	Status	Vikt	Anmärkning	Kontext
24	CU-leg	Ring	1	Konsvererat	1,2	Fingerring i kopparlegering. En äldre lagning med silverlod kan ses. Mått: diameter 21 mm, höjd 3 mm.	377
25	CU-leg	Ring	1	Gallrat	1	Liten ring	377
26	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	6,82	Karl XI, 1/6 öre sm, 1666	377
27	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	6,49	Karl XI, 1/6 öre sm, 1667	377
28	CU-leg	Bleck	1	Gallrat	2,55	Böjt	377
29	CU-leg	Bleck	1	Gallrat	0,9	Triangulärt, hål i ena kanten	377
30	CU-leg	Ring	1	Konsvererat	6,8	Fingerring, spiralring i kopparlegering. Diameter 25 mm, höjd 11 mm. Ringen är bruten i tre delar med passning mellan delarna.	377
31	CU-leg	Bleck	1	Konsvererat	8	Ev. kärffragment. Ovalt format bronsbleck med trasiga kanter. Längd; 55 mm, bredd; 35 mm.	383
32	CU-leg	Kedja	1	Konsvererat	1,5	Del av en kedja med tio sammanlänkade spiralringar. Längd; 35 m, diameter, ringar; 5 mm.	383
33	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	8,49	Kristina, 1/4 öre, 1635	639
34	Koppar	Föremål	1	Konsvererat	3,77	Runt, platt myntliknande föremål, ingen gravering.	734
35	CU-leg	Hyska	1	Konsvererat	0,2	Formad av en bronstråd. Bredd; 14 mm, längd; 12 mm.	734
36	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	11,55	Karl X Gustav, 1/4 öre, 1658 el. 1668	734
37	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	9,45	Kristina, 1/4 öre, 1644	830
38	CU-leg	Hyska	1	Konsvererat	0,8	Av böjd tråd. Längd 27 mm, bredd 8 mm, höjd 3 mm.	886
39	CU-leg	Hyska	1	Konsvererat	0,3	Formad av bronstråd. Längd 14 mm, bredd 12 mm.	886
40	Koppar	Mynt	1	Konsvererat	8,77	Kristina, 1/4 öre, 1634	886
41	CU-leg	Ten	4	Gallrat	5,6	3 st rundade, 95 mm långa; 1 st platt, 30 mm lång	886
42	CU-leg	Nål	1	Konsvererat	4,2	Längd 103 mm, bredd 7 mm, höjd 3 mm.	886
43	CU-leg	Föremål	1	Gallrat	2,6	Rund kula	1148
44	Glas	Kärl	1		2	Vitt opakt glas, mynningsdel från bägare el.dyl.	100
45	Glas	Fönsterglas	13	Gallrat	24,1	Grönt, vitt	100
46	Glas	Fönsterglas	2	Gallrat	2	Grönt, vitt	160
47	Glas	Flaska	1		30,3	Rel. tjock, smält (bränd) glasbit. Schatullflaska?	160
48	Glas	Fönsterglas	6	Gallrat	12,4	Grönt och vitt, opakt	377
49	Glas	Dryckesbägare	4		5,4	Vitt, från vinglas	377
50	Glas	Flaska, dryckesbägare	4		72	3 delar blågrönt från schatullflaska, 1 del grönt från vinglas	377
51	Glas	Dryckesbägare	1		0,25	Grönt, liten del av fot från passglas	383
52	Glas	Fönsterglas	1	Gallrat	0,17	Vitt	383
53	Glas	Flaska	1	Gallrat	0,85	Grönt, del av flaska?	639
54	Glas	Fönsterglas	2	Gallrat	0,7	Grönt, vitt	639
55	Glas	Fönsterglas	6	Gallrat	20,4	Grönt	734
56	Glas	Kärl	9		14	Delar fr. passglas, ev. viglas, schatullflaska, bägare/pokal, warzenbeeger	860
57	Glas	Flaska	1		29,3	Rel. tjock, smält (bränd) glasbit. Schatullflaska?	860

Nr	Material	Sakord	Antal	Status	Vikt	Anmärkning	Kontext
58	Järn	Föremål	4	Gallrat	85	3 spikar, 1 ten	860
59	Glas	Kärl	8		45,7	5 grön (flaska), 2 vit (glas), 1 brun (karaff?)	886
60	Glas	Fönsterglas	8	Gallrat	16,4	Grönt	886
61	Järn	Kniv	1	Gallrat	30,6	Med tånge, avbruten spets	100
62	Järn	Kniv	1	Gallrat	28,7	105 x 20 mm, med tånge, avbruten spets	100
63	Järn	Bleck	2	Gallrat	5,7	20 x 20 mm, 25 x 12 mm	100
64	Järn	Spik	4	Gallrat	52		100
65	Järn	Ring	1	Gallrat	4,8		100
66	Järn	Föremål	4	Gallrat	249	Beslag med hål i ände, mindre järnbeslag/tenar	100
67	Järn	Föremål	2	Gallrat	296,7	Rektangulära, 55 x 40 och 65 x 40	100
68	Järn	Hästsko	1	Gallrat	99	Ena skänkeln, 110 x 15-35 mm	100
69	Järn	Kniv	1	Gallrat	058,5	Tånge, avbruten spets, hack i blad	100
70	Järn	Spik	6	Gallrat	79,7		160
71	Järn	Söm	1	Gallrat	13,6		160
72	Järn	Föremål	1	Gallrat	79,4	Krok? Böjd järnten	160
73	Järn	Föremål	1	Gallrat	42,2	Korroderad klump	160
74	Järn	Föremål	1	Gallrat	29	Avlång järnbit (ten?)	160
75	Järn	Nål	1	Gallrat	0,3		160
76	Järn	Spik	2	Gallrat	23,8		294
77	Järn	Föremål	1	Gallrat	14,1	Spik eller ten?	294
78	Järn	Krok	1	Gallrat	70,2		294
79	Järn	Parerplåt	1	Konserverat	276,6	Parerplåt till värja. En ovalt formad platta (längd; 90 mm, bredd; 75 mm, tjocklek; 6 mm.), runtom omgiven av en kant (höjd; 8 mm). Från kanten utgår två smala järnband, som tillsammans formar en båge (höjd; 110 mm). På ovalens motstående sida sitter en kvadratisk järnplatta, som smalnar av och formats till en krok, som böjts in mot den ovala plattan. I övergången mellan oval och kvadratisk platta finns ett rektangulärt hål. En kraftig krok, utgår från kanten och är böjd nedåt.	325
80	Järn, trä	Kniv	1	Konserverat	32,6	Kniv (matkniv?) med träskaft. Längd; 162 mm, bredd; 15 mm. Knivspetsen är avbruten.	377
81	Järn	Spik	20	Gallrat	230		377
82	Järn	Föremål	9	Gallrat	430	Beslag? 65-140 mm långa, vissa med nitar	377
83	Järn	Slutbleck	1	Konserverat	74,6	Slutbleck till smällelås. Bredd; 118 mm, längd, "blad"; 65 resp. 75 mm.	377
84	Järn	Föremål	2	Gallrat	195	Långsmala	377
85	Järn	Föremål	4	Gallrat	121,7	Krokar? Tenar böjda till öglor	377
86	Järn	Föremål	6	Gallrat	119,3	Tenar el. spikar 40-125 mm långa	377
87	Järn	Föremål	1	Gallrat	327	Vev? Böjd i 90 gr vinkel, med tånge i ena änden	377
88	Järn	Kniv	1	Gallrat	6,6	Del av blad	377
89	Järn	Söm	13	Gallrat	83	Ev. även broddar	377
90	Järn	Hästsko	1	Gallrat	59,2	Del av skänkel 70 x 15-30 mm	377

Nr	Material	Sakord	Antal	Status	Vikt	Anmärkning	Kontext
91	Järn	Sax	1	Konsvererat	80,2	Ena skänkeln av en bygelsax. Längd; 240 mm, längd, skär; 120 mm, bredd, bygel; 60 mm.	377
92	Järn	Föremål	1	Gallrat	318,9	Beslag/skoning, böjt i oval form	377
93	Järn	Föremål	6	Gallrat	27,6	Böjt, tenliknande	377
94	Järn	Bleck	2	Gallrat	11,7	30 x 30 mm, 30 x 20 mm	377
95	Järn	Föremål	6	Gallrat	265	Korroderade järnklumpar	377
96	Järn	Hästsco	1	Gallrat	54,6	Del av skänkel 100 x 15-30 mm	377
97	Järn	Kniv	1	Gallrat	27,7	Avbrutet blad, rester av träskaft	377
98	Järn	Kniv	1	Gallrat	39	Med tånge	377
99	Järn	Kniv	1	Gallrat	30,5	Med tånge	377
100	Järn	Kniv	1	Gallrat	22,8	Del av blad	377
101	Järn	Nit	1	Gallrat	8,8	Huvud	383
102	Järn	Spik	3	Gallrat	30		639
103	Järn	Kil	1	Konsvererat	1013	Kraftig kil. Huvudet är trasigt i kanten. Eggen har några sprickor. Längd; 155 mm, bredd; 45 mm, bredd, huvud; 63 mm.	639
104	Järn	Föremål	1	Gallrat	48,9	T-format	734
105	Järn	Kniv	1	Gallrat	20,5	Blad	734
106	Järn	Sax	1	Konsvererat	108,3	Ena skänkeln av en sax. Längd; 215 mm, bredd, bygel; 60 mm.	734
107	Järn	Spik	1	Gallrat	21,5	Spik eller ten	734
108	Järn	Föremål	1	Gallrat	126	Klinka eller beslag, 40 mm bred tillplattad ände	734
109	Järn	Föremål	2	Gallrat	19	Tenar? 40-50 mm långa x 10	734
110	Järn	Spik	8	Gallrat	160		734
111	Järn	Krok	2	Gallrat	71,5	Ev. böjda spikar 70 + 100 mm långa	734
112	Järn	Föremål	3	Gallrat	224,5	Tenar?	734
113	Järn	Hästsco	1	Gallrat	74	Tädel, 90 mm i diam	734
114	Järn	Kniv	1	Konsvererat	34,8	Kniv med avbruten tånge. Eggen har flera hack, yttersta spetsen är avbruten. Längd; 135 mm, bredd; 24 mm.	886
115	Järn	Hästsco	1	Gallrat	64,7	Skänkel	886
116	Järn	Föremål	3	Gallrat	165	Avlång, böjda tenar? 100, 150 och 170 mm	886
117	Järn	Krok	2	Gallrat	30	30 + 60 mm långa	886
118	Järn	Kniv	3	Gallrat	97,5	Knivblad 100 x 15, 140 x 15, 145 x 10 mm	886
119	Järn	Nyckel	1	Konsvererat	21,9	Nyckel med genombruten ögla. Längd; 71 mm, bredd, ögla; 23 mm. Nyckeln är trasig vid axet och stammens nedre del.	886
120	Järn	Föremål	2	Gallrat	396	Plattor 130 x 80, 150 x 40 mm	886
121	Järn	Beslag	4	Gallrat	163,5	100-175 mm långa, en böjd	886
122	Järn	Gaffel	1	Gallrat	91		886
123	Järn	Märla	1	Gallrat	20,5		886
124	Järn	Ring	4	Gallrat	144,2	40-55 mm i diam	886
125	Järn	Hästsco	1	Gallrat	92,1	Halv	886
126	Järn	Hästsco	1	Gallrat	75,1	Del av skänkel 85 x 10-30 mm	886
127	Järn	Kniv	1	Konsvererat	26,3	Ev. matkniv? Holken är kort, troligen avbruten. Även knivspetsen är avbruten och eggen har kraftiga hack vid knivspetsen. Längd; 117 mm, bredd; 18 mm.	886

Nr	Material	Sakord	Antal	Status	Vikt	Anmärkning	Kontext
128	Järn	Kniv	1	Gallrat	39,6	Med tånge, avbruten spets	886
129	Järn	Söm	4	Gallrat	25		886
130	Järn	Spik	21	Gallrat	320		886
131	Järn	Föremål	5	Gallrat	18	Tenar eller beslag? Korroderade klumpar	886
132	Järn	Hästsko	1	Gallrat	69,2	Tädel	886
133	Bränd lera	Lerklining	7		104,3		160
320	Ben	Bearbetat ben	1		1,1	Litet rörben med borrar hål (ej genom båda sidor)	886
321	Ben	Bearbetat ben	1		0,25	Ristad dekor (två ränder på vardera sida).	1297

Bilaga 2b. Fyndlista keramik och kritpipor

Analys av Mathias Bäck, Statens Historiska Museet, Arkeologiska Uppdragsverksamheten (se även bilaga 4). Kärlnummering i kolumn ”Anm” refererar till de korskopplingar som refereras till i rapporttexten ovan samt i bilaga 4. I kolumnen Proveniens anges endast utländsk härkomst (övriga är inhemska). YRG = Yngre rödgods.

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniens	Dekor	Kärldel	Kontext
134	5	91	Bränd	YRG	Gryta	1600-tal		Odekorerad	Buk, fot	100
135	2	10		YRG	Gryta	Tidigt 1600-tal, ev sent 1500-tal		Odekorerad	Buk	100
136	2	75		YRG	Gryta			Odekorerad	Fot	100
137	4	97		YRG	Gryta	1600-talets mitt			Buk, mynning, fot	100
138	1	14		YRG	Gryta	1600-tal?			Buk	100
139	1	34		YRG	Gryta/ kruka				Hank	100
140	1	5		YRG	Skål	1600-tal?			Mynning	100
141	1	20		YRG	Fat	Sent 1600-tal?		Vitlera	Mynning	100
142	2	9		YRG	Gryta/ kruka	1600/ 1700-tal			Buk	100
143	1	4		YRG	Skål/fat				Mynning	100
144	1	10		YRG	Skål	1670-1700		Vitlera	Mynning	100
145	1	16		YRG	Skål/fat	1680-1720		Vitlera	Mynning	100
146	1	18		YRG	Skål	1640-1670		Vitlera	Botten	100
147	1	9		YRG	Skål	1640-1690		Vitlera	Mynning/ brätte	100
148	2	44		YRG	Skål	1650-1690		Vitlera, grönmålad	Buk, mynning	100
149	1	62		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, grönmålad	Botten	100
150	1	7		YRG	Skål/fat			Vitlera	Buk	100
151	2	81		YRG	Skål	1660-1690		Vitlera, grönmålad	Botten, buk	100
152	1	24		YRG	Skål			Vitlera	Buk	100

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniens	Dekor	Kärldel	Kontext
153	1	16		YRG	Skål	1640-1680		Vitlera	Buk	100
154	1	1		YRG	Skål/fat				Buk	100
155	2	66		YRG	Fat	1670-1700		Vitlera, grönmålad	Brätte, buk	100
156	3	79	Kärl 8. Kors- koppling med F256	YRG	Skål	1640-1680		Vitlera, mangan	Brätte, buk	100
157	1	85	Kraftigt sekundär- bränt	YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, grönmålad	Brätte	100
158	1	1		YRG	Skål			Vitlera, grönmålat	Mynning	100
159	3	34	Kärl 7. Kors- koppling med F231, F273	YRG	Skål/fat	1590-1630	Weser/ Werra	Vitlera	Brätte, buk	100
160	1	3		YRG	Skål/fat	1600-tal?	Import?	Vitlera	Buk	100
161	1	37		YRG	Kanna/ flaska	1600-tal	Import?	Grönmålad	Skuldra	100
162	6	54	Spjälkade	YRG	Skål/fat, gryta				Brätte, mynning, buk	100
163	16	73		Vitlera	Kritpipa				14 skaft, 2 huvud	100
164	5	156		YRG	Gryta	1660-1700			Fot, mynning	160
165	2	33		YRG	Gryta	1660-1700			Buk, mynning	160
166	11	126		YRG	Gryta	1650-1750			Buk, fot	160
167	3	9		YRG	Gryta	1650-1750			Buk	160
168	4	13		YRG	Gryta	1650-1750			Buk	160
169	1	77		YRG	Gryta	1650-1750			Fot	160
170	2	38		YRG	Gryta				Rörskaft	160
171	1	5		YRG	Kruka	1600-tal	Tyskland		Mynning	160
172	2	19		YRG	Skål/fat	1650-1700			Brätte, buk	160
173	2	5		YRG	Skål/fat	1650-1680		Vitlera	Buk	160
174	1	7		YRG	Skål	1650-1670		Vitlera	Buk	160
175	3	124		YRG	Skål/fat	1670-1690		Vitlera, grönmålad	Botten, buk	160
176	2	78		YRG	Skål/fat	1660-1700		Vitlera	Botten, buk	160
177	1	89		YRG	Skål	1670-1720		Grönmålad	Mynning och handtag	160
178	1	7		YRG	Skål/fat	1680-1720		Vitlera, grönmålat	Mynning	160
179	1	6		YRG	Skål/fat	1670-1700		Vitlera	Buk	160
180	3	36		YRG	Skål	1690-1730		Vitlera	Mynning, buk	160

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniensen	Dekor	Kärldel	Kontext
181	2	6		Vitgods	Gryta	1600-tal?	Tyskland/ Holland		Buk	160
182	2	4		Vitgods	Skål/fat?	1600-tal	Tyskland/ Holland		Buk	160
183	2	9	Kärl 1. Kors- koppling med F282, F319	Grått lergods	Kruka	1530-1630	Böhmen/ Polen		Buk	160
184	5	17		YRG	Skål/fat/ gryta	1600-1700- tal			Mynning, buk	160
185	1	29		YRG	Kruka	1600-1650			Hank	294
186	1	3		YRG	Fat/skål	1650-1680		Vitlera	Buk	294
187	1	8		YRG	Fat/skål	1650-1680		Vitlera, grönmålat	Brätte	294
188	2	7		Vitlera	Kritpipa				Skaft	294
189	1	2		YRG	Gryta	1650-1700			Buk	377
190	2	7		YRG	Gryta	1650-1700			Buk	377
191	2	6		YRG	Gryta	1650-1680			Buk	377
192	1	27		YRG	Gryta	1650-1700			Fot	377
193	9	158		YRG	Gryta	1650-1680			Botten, buk, mynning	377
194	1	3		YRG	Gryta	1550-1630?			Buk	377
195	1	15		YRG	Gryta				Rörskaft	377
196	1	17	Sekundär- bränd	YRG	Gryta	1650-1700			Botten	377
197	2	28	Sekundär- bränd	YRG	Skål	1650-1700		Grönmålad	Mynning, buk	377
198	1	13		YRG	Skål	1670-1690		Vitlera	Mynning	377
199	2	26		YRG	Skål	1670-1690		Vitlera	Botten, buk	377
200	1	34	Eroderad	YRG	Skål	1670-1690		Vitlera	Botten	377
201	1	4		YRG	Skål	1660-1690		Vitlera	Buk	377
202	1	3		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera	Buk	377
203	1	8		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera	Botten	377
204	1	12		YRG	Skål	1670-1690		Vitlera	Mynning	377
205	9	29		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera	Buk, botten	377
206	1	1		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, grönmålad	Buk	377
207	2	34		YRG	Skål	1660-1680		Vitlera, grönmålat	Mynning	377
208	1	16		YRG	Skål	1670-1690		Vitlera, grönmålat	Mynning	377
209	1	48	Kärl 4. Kors- koppling med F240, passning	YRG	Skål	1650-1670		Vitlera, grönmålat	Mynning	377
210	1	16		YRG	Skål	1670-1700		Vitlera	Mynning	377

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniensen	Dekor	Kärldel	Kontext
211	2	20		YRG	Skål	1670-1700		Vitlera, grönmålat	Mynning, buk	377
212	2	43		YRG	Fat	1670-1700		Vitlera	Mynning, buk	377
213	3	119	Kärl 11. Samma kärl som F254, F296	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera	Brätte, buk	377
214	1	161		YRG	Skål/fat	1650-1680		Vitlera	Botten	377
215	1	50		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera	Botten	377
216	1	48	Eroderad	YRG	Skål/fat	1660-1690		Vitlera, grönmålat	Brätte	377
217	1	11		YRG	Skål/fat	1670-1700		Vitlera, grönmålat	Brätte	377
218	1	8	Eroderad	YRG	Skål			Grönglaserad utsida	Buk	377
219	1	30		YRG	Knopp				Knopp	377
220	2	78		YRG	Skål	1680-1700		Sgraffito	Botten, mynning	377
221	1	2	Kärl 10. Korskoppling med F261	YRG	Skål/fat	1600-tal	Tyskland?	Vitlera	Buk	377
222	7	30	Eroderat	YRG	Skål/fat/gryta				Botten, buk	377
223	1	2		YRG	Gryta	1640-1660	Import?		Buk	377
224	1	7		Stengods	Kanna/krus	1450-1550	Tyskland	Rödengoberad	Buk	377
225	19	115		Vitlera	Kritpipa				13 skaft, 6 huvud	377
226	3	15		YRG	Gryta	1650-1700			Buk	383
227	2	37		YRG	Skål	1550-1600			Buk	383
228	1	7		YRG	Skål/bägare	1600-1650			Botten	383
229	1	4		YRG	Skål	1630-1660		Grönmålad	Mynning	383
230	2	81	Kärl 9. Korskoppling med F257	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Brätte	383
231	2	20	Kärl 7. Korskoppling med F159, F173	YRG	Skål/fat	1590-1630	Weser/Werra	Vitlera	Mynning, buk	383
232	1	6		YRG	Kruka/gryta	1600-tal	Tyskland		Buk	383
233	1	2		Majolika	Albarellor?	1600-1650?	Holland?	Utvändigt blå	Buk	383
234	1	3		Vitlera	Kritpipa				Skaft	639

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniensen	Dekor	Kärldel	Kontext
235	1	22	Kärl 6. Kors- koppling med F243	YRG	Gryta	1600-1650			Buk	639
236	1	33		YRG	Gryta	1640-1680			Rörskaf- handtag	639
237	1	3		YRG	Skål	1600-tal			Mynning	639
238	1	8		YRG	Skål	1620-1650		Vitlera	Buk	639
239	1	11		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera, grönmålad	Buk	639
240	2	42	Kärl 4. Kors- koppling med F209, passning	YRG	Skål	1650-1670		Vitlera, grönmålad	Mynning, buk	639
241	1	206	Kärl 3. Kors- koppling med F302	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera, grönmålad	Brätte, botten, buk	639
242	3	10		YRG	?				Buk	639
243	3	71	Kärl 6. Kors- koppling med F235	YRG	Gryta	1600-1650			Buk	734
244	1	61		YRG	Gryta/ kruka	1640-1660			Buk	734
245	2	16	Ev. två kärl	YRG	Gryta	1600-tal			Rörskaf- handtag	734
246	3	47		YRG	Gryta	1580-1630			Botten, mynning, buk	734
247	2	9		YRG	Gryta	1600-tal			Buk	734
248	2	16		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera	Buk	734
249	4	56		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera	Mynning, buk, brätte	734
250	1	16		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera	Botten, buk	734
251	3	224		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, grönmålad	Handtag, mynning, botten, buk	734
252	4	149		YRG	Skål	1670-1690		Vitlera, grönmålat	Mynning, buk, brätte	734
253	1	25		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, mangan	Mynning	734
254	2	13	Kärl 11. Kors- koppling med F213, F296	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera	Buk	734
255	3	20		YRG	Skål	1650-1680		Vitlera, grönmålat	Buk	734

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniens	Dekor	Kärldel	Kontext
256	1	61	Kärl 8. Kors- koppling med F156	YRG	Skål	1640-1680		Vitlera, mangan	Brätte, mykning	734
257	1	104	Kärl 9. Kors- koppling med F230	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Brätte, mykning	734
258	1	75		YRG	Skål/fat	1650-1700	Tyskland	Vitlera, grönmålat	Brätte/ mykning	734
259	1	23	Kärl 5. Kors- koppling med F300	YRG	Skål/fat	1640-1660		Hemring	Brätte	734
260	3	26		YRG	Skål/fat	1660-1680		Grönmålad	Handtag, buk	734
261	1	3	Kärl 10. Kors- koppling med F221	YRG	Skål?	1600-tal	Tyskland?		Buk	734
262	2	14		YRG	Fat/skål				Mykning	734
263	6	46		Vitlera	Kritpipa		England, Holland		4 skaft, 2 huvud	734
264	2	8		YRG	Gryta	1600-tal			Buk, mykning	860
265	2	4		YRG	Gryta	1600-tal			Buk	860
266	2	9		YRG	Gryta	1600-tal			Buk	860
267	2	5		YRG	Gryta	1600-tal			Buk, mykning	860
268	3	11		YRG	Gryta	1640-1700	Import?	Utvändig vitlera	Mykning, buk	860
269	3	39		YRG	Skål	1660-1680		Vitlera	Handtag, buk	860
270	1	4		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Buk	860
271	1	7	Sekundär- bränd	YRG	Skål/fat	1650-1690		Vitlera	Buk	860
272	1	18		YRG	Skål/fat	1650-1670		Vitlera, grönmålat	Buk	860
273	2	5	Kärl 7. Kors- koppling med F159, F231	YRG	Skål/fat	1590-1630	Weser/ Werra	Vitlera	Buk	860
274	2	9		YRG	Skål/fat	1630-1660		Vitlera	Mykning, buk	860
275	1	8		YRG	Skål/fat	1600-tal		Vitlera	Hank	860
276	1	20		YRG	Skål/fat	1650-1700		Vitlera	Handtag	860
277	2	21		YRG	Gryta	1630-1660	Nordtysk- land?	Vitlera	Buk	860
278	1	1		YRG	Obest.	1600-tal	Import?	Grönmålad	Buk	860

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniensen	Dekor	Kärldel	Kontext
279	1	1		Gulbrännande lergods	Kanna?	1600-tal	Tyskland?	Vitlera	Mynning	860
280	1	2		Gulbrännande lergods	Skål?	1600-tal	Tyskland?	Plastisk	Buk	860
281	1	1		Fajans	Assiett				Mynning	860
282	15	113		Grått lergods	Kruka, plan botten	1530-1630	Böhmen/ Polen	Rödmålad	Botten, buk	860
283	3	46		YRG	Gryta	1640-1670			Mynning, buk	886
284	1	19		YRG	Gryta	1640-1660			Mynning	886
285	3	111		YRG	Gryta	1640-1670			Fot, mynning, buk	886
286	2	4		YRG	Gryta	1600-tal			Buk, mynning	886
287	2	10		YRG	Gryta?	1600-tal	Import?		Mynning, buk	886
288	1	8		YRG	Gryta	1600-tal	Import?		Buk	886
289	1	14		YRG	Gryta	1580-1630			Buk	886
290	4	16		YRG	Skål	1650-1670		Vitlera, grönmålat	Buk	886
291	2	23		YRG	Skål	1630-1660		Vitlera	Buk	886
292	4	96		YRG	Skål	1640-1670		Vitlera	Buk	886
293	2	29		YRG	Skål	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Buk	886
294	7	203		YRG	Fat/skål	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Mynning, brätte, buk	886
295	2	68	Kärl 2. Korskoppling med F309	YRG	Fat/skål	1640-1670		Vitlera, grönt, hemring	Brätte, mynning, buk	886
296	4	81	Kärl 11. Korskoppling med F213, F254	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Buk, brätte	886
297	1	19		YRG	Fat/skål	1640-1660		Vitlera	Mynning	886
298	1	5		YRG	Fat/skål	1640-1660		Vitlera	Buk	886
299	1	3		YRG	Fat/skål	1650-1670		Vitlera	Mynning	886
300	1	7	Kärl 5. Korskoppling med F259	YRG	Skål/fat	1640-1660		Hemring	Buk	886
301	4	50	4 kärl	YRG	Fat/skål	1650-1680			Mynning	886
302	3	319	Kärl 3. Korskoppling med F241	YRG	Skål/fat	1640-1660		Vitlera, grönmålat	Botten, buk, brätte, mynning	886

Nr	Antal	Vikt	Anm	Godstyp	Formtyp	Datering	Proveniens	Dekor	Kärldel	Kontext
303	8	66	Ev. flera kärl	YRG	Skål	1680-1710		Grönmålad, hemring	Buk, mynning	886
304	1	4		Vitgods	Fat/skål	1600-tal	Tyskland/Holland	Mangan	Buk	886
305	1	7		Porslin	Skål	1600-tal?	Kina via Holland	Blåmålad	Botten	886
306	24	134		Vitlera	Kritpipa	1600-tal			19 skaft, 5 huvud	886
307	1	52		YRG	Gryta	1640-1660			Mynning	1148
308	1	7		YRG	Fat/skål	1640-1660		Vitlera	Buk	1148
309	1	61	Kärl 2. Korskoppling med F295	YRG	Fat/skål	1640-1670		Vitlera, grönt, hemring	Brätte, mynning	1148
310	1	3		YRG	Gryta	1630-1650			Buk	1148
311	1	1		YRG	Skål/fat	1600-tal?			Buk	1297
312	2	45		YRG	Gryta	1640-1660			Buk, mynning	1310
313	3	83		YRG	Gryta	1630-1650			Fot, buk, mynning	1310
314	2	7		YRG	Gryta	1590-1630			Buk	1310
315	1	8		YRG	Skål/fat	1630-1650		Vitlera	Mynning	1310
316	1	2	Kärl 1. Korskoppling med F183, F319	Grått lergods	Kruka	1530-1630	Böhmen/Polen		Buk	1310
317	1	10		YRG	Silkärl	1600-tal	Tyskland		Buk	1310
318	3	4		Majolika	Fat	1550-1600	Nordholland	Blåmålad	Brätte	1310
319	3	5	Kärl 1. Korskoppling med F183, F316	Grått lergods	Kruka	1530-1630	Böhmen/Polen	Rödmålad	Buk	860

Bilaga 3. Fyndfotografier

Fotografierna nedan visar ett urval av de fynd som inte har konserverats. Konserverade fynd finns avbildade i bilaga 9, mynt och myntliknande föremål i bilaga 5, och ett urval av keramiken i bilaga 4.

Föremål av Cu-leg

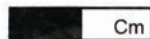
Skala 1:1

F22. Nål.

F25. Ring.

F28. Bleck.

F29. Bleck.

Föremål av glas

Skala 1:1

F47. Smält glas.

F49. Delar från dryckesglas eller fat.

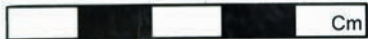
F50. Glas från flaskor o.dyl.

F51. Del av fot från passglas.

F56. Glas från flaskor och passglas.

F57. Smält glas.

Föremål av sten

Skala 1:1

F1. Bryne.

F4. Bryne.

F3. Eldslagningsflinta.

F15. Bryne.

F6. Bryne.

F9. Bryne.

F13. Bryne.

F14. Bryne.

Föremål av järn

Urval av järnfynd från lager 100: F61 kniv, F62 kniv, F63 bleck, F64 spik, F65 ring, F66 beslag med hål samt tre mindre beslag/tenar, F67 föremål, F68 hästsko, F69 kniv. Skala 1:2.

F75. Nål. Skala 1:1.

Urval av järnfynd från lager 377: F82 beslag?, F84 föremål, F85 kroker?, F88 kniv, F90 hästsko, F92 beslag/skoning, F93 föremål, F94 bleck, F96 hästsko, F97 kniv, F98 kniv, F99 kniv, F100 kniv. Skala 1:2.

Urval av järnfynd från lager 734 . F104 T-format föremål, F105 kniv, F107 spik eller ten, F108 klinka eller beslag, F111 krok, F112 ten?, F113 hästsko. Skala 1:2.

Urval av järnfynd från lager 886 (fotografier nedtill ovan samt på sida 62) . F109 ten?, F115 hästsko, F116 tenar?, F117 krokar, F118 knivar, F120 plattor, F121 beslag, F122 gaffel, F123 märla, F124 ringar, F125 hästsko, F126 hästsko, F128 kniv, F131 ten eller beslag, F132 hästsko. Skala 1:2.

Föremål av ben/horn

F320. Bearbetat ben. Skala 1:1

F321. Bearbetat ben. Skala 2:1

Bränd lera

F133. Bränd lera/lerklining. Skala 1:1

Bilaga 4. Keramik och kritpipor

Keramik från Täckeråker (Vegastaden), Haninge, Södermanland

Mathias Bäck

Frekvens

Totalt ingår 367 skärvor i materialet. Sammantaget har åtta olika godstyper identifierats. Dessa utgör grund för den övergripande klassificeringen. Den helt dominerande godstypen är yngre rödgods (drygt 90 %). Den näst största gruppen utgörs av grått lergods (skärvor representerar två eller möjligen tre kärl), medan övriga godstyper endast förekommer i mycket begränsad omfattning.

Godstyp	Antal skär- vor	Andel i pro- cent
Yngre rödgods	332	90,5
Fajans	1	0,3
Porslin	1	0,3
Majolika	4	1,0
Stengods	1	0,3
Gulbrännande lergods	2	0,5
Vitgods	5	1,4
Grått lergods	21	5,7

Andelen yngre rödgods kan betraktas som relativt högt och något över ramen för det normala vad gäller landsbygdsmiljöer (Bergold & Bäck 2006:93, 2009:9; Bäck 2013, fig. 207; Bäck 2014; Bäck, manuskript). Detsamma kan sägas gälla för porslin medan andelen fajans och stengods måste betraktas som relativt låg. Vitgods är förhållandevis väl företrätt. Det grå lergodset och majolikan är ovanliga i tidigmoderna miljöer från 1600-1700-tal på landsbygden i Mälardalen. Förekomsten av dessa godstyper skall snarast ses som en kronologisk indikator för materialet som helhet, och är en indikator på att bosättningen finns under sent 1500-tal eller tidigt 1600-tal (mer om dateringen nedan). Sammantaget uppvisar den relativa fördelningen av godstyper en tämligen normal bild i denna region.

Materialet i relation till undersökta kontexter

Undersökningsmaterialet är fördelat på två undersökta husgrunder och ett större avfallslager, ett trettiotal meter från bebyggelsen. Redovisningen av materialet tar utgångspunkt i respektive byggnad och där ingående kontexter. Husgrunderna ligger däremot endast cirka fem meter ifrån varandra. Den största mängden härrör från byggnad 2 och är här fördelat på 11 olika lagerkontexter som har en tämligen okomplicerad stratigrafisk relation till varandra. Byggnad 1 består egentligen endast av ett fyndförande lager som utmärker var byggnaden stått. Lagret är inte tolkat som ett golvlag.

Byggnad 1

Som just nämnts består denna byggnad endast av ett kvadratisk lager (L860) som volymmässigt var mest omfattande i partier längs byggnadens sidor (dock inte i söder). Detta skulle kunna indikera att lagret hänger samman med uppförandet att byggnaden och inte representerar brukning av densamma. Keramikerna utgörs nästan uteslutande av yngre rödgods (maximalt 16 kärl). Merparten av rödgodsset är av inhemska typer. Några av dessa har en relativt ålderdomlig prägel, vilket i detta fall innebär att materialet går ner i sent 1500-tal eller första hälften av 1600-talet. Formtyperna är tämligen jämnt fördelade mellan skålar/fat och grytor, så det finns ingen tydlig karaktär i materialet vad gäller den funktionella tolkningen.

Förutom yngre rödgods av inhemska typer finns vidare en liten skärva fajans (F281) som inte går att proveniensbestämma men som förefaller vara av inhemsk produktion, samt två olika kärl av ett grått lergods (F282, F183, F316, F319) varav det ena har roströd bemålning.

Fig. 1. F319 från kontext L860. Exempel på ett av de två kärl som bedömts härröra från Böhmen/Polen och som inte tidigare påträffats på landsbygden i Mälardalen. Foto M. Bäck.

Godsen visar att det rör sig om två kärl men det är samtidigt så likartat att de torde ha samma ursprung. Gods av denna typ har veterligen inte påträffats på landsbygden i Mälardalen tidigare men däremot vid flera undersökningar i Stockholm (Stadsholmen, Riddarholmen, Södermalm och Norrmalm). Det sandmagrade godset är mycket likt stengodsliknande lergods (paffrath) från Rhenlandet och bestämningen är svår då denna typ av gods produceras i ett stort område i Centraleuropa. Godstypen har i Stockholm och från fynd i Estland proveniensbestämts till Böhmen/Polen (Dahlbäck 1998:395; Fennö 2004; Johansson 2006:89, 2011:95, 2012:91f; Karlsson 1997; Russow 2006:104ff). Avgörande i detta fall är formtyperna och dekoren. Keramikerna förefaller huvudsakligen kunna dateras till en period från 1500-talets första hälft till 1600-talets början. Av intresse i sammanhanget är att det finns minst fyra importerade kärl till i denna kontext. Det rör sig om ett rödgodsfat (F273) av Wesergods från norra Tyskland samt en mycket liten skärva som förefaller vara import men som är svårbestämd p.g.a. av storleken.

Fig. 2. Fyra av totalt sju skärvor av Wesergods från norra Tyskland. De två vänstra skärvorna (F159) påträffades i kontext L100 och de två högra (F231) är från kontext L383. Foto M. Bäck.

Vidare finns två skärvor, från två olika kärl, av gulbrännand lergods som även dessa sannolikt tillverkats i Tyskland.

Sammantaget ger keramikprofilen i den enda lagerkontexten (L860) som representerar denna byggnad, intrycket att detta material torde ha avsatts senast runt mitten av 1600-talet.

Byggnad 2

Lagersekvensen i denna byggnad är betydligt mer omfattande än i Byggnad 1. Fyndmaterialet i analysen kommer från nio olika lagerkontexter, varav alla utom en härrör från en källare som ombyggt vid ett tillfälle. Det kvarvarande lagret (L383) representerar ett golv som kontextuellt sammanhänger med den yngre källaren. Sammanlagt tre trögolvsnivåer har dokumenterats, varav ett var samtida med den äldsta källaren (fas 1) och två hör till fas 2 och 3 (den yngre källaren). I det följande kommer keramikprofilerna i respektive lager att kommenteras kort. Redovisningen börjar med den understa kontexten i den stratigrafiska sekvensen och jobbar sig sedan uppåt. Inga keramikfynd påträffades i de kontexter som hör till fas 1 8den äldsta källaren).

Kontext 1310

Kontexten utgörs av ett sättsandlager i botten av den yngre källaren. Tretton skärvor, representerade sex eller sju olika kärl återfanns i detta lager. Skärvorna fördelar sig på godstyper enligt följande; yngre rödgods (9 st.), majolika (3 st.) och grått lergods (1 st.). Vad gäller formtyper finns två eller tre grytor, ett silkärl, två fat och en kruka – med andra ord ett ganska brett spektrum med tanke på det begränsade antalet kärl. Grytorna är av typer som torde kunna föras långt ner i 1600-tal, eller t.o.m. slutet av 1500-talet, baserat på glasyr och mynningsform. Det yngre rödgodsfatet har en enkel dekor av koncentriska cirklar som förekommer under lång tid. Glasyren är dock av ålderdomlig typ. Godsfärgen är ovanligt ljus röd, vilket skulle kunna antyda att det rör sig om ett importkärl. Det är dock fullt möjligt att det är en inhemska produkt. Silkärlat är av ett närmast svagt rosa gods, och är däremot troligen en import från Tyskland. Majolikan är av nordholländsk typ (som ibland kallas Delft) med enkel mörkblå bemålning. Det grå lergodset är av samma typ som (F282), men är sannolikt inte från samma kärl.

Den keramiska profilen i detta lager överensstämmer väl med den från Byggnad 1. Det kronologiska intervallet i materialet är också detsamma som i Byggnad 1. Den möjliga korskopplingen igenom det grå lergodset stärker ytterligare denna iakttagelse och därmed den kontextuella kopplingen mellan dessa byggnader.

Kontext 1297

Från det närmast över sättsanden undersökta lagret (L1297) finns endast en skärva yngre rödgods. Denna är för liten för att en säker tidsbestämning skall kunna göras men av glasyren att döma är det fullt möjligt att datera den till 1600-talets mitt.

Kontext 1268

Denna kontext är ett sandigt aktivitetslager på brukslager L1297. Ingen keramik påträffades i detta lager.

Kontext 1148

Keramikerna från detta lager utgörs endast av fyra skärvor yngre rödgods; två skålar/fat och två grytor. En av grytorna (F310) är av den typ som kan föras ner i tidigt 1600-tal eller sent 1500-tal, och således samtida med föregående keramikprofiler. Den andra grytan (F307) liksom det ena fatet (F309) har mynningsprofiler som förlägger dem i perioden 1620-1650. Samma datering är fullt rimligt för det andra fatet (F308), även om det inte går att bestämma med säkerhet då endast en liten del av dekoren är synlig. Detta innebär att materialet från denna kontext är tämligen samlad kronologiska och därmed talar för att materialet inte är uppblandat med senare depositioner. En sammantagen datering av keramikprofilen förlägger denna i 1600-talets andra fjärdedel.

Kontext 886

Detta lager utgör den första depositionen (fas 3) på ett trägolv som ursprungligen legat över källaren. Materialet är betydligt mer omfattande (59 skärvor) än från de äldre delarna av källaren. Omkring ett trettiotal kärl finns representerade.

Fig. 3. Skål med hornmålade dekorer som är typiska för 1600-talets mitt (F302). Foto M. Bäck.

Endast två skärvor/kärl är av andra godstyper än yngre rödgods. Det rör sig om en skål av porcelin (F305) och ett fat eller skål av vitgods. Bägge dessa är importerade, porcelinet från Kina, sannolikt via Holland och vitgodset troligen från Tyskland eller möjligen Holland. Till skillnad från föregående kontext är fördelningen mellan bord- och kokkärl betydligt mindre jämnt fördelad. Inte mindre än 77 % av det yngre rödgodsmaterialet (antal skärvor) utgörs av skålar och fat. Räknet i antal kärl blir siffran obetydligt lägre. Kärlfloran i L886 representerar således i huvudsak ett ätandets och stugans spektrum av kärl – inte kökets.

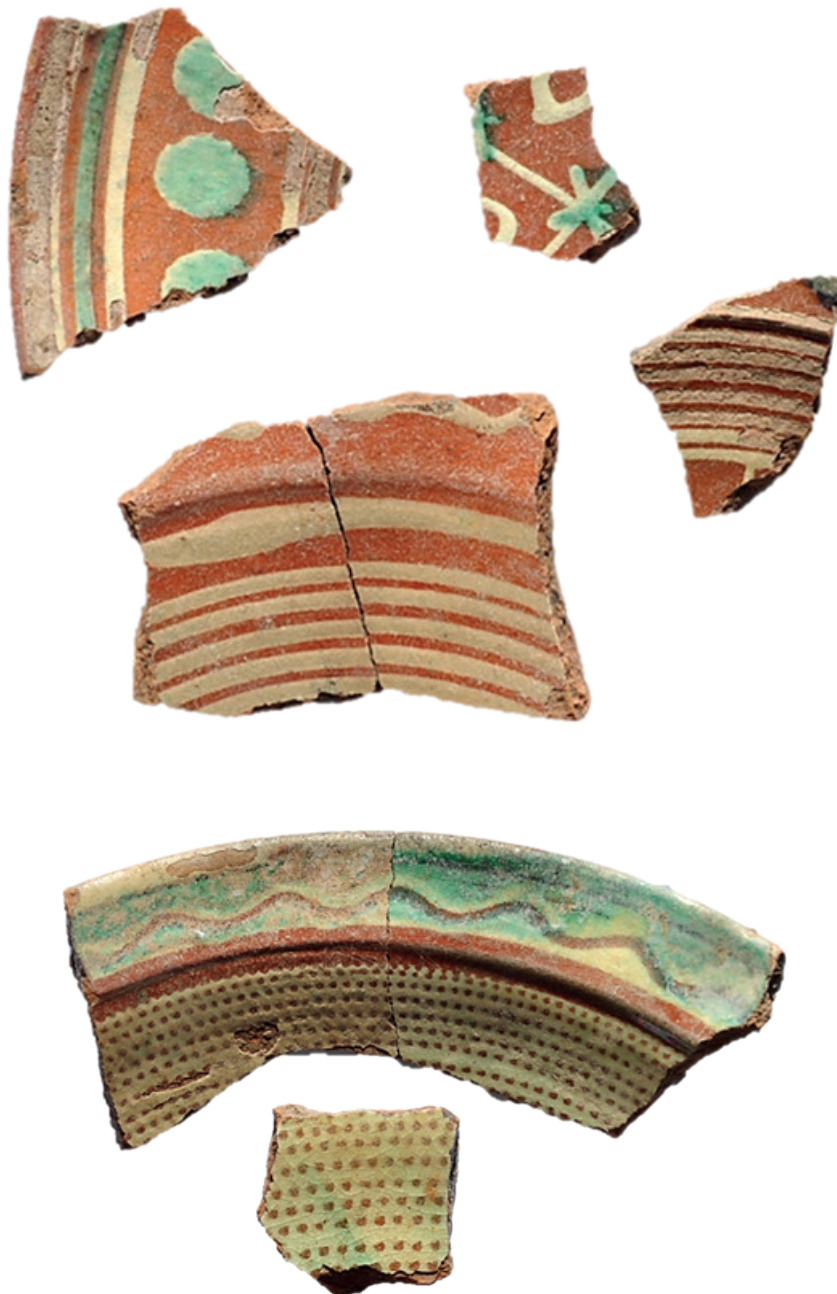

Fig. 4. Överst i bilden flera delar av en skål/fat med exempel på de vanligaste dekortyperna under 1600-talet (F294). Därunder, delar av ett brätte från en skål/fat med passning mellan F294 från kontext L886 och F309 från kontext L1148. Foto M. Bäck.

Inte bara sammansättningen av käriltyper utan även kontaktnätet som det framträder i keramikens proveniens visar en märkbar skillnad, i och med att det finns porslin i samlingen. Den anonyma skärvan har inte kunnat dateras men en 1600-talsdatering är rimlig. Detta innebär att den troligen kommit till Sverige via den Holländska ostindiehandeln som kom igång år 1602. Vad gäller det yngre rödgodset är det på ett helt annat sätt än tidigare präglad av inhemskt producerad keramik (möjligen skulle F291 och F300, kunna vara importgods).

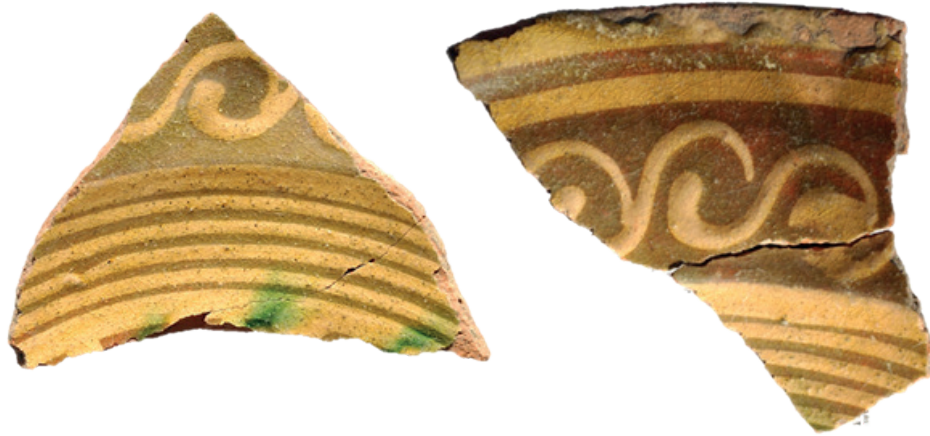

Fig. 5. Tre bitar från samma kärl men funna i olika kontexter. Till vänster F296 från kontext L886 och till höger F213 från kontext L377. Delar av samma kärl återfanns också i kontext L734 (F254). Foto M. Bäck.

Godstyper, former och dekorapplikationerna känns igen från flertalet undersökningar i Mälardalen. Med utgångspunkt i dekorerna ger detta en samlad kronologisk spännvidd för materialet till perioden 1640-1660 (Bergold & Bäck eds. manuskript).

Kontext 383

Lager 383 är tolkat som golvlager i huset och härrör alltså inte från källaren. Det rör alltså om samma byggnad. Även detta material är tämligen begränsat (13 skärvor, fördelat på ca tio kärl). Sammansättningen är disparat och förefaller vara slumpmässigt bevarad efter undanröjning. Den största delen utgörs som vanligt av yngre rödgods, men i samlingen finns även en mycket liten skärva gul/blå/(grönmålad) majolika som härröra från en mindre kanna/kruka alternativt ett apotekskärl, en s.k. albarello.

Fig. 6. En mycket liten skärva majolika, troligen från Holland (F233). Att döma av glasyren på in- respektive utsida är den från ett slutet kärl antingen en mindre kanna/kruka eller ett apotekskärl, en s.k. albarello. Foto M. Bäck.

Att det är ett slutet kärl framgår av det faktum att den, enligt definitionen av majolika, är blyglaserad på insidan om det är ett slutet kärl och på utsidan om det är ett öppet kärl (Dubbe et. al 1983:24 ff.). Trolig proveniens för denna är Holland. Mest anmärkningsvärt är att två av rödgodskärlen är importgods, varav det ena kan identifieras som s.k. Wesergods från norra Tyskland. Den andra skärvan har sannolikt en likartad proveniens. Weserskärvor har påträffats i tre olika kontexter vid undersökningen. Dessa härrör med all säkerhet från samma kärl (F159 och F231

har passning). Vi ser här också ett samband mellan L383 i huset och L860 i Byggnad 1 samt även i det raseringsmaterial (L100) som täckte Byggnad 2. Fyndnummer F228 är en plan fot med mycket liten diameter, vilket antyder att det rör sig om en bägare, pokal eller likande. Även denna kan vara importerad med utgångspunkt i dateringen av det samlade materialet. Då materialet i denna kontext har beröringspunkter med L860 i Byggnad 1 kan vi räkna med en likartad datering.

Kontext 734

Materialet i denna kontext uppgår till 41 skärvor – samtliga är yngre rödgods. Andelen skålar och fat, bordets kärl, utgör cirka 73 % och är således helt lika fördelningen i L886. Det finns även korskoppling mellan skärvor i detta lager och kontext L886 (F259 och F300). Dekoren och utformning av skålarna är snarlik de från L886, men det blir fler inslag av barockformer.

Fig. 7. Exempel på några av de skålar/fat som påträffades i kontext L734. Överst F251, till vänster i den undre raden F252 och till höger i den undre raden F253. Foto M. Bäck.

Ett fat, som kan vara tysk import, har en relativt ovanlig och tidsmässigt svårplacerad girlanddekor.

Fig. 8. Brättet från en skål/fat med girlanddekor i grönt och brunt (F258). Kärlet har troligen Nordtysk proveniens. Foto M. Bäck.

Ytterligare ett fragment från en liten skål med grön gul glasyr skulle kunna vara tysk import. I övrigt förefaller det mesta av samlingen vara inhemsk produktion. Vi kan också notera den totala avsaknaden av andra godstyper än yngre rödgods. En del av materialet återfinns uppenbarligen sedan tidigare. Trots detta är den samlade dateringen inte anmärkningsvärt vid. Delar av materialet kan hänföras till 1630/40-tal medan dateringen av andra kärl snarast torde ligga i perioden 1650-1660, d.v.s. i princip samma som L886.

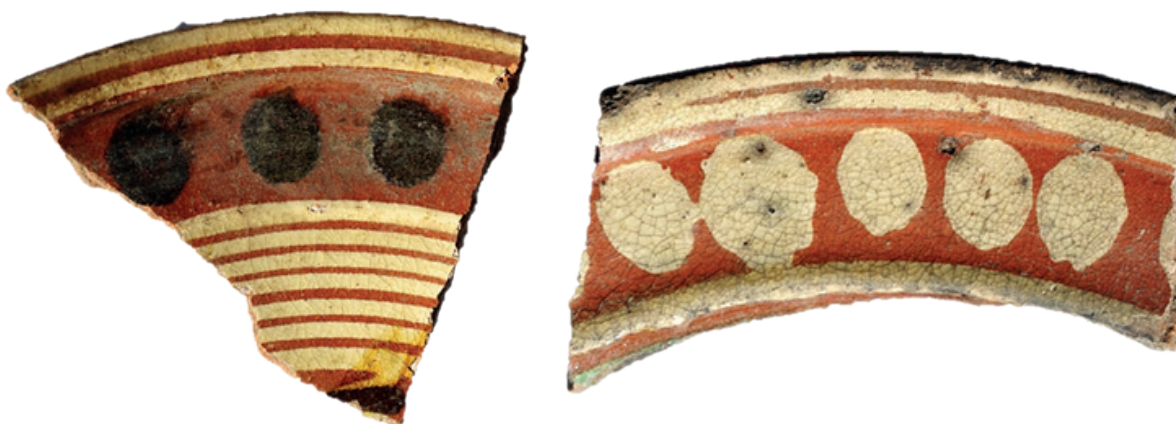

Fig. 9. Till vänster en barockskål/fat (F256) från 1600-talets mitt-andra hälft. Direkta paralleller finns i t.ex. Västerås. En skärva från samma kärl påträffades i kontext L100 (se fig. 18). Till höger ett brätte från en liknande skål/fat som möjligen är en import från Tyskland (F257). Foto M. Bäck.

Kontext 639

Materialet omfattar endast 11 skärvor, samtliga av yngre rödgods. Minst åtta till tio kärl finns representerade. Flertalet kärl är skålar eller fat men det finns även ett par grytor i materialet. Ett av faten utgörs av en mycket stor skärva från samma kärl som F302 i kontext L886.

Fig. 10. Två skärvor från samma kärl, vilka påträffades i olika kontexter. Överst F302 från kontext L886 och därunder F241 från kontext L639. Foto M. Bäck.

Förmodligen kan något av de andra faten/skålarna också kopplas till kärl från lager som ligger stratigrafiskt under kontext 639. Detta innebär att en redeponering gjorts vid något tillfälle. Något märkligt är dock att lager 639 är ett aktivitetslager och inte ett utfyllnadslager. Dateringen av keramiken kan därför till viss del innefatta kronologiska anomalier.

Fig. 11. Tre skärvor från en skål med form och dekor som är typisk för barocken. Den vänstra skärvan (F209) påträffades i kontext L377 och den till höger (F240), som visa in- och utsida, från kontext L639. Foto M. Bäck.

Tidsdifferensen mellan de aktuella kontexterna verkar inte vara särskilt stor så det är vanskligt att dra långtgående slutsatser av den samlade kronologiska bilden i denna begränsade keramikprofil. I materialet finns ett rörskaftshandag från en gryta. Denna kan genom analogier dateras till omkring 1640-1670/80 (Bergold et. al. 2004). Den ovan omtalade stora skärvan har en mycket nära parallell från kv. Oden i Västerås. Kärlet dateras här till 1640-1690 (Bäck 2005, fig. 30). Dateringen av denna kontext torde ligga inom i stort samma spann som föregående lager, d.v.s. cirka 1650-1670, men med enstaka något äldre inslag.

Kontext 377

Detta är den yngsta undersökta lagerkontexten i källaren och återfanns direkt under ett trägol. Materialet utgörs av 68 skärvor, varav 67 st. är yngre rödgods och därtill den enda skärvan stengods (F224) från hela undersökningen. På samma sätt som vi konstaterat tidigare finns korskoppling mellan kärl i kontext L377 och sådana som återfinns stratigrafiskt under denna. Ett litet antal kärl uppvisar tydlig erosion och förstörd glasyr. Kärlfloran har i princip samma fördelning mellan bordskärl (72 %) och kökskärl (28 %) som i L734 och L886. Huvuddelen av kärlen är rikt utsmyckade barockskålar.

Fig. 12. Övre raden visar ytterligare två skålar, med för barocktiden typisk dekor. Till vänster F207, till höger F208. Under dessa en stor del av spegeln från en skål (F214) med dekor av bl.a. *fleur-de-lis* (fransk lilja), vilket var ett mycket populärt dekorelement under 1600-talet. Foto M. Bäck.

Bland dessa har F209 passning med F240 i kontext L639, det rör sig om minst sju olika kärl. Denna typ av skålar förekommer normalt i både stads- och landsbygdsmaterial från tiden men här är det, i relation till den totala mängden kärl, en anmärkningsvärt stor andel. Form- och dekortyperna är ovedersägligen av 1600-talstyp, men bland dessa finns en ovanlig, grönglaserad skål med inristad blomdekor (F220).

Fig. 13. En för 1600-talet relativt ovanlig sgraffitodekorerad skål (F220), som möjligen är en importprodukt. Foto M. Bäck.

Denna s.k. sgraffito-teknik är typisk för dekorer från 1600-talets slut och framförallt 1700-tal. Dekoren på den aktuella skålen (den enda med sgraffito i hela materialet från undersökningen) skiljer sig emellertid från den sena typen av sgraffito, varför den antingen är ett mycket tidigt inhemskt exempel alternativt är ett importerat gods. Kökskärnen förefaller utgöras av ett par trefotsgrytor. Det finns bland grytorna exempel på mycket tidiga typer av yngre rödgods (F194, F191), som förekommer långt ner i senmedeltid och 1500-tal (Bergqvist & Bäck 2009:24f). I materialet finns vidare ett rörskaftshandag (F195) från en liten gryta, samt även en ovanlig knapp (F219) vilken kan ha haft funktion som lock eller kork för återförslutning av ett krus, flaska eller någon typ av förvaringskruka med smal hals.

Fig. 14. Ett ovanligt fynd av en intakt kork/propp av ljust rödgods (F219). Funktionen är oklar men sotrester på insidan talar för att den hört till en lykta eller möjligen ett glödkärl. Foto M. Bäck.

Knoppen har ett litet hål för genomsläppning av luft in/ut ur kärlet. Insidan förefaller bränd varför en rimligare tolkning är att den hört till ett glödkärl eller en lykta. Stengodset är mycket tunnväggigt med en mörkgrå skärv och är distinkt fårad på insidan av kärlet. Morfologiskt rör det sig om någon typ av krus, flaska eller kanna. Gods- och engobe har en, för produktionen i Dreihäusen i Hessen, typisk mörkgrå skärv och brunviolett engobe. En typisk form i denna produktion är s.k. ringbägare, en smal bägare med hänklar från vilka det hänger lösa ringar. Dessa dateras till 1600-tal.

Fig. 15. Gods från bågare tillverkad i Hessen (t.v.) och stengodsskärvan, F224, från kontext L377 (t.h.). Godset från Täckeråker stämmer mycket väl överens med det tyska. Foto M. Bäck.

Denna identifiering stärker intrycket av en påtagligt tysk närvaro i materialet, som vi sett i det yngre rödgodset.

Sammantaget ligger den kronologiska tyngdpunkten i materialet i mitten av 1600-talet (ca 1650-1670), förutom några skärvor från grytor som skulle kunna föras ner i 1500-tal, eller senast till början av 1600-talet.

Kontext 100

Denna kontext är ett raseringslager som täcker hela Byggnad 2. Materialet består av totalt 51 skärvor, samtliga av yngre rödgods. Andelen kökskärl (33 %) är något större i denna kontext än i flertalet av de tidigare. Således innefattar bords- och serveringskärlen 67 % av materialet, som trots allt dominerar helt.

Fig. 16. Exempel på en skål (F151) med erosionsskador. Dekoren är typisk för hornmåleriet i Mälardalen vid mitten av 1600-talet. Foto M. Bäck.

Förutom de skärvor som ingår i korskopplingsanalysen finns troligen ytterligare ett antal som härrör från kärl återfunna i tidigare kontexter, men de som ingår i analysen räcker för att etablera att redeponering förekommit. Vissa delar av materialet i denna kontext uppvisar sekundär påverkan, som bränning och spjälkning, i större utsträckning än i övriga kontexter i Byggnad 1 och 2 (i kontext finns enstaka sekundärbrända skärvor).

Fig. 17. Ett brätte från en skål/fat (F157) med tydliga tecken på sekundär bränning. Foto M. Bäck.

Det är inga markanta skillnader men dock iakttagbara. Som en följd av att skärvor i detta lager kan kopplas till kärl från äldre kontexter blir också den samlade kronologiska spännvidden relativt stor i denna kontext – från tidigt 1600-tal till tidigt 1700-tal. Tyngdpunkten ligger ändå i perioden cirka 1650-1690.

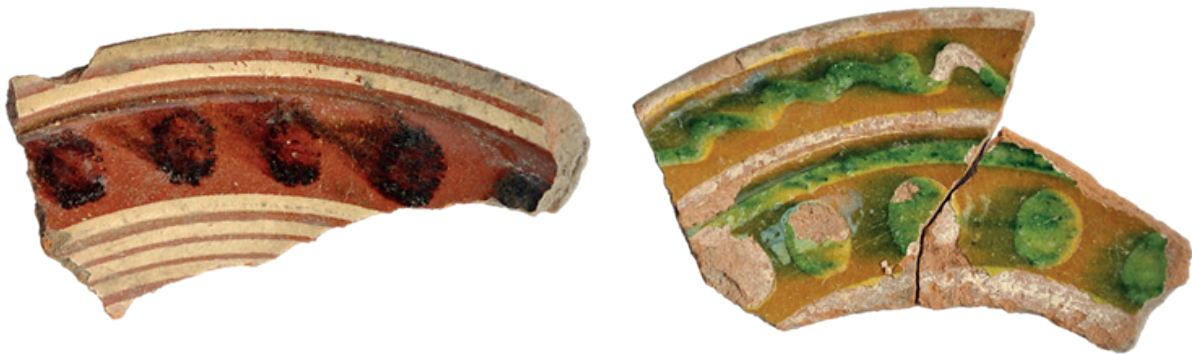

Fig. 18. Ytterligare två exempel på skålar/fat från 1600-talet. Till vänster F156 som har passning med F256 i kontext L734 (se fig. 9) och till höger F155. Den senare är möjligen en tysk produkt. Foto M. Bäck.

Diagnostiska 1700-talstyper saknas emellertid helt, varför en slutdatering för kontexten torde ligga senast omkring år 1700.

Kontext 160

Denna kontext återfanns ett trettiotal meter sydost om bebyggelsen och tolkades som ett avfallslager då inga byggnader påträffades i anslutning till lagret. Det keramiska materialet består av totalt 56 skärvor. Merparten utgörs av yngre rödgods men här finns också fragment av grått lergods (F183) av samma typ som det Böhmska/Polska kärlet omtalat ovan. Vidare finns ett par kärl av vitgods med gul glasyr (F181, F182). Detta är ett tidstypiskt gods som brukar finnas i mindre mängd på de flesta platser som är i bruk under 1600-talet. Keramiken är importerad, sannolikt från norra Tyskland, men ett holländskt ursprung kan inte uteslutas.

Fig. 19. In- och utsidan från ett kärl (F182) av vitbrännande lera. Det rör sig sannolikt om import från Tyskland eller möjligen Holland. Foto M. Bäck.

Vidare finns ett kärl av rödbrännande lera (F171), som troligen härrör från samma område. En tydlig skillnad kan konstateras i denna kontext i relation till alla övriga, vad gäller formtyperna. I kontext L160 utgörs inte mindre än 55 % av matlagingskärl, huvudsakligen i form av grytor. Här dominerar således kökets kärluppsättning. Här kan man fråga sig varför just dessa kärl sorterats ut? Har man återanvänt trasiga skålar/fat i större utsträckning? Har kokkärlen, när de går sönder, gjort det på ett sätt som omöjliggör återanvändning? Finns det ett separat kök utanför undersökningsområdet? Tendensen är tydlig och intressant, men svaret till den kronologiska bilden är oklart. Den kronologiska bilden liknar mest den för kontext L100. Det finns m.a.o. en ganska stor spännvidd i materialet, men tyngdpunkten måste sägas ligga i perioden cirka 1650-1700.

Korologi och korspassning av skärvor inom undersökningsområdet

I materialet finns några exempel där skärvor från olika kontexter kunnat passas ihop, vilket innebär att en begränsad korskopplingsanalys kan göras. Denna metod är av stor betydelse för den kontextuella berättelsen av vad som hänt på platsen och är viktig för den stratigrafiska analysen. Elva olika kärl ingår i analysen men det finns underlag att koppla fler kärl om tid funnits. De kärl som ingår i analysen ger dock ett bra underlag för att förstå redeponering i området.

Vi kan börja med att konstatera att utfyllnadslagret L734 i den yngre källaren har flest kontaktytor med andra kontexter genom korskopplade kärl. Från inte mindre än sex av elva kärl i analysen härrör en skärva från detta lager. De flesta kopplingarna finns med raseringslagret L100, närmast ovan liggande kontexter i källaren (L377) och golvet i huset. Endast vid två tillfällen (kärl 5 och kärl 11) finns en koppling nedåt i stratigrafien, och då med det första utfyllnadslagret (L886) i källaren. Samma typ av relation kan sägas gälla för de övriga två lagren (L377, L639) i källaren. I båda fallen finns kopplingen med det äldsta fyllnadslagret (L886). I materialet från kontexterna från källarens brukningstid finns generellt mycket få korskopplingar. Det finns en koppling (kärl 2) mellan två lager över respektive under trögolv 987 (L1148 och L886). Den andra kopplingen som kan göras med material från källarens brukningstid är emellertid mycket intressant. Kärlet i fråga (kärl 1) är ett av två importkärl från Böhmen/Polen (F183, F316, F319). Detta kärl uppvisar den största spridningsbilden av samtliga korskopplade kärl och återfinns i det första sättsandlagret (L1310) i den ombyggda källaren, avfallslagret (L160) omkring 30 meter från källaren, samt även i Byggnad 1 (L860). En källkritisk aspekt i sammanhanget är att bestämningen bygger på att skärvorna är av samma gods vilket avviker från resterande i materialet (även i relation till det andra Böhmiska/Polska kärlet). Däremot finns inte passning mellan bitarna, så bestämningen är behäftad med en viss osäkerhet. Om vi ändå antar bedömningen är riktig får det intressanta konsekvenser för tolkningen av platsen. Det skulle kunna innebära att Byggnad 1 och Byggnad 2 uppförs i princip samtidigt, men också att avfallshögen börjar användas redan i ett initialt skede och att man sedan brukar samma plats för avskrädet under hela bebyggelsens existens. Detta är brukningsmönster som sällan visualiseras, men som starkt bidrar till människors utnyttjande av sitt livsrum. Ännu mer intressant blir bilden genom kontaktytorna som framträder i kärl 7. Detta är ett rödgodsfat av Wesergods från norra Tyskland, och här är kopplingen otvivelaktig. Detta kärl återfinns i Byggnad 1 (L860), golvlagret i Byggnad 2 (L383) samt i det yngsta raseringslagret (L100) över Byggnad

2. Det understryker att bägge byggnaderna är i bruk samtidigt i ett äldsta skede. Wesergodset har nämligen ungefär samma produktionstid som det grå lergodset (bägge hör till den äldsta keramiken i materialet). Det visar också att golvet i själva huset hör till ett äldre brukningsskede och inte hör samman med igenfyllningen av källaren. De flesta korskopplingar finns mellan de olika lagerkontexterna i fyllningarna i källaren, vilket kan tolkas som att man konstant använt sig av äldre material vid utfyllnader i samband med nya golvläggningar. Man kan här tänka sig att fyllnadsmaterial hämtats från avfallshögen L160. Det är mycket vanligt vid undersökningar i städer, att stora mängder keramik återfinns i byggnaders trossbottnar. Möjligen vill man åt det keramiska materialet för att av någon anledning inte få en för kompakt jordmassa under golvet. Alternativ har korkopplingsfrekvensen i den yngre källarens kontexter grävtekniska förklaringar, t.ex. genom att trägolven varit dåligt bevarade och att vissa skärvor tryckt ned i underliggande lager och vid undersökning förts till detta. Det är annars svårt att förstå hur samma kärl kan återfinnas över och under ett trägolv.

Datering

Byggnad 1 och 2 förefaller ha byggts samtidigt under första hälften av 1600-talet eller kanske i sent 1500-tal. Slutsatsen är att det keramiska materialet sannolikt kan föra ner dateringen av bebyggelsen till före den äldsta karteringen av Täckeråker, år 1638. I det stora hela överensstämmer dock materialet väl med denna datering – då de äldsta kontexterna med alla säkerhet kan förläggas till 1600-talets första hälft. Avsaknad av sgraffitodekorerade kärl är samtidigt en stark indikator på att platsen inte använts långt efter år 1700, om ens så länge. Det finns inte heller några säkra exempel på 1800-talskeramik, vilket vanligen påträffas i mer eller mindre stor omfattning på denna typ av bosättningar. Slutligen kan vi också konstatera att avfallshögen använts kontinuerligt under hela bebyggelsens existens.

Kort kommentar om kritpipsdatering

I materialet finns 68 kritpipsfragment, varav ett fåtal huvuden daterats preliminärt. De daterade piporna härrör från kontexterna L886, L734 och L377. Det är möjligt att identifiera en svag kronologisk tendens som i stort relaterar till den stratigrafiska sekvensen. I den äldsta kontext där det finns kritpipor (L886), kan dessa grovt dateras till perioden cirka 1625-1655.

Fig. 20. Kritpipor från L886. Fån vänster; F306a, F306b och längst till höger ett piphuvud med Tudorros vid huvudets bas. Skala 1:1. Foto M. Bäck.

Det bör understrykas att det i denna kontext finns en pipa som sannolikt inte bör dateras tidigare än 1670-tal. Denna kontext representerar också det yngsta skedet i den äldre källaren, vilket skulle kunna förklara denna relativt sena datering. Nästa kontext där det finns daterade kritpipor är L734, där dessa kan dateras till perioden cirka 1650-1680.

Fig. 21. Kritpipor från L734. Till vänster F263a, daterad till cirka 1645-1660 och till höger F263b, vilken kan dateras till cirka 1660-1680. Bägge är sannolikt tillverkade i Gouda i Holland. Skala 1:1. Foto M. Bäck.

Samtliga pipor från undersökningen torde vara holländska - framförallt från Amsterdam och Gouda. Piporna i det yngsta lagret (L377) i den yngre källaren finns inom perioden cirka 1660-1700.

Fig. 22. Kritpipor från L377. Överst två pipor med grovt utförda Tudorrosor. Till vänster F225a (cirka 1630-1660) och till höger F225c (cirka 1665-1690). Nederst F225b, daterad till cirka 1675-1700. Skala 1:1. Foto M. Bäck.

Kritpipsdateringarna överensstämmer mycket övertygande med dateringen av keramiken (som analyserades och daterades innan kritpiporna behandlades).

Sammanfattning

Den keramiska profilen är intressant ur en forskningsaspekt då det finns likheter med samtida material från Stockholm på ett sätt som är ovanligt i landsbygdsmaterial i Mälardalen. Det finns därmed en påtaglig närvaro av främmande keramik i materialet som särskiljer platsen från flertalet övriga som undersökts i Mälardalen. Den relativt tidiga kronologiska sekvensen, möjligen från 1500-talet fram till 1600-talets senare del, kan i sig vara en av förklaringarna till den ovanliga keramiska profilen. Den inhemska keramikproduktion är på en helt annan skalnivå under senare delen av 1600-talet och 1700-talet än vid den tid som detta material omfattar. Mycket talar för att de som bott på gården haft kopplingar till Tyskland eller själva tillbringat tid där eller i Polen. Möjligen kan man tänka sig att någon på gården varit involverad i stormaktssveriges krig på kontinenten.

Materialet utgörs till övervägande del av bords- och serveringskärl i form av skålar och fat. Andelen kokkärl är påtagligt liten. Med tanke på den relativt stora mängden keramik som har ett tyskt ursprung är det anmärkningsvärt litet stengods i materialet. Däremot är förekomsten av majolika värd att notera. Vanligare är att små mängder fajans återfinns i liknande miljöer. En förklaring till detta kan spåras i bebyggelsens kronologiska spännvidd.

Depositionsmönstret antyder att bägge de undersökta byggnaderna uppförts samtidigt, möjligen under 1500-talets slut, och att gården sedan varit i bruk till 1600-talets senare del eller möjligen omkring år 1700.

Referenser

- Bergold, H. & Bäck, M. 2006. "Vi hör att de har fint porslin i Karlstad...?" *Keramik från centrala Karlstad under 1600- och 1700-talet*. I; Karlsson, M. (red.) Den dolda staden. Arkeologiska undersökningar i kvarteret Druvan, Karlstad.
- Bergold, H. & Bäck, M. 2009. Fajanser i öst och väst - om social och regional variation. *SKAS* 2009:1, s. 3-15.
- Bergold, H. & Bäck, M. Manuskript. Red ware pottery 1500-1800. Tradition and transaction in the Central Baltic region.
- Bergold, H. Bäck, M., Johansson, M., Menander, H., Niukkanen, M., Tulkki, C. and Wallebom, U. 2004. Handled with care – on the typology and symbolism of redware pottery. *Muinaistutkija* 2, 2004, s. 2-25. Helsinki.
- Bergqvist, J. & Bäck, M. 2009. *Sysslomannens tomt och kök i senmedeltidens Västerås. Eller- åter till Djäknegatan*. Förundersökning och Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Bergslagen. Rapport 2009:2.
- Bäck, M. 2005. Skeppare och vägarfolk i Västerås hamnområde ca 1620 - 1730. Arkeologisk undersökning. Västmanland, Västerås stad, kvarteret Oden, RAÄ 232. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. *UV Bergslagen, rapport* 2005:14.
- Bäck, M. 2013. Keramiken i Äggelunda i relation till tre grannbyar i Järfälla och Spånga. I; Evanni, L., Hamilton, J., Lindwall, L. & Runer, J. Med bidrag av: Bergman, J., Bäck, M., Harrysson, J., Heimdahl, J., Jonsson, L. & Mejsholm, L. *Gravfält och gårdstomt vid Äggelunda Uppland, Järfälla kommun; Järfälla socken; Veddesta 2:1; Järfälla 28:2 och 364:1*. Arkeologisk undersökning, UV rapport 2013:110.
- Bäck, M. 2014. Keramikbruk och brukskeramik i kvarteret Gesällen i Kalmar ca 1660–1800. I: Tagesson, G. (red). *Kvarteret Gesällen 4 och 25 samt del av Kvarnholmen 2:2, Småland, Kalmar län, Kalmar stad och kommun, Kalmar domkyrkoförsamling. Kalmar 93*, UV Rapport 2014:93, särskild arkeologisk undersökning.
- Bäck, M. Manuskript. Hushållens konsumtion och avfallshantering på Kvarnholmen – exemplet tomt 290. I; Carelli, P. & Tagesson, G. (red.). *Kvarnholmen i Kalmar (titel oklar)*.
- Bäck et. al. Manuskript. En stad i tiden. Kvarteret Åkroken i Nyköping från vendeltid till tidigmodern tid. Sörmland, Nyköping stad och kommun, kvarteret Åkroken 3 och 4, RAÄ Nyköping 231:1. Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten, rapport.
- Dahlbäck, G. (Red.) 1983. *Helgeandsholmen. 1000 år i Stockholms ström*. Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms kommun 48.

Dubbe, B. et al. (reds.) 1983. Symposium 'Geleyersgoet en Hollands Porceleyn 1650-1660'. *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek*, 1983/3, nr. 111, p. 24-29.

Fennö, H. 2004. Björns trädgård: delar av Södermalms äldre vägnät funnet. *Blick. Stockholm då och nu*. 1, s. 12-19.

Johansson, M. 2006. Keramiken från kvarteret Svalan I; Carlsson, M. & Hedlund, J. *Från klostermark till hamnkvarter på 200 år. Vattugatan och kvarteret Svalan ca 1440-1640. Stockholms stad, Norrmalm, RAÄ 103. Arkeologisk undersökning 1991, SR 1127*. Stockholms stadsmuseum. Kulturmiljöavdelningen. Stockholm.

Johansson, M. 2011. Keramikkärl. I; Söderlund, K. *Kring Mynttorget: Gamla Stan, Stockholms stad. Arkeologisk undersökning 1993-1994. SR 1301*. Stockholms stadsmuseum. Dokumentationsenheten. Stockholm.

Johansson, M. 2012. Keramik. I; Söderlund, K., Carlsson, M. & Johansson, M. *Storkyrkobrinken. Gamla Stan, Stockholm, RAÄ 103. Aarkeologisk undersökning 1994-1995. SR 1310*. Stockholms stadsmuseum. Stockholm.

Karlsson, J. 1997. *Riddarholmen*. Stockholm, Gamla Stan, Riddarholmen. Fornlämning 103. Stockholms stadsmuseum. Stockholm.

Russow, E. 2006. *Importkeraamika Lääne-Eesti linnades 13.-17. sajandil . Imported pottery in West Estonian towns between the 13th and 17th centuries*. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut. Tallinn.

Bilaga 5. Myntfynd

Numreringen 1–10 i texten nedan överensstämmer ej med fyndnumreringen (jfr tabell sid. 85). Bilder på mynten redovisas i konserveringsbilaga 9.

Mynt påträffade i Täckeråker 1:8, Österhaninge socken, Södermanland.

Kristina

1-3. 1/4 öre 1634, 1635, 1644.

Drottning Kristinas 1/4-ören slogs vid myntverken i Nyköping, Säter och sist Avesta. De visar på åtsidan tre kronor samt initialerna CRS (= Christina Regina Sveciae). På frånsidan krönt vasasköld samt valör och årtal. Vanliga som fyndmynt.

Karl X Gustav

4. 1/4 öre 1658.

Karl X Gustav fortsatte slå valören 1/4 öre men enbart vid myntverket i Avesta. De är snarlika Kristinas men visar på åtsidan kungens initialer CGRS (= Carolus Gustavus Rex Sveciae). På åtsidan ses ett krönt lejon i stället för vasaskölden.

Karl XI

5-8. 1/6 öre sm 1666 (3 ex), 1667.

Karl XI:s 1/6 öre sm (= silvermynt) hör till de vanligaste fyndmynten, särskilt de med årtalet 1666. De präglades alla vid Avesta myntverk. På åtsidan ses kungens initialer CRS (= Carolus Rex Sveciae) samt tre kronor och årtalet nederst. På frånsidan ett krönt lejon och valören.

Ej mynt

9-10. Runda myntliknande föremål utan inskrift, koppar.

De funna kopparmynten utgör de lägsta valörerna under respektive regent.

Litteratur

Ahlström, B. m.fl. Sveriges mynt. 1976.

Tingström, B.: Svensk numismatisk uppslagsbok. 1972.

Stockholm den 8 februari 2015

Monica Golabiewski Lannby

Mynt nr	Fynd nr	Vikt	Utgivare	Period	Myntort	Valör	Årtal	Metall	Anmärkning
1	40	8,77	Kristina	1632-1654	Nyköping	1/4 öre	1634	Koppar	
2	33	8,49	Kristina		Nyköping/ Säter	1/4 öre	1635	Koppar	
3	37	9,45	Kristina		Avesta	1/4 öre	1644	Koppar	
4	36	11,55	Karl X Gustav	1654-1660	Avesta	1/4 öre	1658	Koppar	
5	26	6,82	Karl XI	1660-1697	Avesta	1/6 öre sm	1666	Koppar	
6	20	6,24	Karl XI		Avesta	1/6 öre sm	1666	Koppar	
7	21	6,21	Karl XI		Avesta	1/6 öre sm	1666	Koppar	
8	27	6,49	Karl XI		Avesta	1/6 öre sm	1667	Koppar	
9	34	3,77	Ej mynt					Koppar	Runt föremål. Ingen prägling synlig på åt-och fränsida, sliten yta
10	19	2,76	Ej mynt					Koppar	Runt föremål. Sliten yta, ingen prägling synlig på ena sidan. Andra sidan har ler- och järnkorrosionsbeläggning. Föremålet för tunt för att vara mynt (beslag?) Vikt inkl. korrosion

Bilaga 6. Osteologisk analys

Djurben bland byggnadslämningar från 1600-tal

Stockholms län, Haninge kommun, Österhaninge socken, Österhaninge 260:1, Täckåker 1:8, Lst nr: 4311-26756-2013

Osteologisk analys av

Agneta Flood september 2014

AO Arkeosteologi, ao@arkeosteologi.se

Inledning

Under maj 2014 genomfördes en arkeologisk slutundersökning av Vegastaden i Österhaninge. Arbetet utfördes av Stiftelsen Kulturmiljövård under ledning av Kristina Jonsson. Arbetet innebar att underöka och ta bort två byggnader, varav den ena med källare, samt rester av ett avfallslager.

Material

Det analyserade djurbensmaterialet från Vegastaden innehöll främst obrända ben men också brända fragment förekom. Benmaterialet var relativt välbevarat och få eroderade fragment förekom där benets ytstruktur var påverkat. Materialet var dock relativt fragmenterat och innehöll få hela benelement. Det osteologiska materialet utgjordes främst av ben insamlade genom handplock och analysen innefattade tio stratigrafiska kontexter. Benmaterialet kom främst från olika golvnivåer men fanns även bland kollager, sättlager, sandlager, tramplager samt fyllnadslager.

Mängden analyserade ben uppgick till 3346,5 gram varav brända ben utgjorde 66,3 gram. Sammantaget bestod material av 465 benfragment. Totalt identifierades 83,6 % av vikten till art och benslag. Medelvikt per fragment i materialet var 13,9 gram, inräknat även oidentifierade fragment. Analysen inkluderade även bedömning av fiskben om plockats ut från makroprover, detta material utgjordes av 94 fragment, vikten uppgick till knappt 1,54 gram.

Ett udda inslag funnet i golvlager 886 utgjorde ett calvarium av människa, följaktligen inte ett helt kranium, utan en huvudskål där ansiktsskelettet saknades.

Tabell 1. Analyserat material, antal och vikt per art (handplockat och vattensållat separerat).

Art	Vikt totalt (g)	Antal totalt
Nöt (<i>Bos taurus</i>)	1898,6	94
Får/get (<i>Ovis aries/Capra hircus</i>)	685,5	154
Svin (<i>Sus scrofa domestica</i>)	173,3	30
Tamhöns (<i>Gallus gallus</i>)	14,9	13
Andfågel (<i>Anatidae</i>)	15,4	3
Älg (<i>Alces alces</i>)	11,3	1
Däggdjur oid. (<i>Mammalia</i>)	351,4	93
Oidentifierat	196,1	77
Summa:	3346,5	465
Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>)	1,2	81
Karpfisk (<i>Cyprinidae</i>)	0,21	10
Fisk (<i>Pisces</i>)	0,13	3
Summa:	1,54	94

Metod

I analysen ingick material som handplockats liksom vattensållats ur makroprov. Analysen genomfördes efter fältarbete och innefattade registrering av art, benslag, antal fragment, anatomisk fördelning, registrering av hugg, snitt och fragmenteringsgrad.

Benfragmenten bedömdes, i den mån det var möjligt, till art och benslag. Bedömningen skedde okulärt med tillgång till referensmaterial. Vid kvantifiering av osteologiska material kan tre typer av metoder användas, fragmenträkning (NISP), viktförhållande och bedömning av minsta antalet individer, där hänsyn tas till benelement, sida, storlek och ålder (MNI). Benmaterialet redovisas främst genom (NISP) fördelning av antal fragment per art, men även med vikt per art. Fragmentering, liksom att vissa benslag finns i många uppsättningar i kroppen, t ex tåben, tänder och kotor gör att antalet fragment inte kan likställas med antalet djur. NISP är därför inte detsamma som det faktiska antalet djur på platsen. MNI bedömning däremot ger det minsta möjliga antalet individer per art för platsen. Den verkliga siffran för antalet ligger troligtvis någonstans mellan en fragment- och MNI-bedömning. Arternas fördelning skiljer sig också vid bedömning och jämförelse av vikt och fragment, vilket framförallt beror på att vikten för stora djurarter ofta blir överrepresenterad i förhållande till mindre arter.

Åldersbedömning, könsbedömning och anatomisk fördelning

För bedömning av slaktålder har främst tandframbrött och slitage använts (Grant 1982, Pull & Payne 1982), liksom benens generella utveckling och epifyssammanväxning (Silver 1969).

Könsbedömning liksom mankhöjdsberäkning av nötboskap samt får och get har inte kunnat genomföras eftersom det i materialet saknades hela mellanhandsben (metacarpal) vars största längd och bredd används för beräkningarna. Könsbedömning har dock kunnat utföras på svin genom att utseende och storlek på galtens hörntand skiljer sig och är mycket kraftigare än suggans (*Canini*).

De identifierade bendelarna har delats in i kroppsregioner för att kunna jämföra den anatomiska fördelningen bland arterna. Skelettet har klassificerats i kroppsregioner från kranium till fot (1-7). De köttfattiga delarna består av region 1 och region 7, de köttrika delarna av region 2-6. Indelningen görs för att kunna bedöma om djurbensmaterialet representeras av matavfall eller slaktavfall.

Tabell 2. Anatomisk fördelning av kroppsregioner.

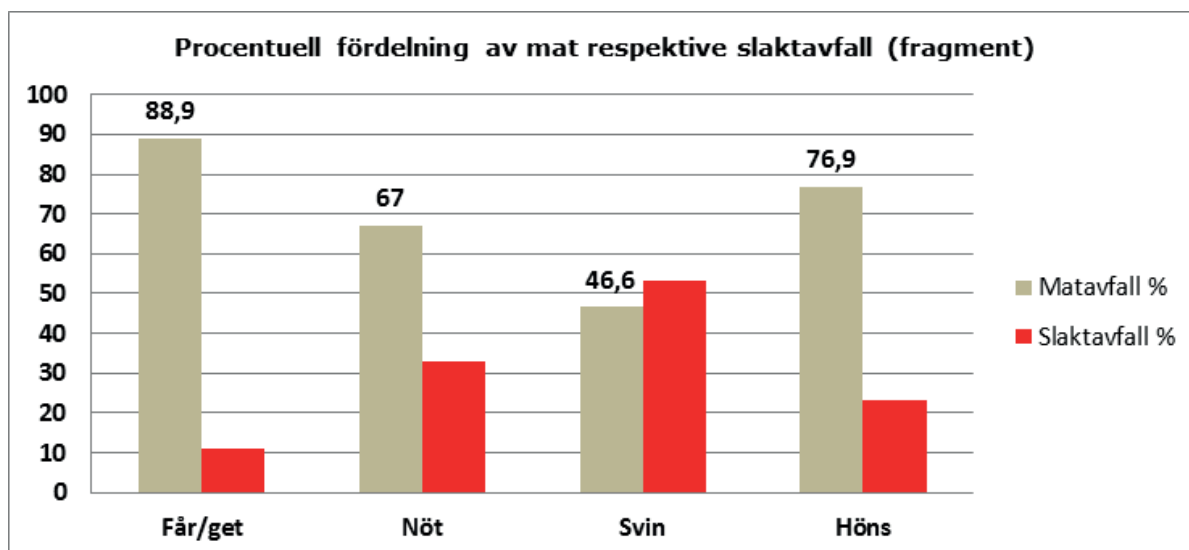
1	kranium	Alla kraniedelar, underkäke, lösa tänder, atlas, axis
2	bål	Kotor, (utom atlas, axis och svanskotor), bröstben (sternum), revben (costa)
3	främre extremitet, övre	Skulderblad (scapula), överarmsben (humerus)
4	främre extremitet, undre	Strålben (radius), armbågsben (ulna)
5	bakre extremitet, övre	Bäckenben (coxae), korsben (sacrum), lårben (femur)
6	bakre extremitet, undre	Skenben (tibia), vadben (fibula), malleolus, knäskål (patella)
7	fötter (och händer), svans	Alla ben i händer och fötter: carpi, tarsi, mesopodium, metacarpi, metatarsi, metapodier, phalanx I-III, sesamben, svanskotor

Resultat

De arter som identifierades var **nötboskap** (*Bos taurus*), **får/get** (*Ovis aries/Capra hircus*), **tamsvin** (*Sus scrofa domestica*), **tamhöns** (*Gallus domesticus*), **grågås** (*Anser anser*), **andfågel** (*Anatidae*) och älg (*Alces alces*).

Av det 465 bendelarna från det handplockade materialet kunde 295 stycken identifieras till art och benslag. Delar från får/get dominerade kraftigt med närmare 52 % av det identifierade delarna. Benslag av nötboskap utgjorde 32 %, svin utgjorde 10 % och höns 4,4 %. De övriga arterna utgjorde tillsammans resterande 1 %. En tand från älg, ett skenben från grågås, ett skulderblad från ospecificerad gåsart och ett bröstben från ospecificerad andfågel.

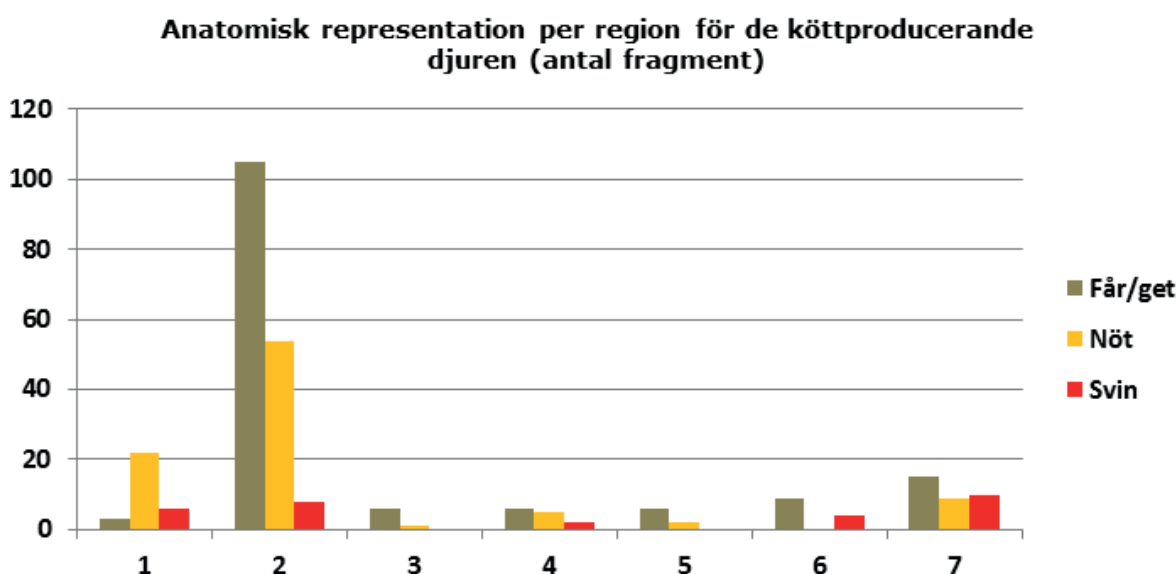
Bland det vattensållade materialet påträffades **abborre** (*Perca fluviatilis*), **karpfisk** (*Cyprinidae*) och ospec. fisk (*Pisces*), sammantaget 94 fragment med den anspråkslösa vikten 1,54 gram. Den största andelen av fragmenten utgjordes av fjäll, därefter kranium. Endast en kota påträffades.

Figur 1. Anatomisk fördelning för kötrika och köttfattiga bendelar.

Den anatomiska fördelningen för boskapsdjuren dominerades av delar från köttrika delar (region 2-6). Matavfallet utgjorde 76 % av alla fragment identifierade till art och benslag. Sammansättningen av matavfall är dock än högre eftersom flera av de bendelar om inte kunnat identifierats till art, däremot kunnat identifieras till benslag, framförallt revben. Fördelningen köttrika/köttfattiga delar i skelettet hos tamdjur är inte lika stor, utan de köttrika bendelarna utgör ca 40 % av djuret (beräkning efter Sigvallius 1988). Detta innebär att när den procentuella andelen köttrika delar överstigen 40 %, dominerar de köttrika delarna i ett material.

Andelen matavfall var störst för får/get med närmare 89 %, för nötboskap och höns dominerade likaså matavfall kraftigt. Fördelningen för svin var däremot mer jämn men med en svag övervikt för slaktavfall (Figur 1-2).

Figur 2. Anatomiskfördelning för kroppsregioner, får/get, nötboskap och svin (se förklaring tabell 2).

Ålder och kön

Majoriteten av får/get, nötboskap och svin hade uppnått eller närmade sig vuxen ålder, ett fåtal bendelar observerades där ledändar (*epifyser*) inte hade vuxit fast (*fusionerat*) eller där permanenta tänder hade ett obetydligt eller inget slitage alls. Några underkäkar av nötboskap kunde också studeras för åldersbedömning utifrån slitage, där djuren blivit mellan 2,5 och 4 år gamla. Några fragment av får/get visade på slakt när djuren var strax under 2 år liksom ej fullvuxna svin som slaktas mellan 2-3 års ålder. Enstaka fragment av späddgris och späddlamm observerades också.

Människa

Det udda inslaget i form av ett calvarium av människa (F390) i källaren förblir ett mysterium. Endast huvudskålen och inga andra delar från ansikte eller kropp återfanns vid undersökningen. Calvarium visade sig efter osteologisk analys tillhöra en äldre vuxen (*adult*) individ vid en ålder av 50+. Skalltakets sömmar var helt slutna på insidan men på utsidan var sömmarna ännu inte helt slutna på vissa punkter. De könstypiska regioner som kunde studeras utgjordes endast av nackbenets muskulutskott (*protuberantia occipitale externa*) som hade kvinnligt uttryck, d. v.s. var inte speciellt framträdande. Hjässbenet hade två s.k. icke metriskas särdrag (förändringar som är genetiska). På höger sida fanns ett *Paritele foramen* (litet hål) och på vänster sida mellan zigzagsömmarna mot nackben hade ett extra litet ben bildats (*suturalben*).

På höger hjässben, strax bakom och ovanför där höger öra suttit observerades två snitt/hugg, 22,5 mm respektive 18 mm långa och 2 mm djupa, och hade följaktligen inte skurit igenom skalltaget. Skadan hade förorsakats personen när denne fortfarande var vid liv.

Referenser

Bull, G & Payne, S. 1982. Tooth eruption and epiphysial fusion in pigs and wild boar. I: *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*, BAR British Series 109. Oxford.

Von den Driesch, A. 1976. *A guide to the measurement of animal bones from achaeological sites*. Peabody Museum Bulletin 1, 1976.

Grant, A. 1982. The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. I: *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*, BAR British Series 109. Oxford.

Sigvallius, B. 1988. Husdjur från förhistoriska platser – en utvärdering av osteologiska undersökningar. I: *Gotländskt arkiv*.

Silver, I, A. 1969. The ageing of domesticated animals. I: *Science in Archaeology*. BAR British Series 109. Oxford.

Tabell 3. Animalosteologisk sammanställning. Vegastaden, Österhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län.

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
160 Avfalls- lager	237,5 gram obränt	322	Nöt (Bos taurus)	Tänder i underkäke 10 st. (dentes mandibula, M3 sin 1 st, M1/M2 sin/dx 9 st.) Tänder i överkäke 4 st. (dentes maxilla, M3 sin 1st, M1/M2 sin/dx 1st, P3/P4 2 st kronor) Strålben 2 fr. (radius diafys sin/dx)	Medel slitage på sju kindtänder i underkäke samt två med mycket lätt slitage.
	11,3 gram obränt	323	Älg (Alces Alces)	Tand 1st. (dens, P4/M1/M2 krona)	Knappt något slitage.
	2,5 gram bränt	324	Däggdjur (Mammalia)	Rörben 3 fr. (ossa longa)	Vita fragment
	50,3 gram obränt	325	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierat 7 fr.	

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
294 Rasering	63 gram obränt	326	Nöt (Bos taurus)	Revben 2 fr. (costae) Skulderblad 1 fr. (scapula sin/dx) Bäckenben 1 fr. (coxa med acetabulum dx)	
	40,6 gram obränt	327	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Revben 6 fr. (costae) Bröstkota 1fr. (ve. thoracalis, processus spinosus) Ländkota 1fr. (ve. lumbalis, processus costalis) Lårben 2 fr. (femur distal dx 1fr, trochanter major 1fr.) Knäskål 1 fr. (patella sin/dx)	Gnagspår på lårben.
	11,6 gram obränt	328	Tamsvin (Sus scrofa domestica)	Språngben 1 fr. (talus dx) Tåben 1 fr. (phalanx I ofusionerad proximal)	<2 år
	2,3 gram obränt	329	Tamhöns (Gallus domesticus)	Överarmsben 1 fr. (humerus distal dx) Armbågsben 1 st. (ulna diafys sin)	
	9,9 gram obränt	330	Grågås (Anser anser)	Skenben 1 fr. (tibia diafys sin)	
	26,6 gram obränt	331	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierat 10 fr.	
377 Avfalls- lager	276,8 gram obränt	332	Nöt (Bos taurus)	Tand 1 fr. (M1/M2 mandibula krona utan slitage) Bröstkota 1 fr. (ve. thoracalis) Ländkota 2 fr. (ve. lumbalis, processus costalis) Revben 13 fr. (costae) Skulderblad 2 fr. (scapula sin/dx) Strålben 1fr. (radius proximal sin/dx) Handrotsben 1 st (C2+C3 sin) Mellanhandsben/mellanfotsben 3 fr. (metapod distal)	
	189,2 gram obränt	333	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Kindben 1 fr. (zygomaticum sin) Revben 26 fr. (costae) Skulderblad 1 fr. (scapula dx) Bröstkota 1fr. (ve. thoracalis) Ländkota 1fr. (ve. lumbalis) Överarmsben 1 fr. (humerus distal dx) Strålben 1 fr. (radius diafys dx) Bäckenben 1fr. (ilium dx) Skenben 3 fr. (tibia diafys sin/dx) Hälben 1fr. (calcaneus sin) Mellanhandsben 1fr. (metacarpal diafys sin/dx) Mellanfotsben 2 fr. (metatarsal diafys sin/ dx 1 fr, metatarsal proximal med diafys 1 fr, distal epifys ej fusionerad)	<2 år
	47,8 gram obränt	334	Tamsvin (Sus scrofa domestica)	Skulderblad 2 fr. (scapula dx vuxen, scapula dx spädgris) Överarmsben 1st. (humerus distal sin) Skenben 2 fr. (tibia diafys, distal epifys ej fusionerad 1 fr, tibia diafys dx 1 fr.) Hälben 2 fr. (calcaneus sin + sin/dx) Mellanhandsben 1 fr. (metacarpal 4)	En vuxen samt en spädgris.

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
377 Forts.	111,7 gram obrönt	335	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Revben 36 fr. (costae) Halskota 1 fr. (ve. cervicalis)	
	3,5 gram obrönt	336	Tamhöns (Gallus domesticus)	Pannben 1 fr. (frontale sin) Överarmsben 1 st. (humerus sin) Strålben 1 st. (radius sin) Bäckenben 1 fr. (coxae)	
	87,6 gram obrönt	337	Oidentifierat	Oidentifierat 23 fr.	
	28,1 gram brönt	338	Oidentifierat	Oidentifierat 21 fr.	Främst rörben, cranium och revben.
639 Golv- lager	11 gram obrönt	339	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Bröstkota 1 fr. (ve. thoracalis) Ländkota 1 fr. (ve. lumbalis) Skenben 1 fr. (tibia sin, proximal epifys ej fusionerad)	
	4,4 gram obrönt	340	Nöt (Bos taurus)	Ländkota 1fr. (ve. lumbalis)	
	9,1 gram obrönt	341	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Revben 2 fr. (costae)	
	14,7 gram obrönt	342	Stort däggdjur (Mammalia)	Revben 2 fr. (costae)	
	20,4 gram obrönt	343	Oidentifierat	Rörben 4 fr. (ossa longa)	
	0,7 gram brönt	344	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Överarmsben 1 fr. (humerus distal ledcondyl dx)	
	1,4 gram brönt	345	Oidentifierat	Oidentifierat 2 fr.	
734 Avfalls- lager	151 gram obrönt	346	Nöt (Bos taurus)	Framtand 1 fr. (dens, Incisivi) Revben 8 fr. (costae) Skulderblad 1 fr. (scapula sin/dx) Bröstkota 2 fr. (ve. thoracalis, corpus ej fusionerad) Bäckenben 1 fr. (coxa med acetabulum sin/dx) Strålben 1 fr. (radius diafys) Mellanhandsben 1 fr. (metacarpal diafys)	Hugg på bröstkota och bäckenbenets ledskål. 4-5 år
	99,2 gram obrönt	347	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Revben 4 fr. (costae) Skulderblad 2 fr. (scapula dx) Bröstkota 2 fr. (ve. thoracalis) Ländkota 2 fr. (ve. lumbalis, varav den ena ej fusionerad) Armbågsben 1 st. (ulna dx) Bäckenben 1 fr. (ilium dx) Mellanhandsben 2 fr. (metacarpal ej fusionerat distal 1 fr, metacarpal ej fusionerat proximal 1 fr.) Mellanfotsben 1 fr. (metatarsal diafys)	18-24 månader + Nyfödd.

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
734 Forts.	49,2 gram obränt	348	Tamsvin (Sus scrofa domestica)	1:a halskota 1 fr. (atlas) Armbågsben 1 fr. (ulna dx, distal del ej fusionerad) Vadben 2 fr. (fibula proximal fusionerad 1fr, diafys ej fusionerad) Mellanhandsben 2 st. (mc 3 sin och mc 4 dx) Tåben 1fr. (phalanx III)	3-3,5 år
	4,7 gram obränt	349	Tamhöns (Gallus domesticus)	Halskota 1 st. (ve. cervicalis) Överarmsben 2 fr. (humerus sin hel 1 st, humerus diafys dx ej fullvuxen 1 fr.)	
	27 gram obränt	350	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierade rörben 4 fr. (ossa longa)	
	2,6 gram bränt	351	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierat 2 fr.	
	2 gram bränt	352	Stor gräsätare (Herbivor)	Tinningben 1fr. (temporale)	
860 Lager	225,4 gram obränt	353	Nöt (Bos taurus)	Tand 1 fr. (dens, Premolar 4) Bäckenben 1 st. (coxae dx nästan hel) Revben 2 fr. (costae) Hälben 1 fr. (calcaneus) Språngben 1 fr. (talus eroderad) Tåben 1 st. (phalanx II)	
	9,2 gram obränt	354	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Skulderblad 2 fr. (scapula sin)	
	33,5 gram obränt	355	Däggdjur (Mammalia)	Rörben 6 fr.(ossa longa)	
886 Avfalls- lager	204,3 gram obränt	356	Nöt (Bos taurus)	Nackben 1 fr. (occipitale ledcondyl dx) Revben 11 fr. (costae) Ländkota 2 fr. (ve. lumbalis, processus costalis) Skulderblad 1 fr. (scapula) Överarmsben 1 fr. (humerus distal diafys dx) Knäskål 1 fr. (patella sin/dx) Lårben 1 fr. (femur diafys sin/dx) Tåben 1 fr. (phalanx III)	
	194,4 gram obränt	357	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Tungben 1fr. (hyoideum) Kindben 1 fr. (zygomaticum dx) Revben 20 fr. (costae) Skulderblad 2 fr. (scapula sin 1fr, sin/dx 1 fr.) Överarmsben 1 fr. (humerus distal sin) Strålben 2 fr. (radius diafys sin/dx) Skenben 2 fr. (tibia diafys sin 1 fr, distal diafys dx 1 fr.) Lårben 2 fr. (femur diafys sin/dx) Handrotsben 2 st. (Ct dx, Ci sin) Mellanhandsben 1 fr. (metacarpal diafys) Mellanfotsben 1 fr. (metatarsal diafys) Tåben 2 st. (phalanx I + phalanx II)	Mellanhandsben av get

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
886 Forts.	77,3 gram obränt	358	Tamsvin (<i>Sus scrofa domestica</i>)	Tand 3 fr. (dentes, Incisivi krona 1 fr, Canini krona galt 1 fr, endast krona bildad, Molares krona 1 fr.) Tinningben 1fr. (temporale sin) Revben 3 fr. (costae) Skulderblad 2 fr. (scapula corpus dx) Korsben 2 fr. (sacrum, två kotor, ej fusionerade) Vadben 2 fr. (fibula distal dx 1fr, fibula diafys sin/dx 1 fr.) Hälben 1 fr. (calcaneus dx ej fusionerad) Tåben 1 st. (phalanx II)	Hugg skulderblad. Hörntand av galt. 8-12 mån <2-2,5 år
	9 gram obränt	359	Stort däggdjur (Mammalia)	Kota 1 fr. (vertebrae corpus)	
	19,2 gram obränt	360	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Revben 3 fr. (costae) Rörben 2 fr. (ossa longa)	
	2,6 gram obränt	361	Tamhöns (<i>Gallus domesticus</i>)	Strålben 1 st. (radius dx) Skenben 1 fr. (tibia distal sin)	
	1,2 gram obränt	362	Andfågel	Bröstben 1 fr. (sternum)	
	4,3 gram obränt	363	Gås (<i>Anserini</i>)	Korpben 1 st. (scapula dx)	
	49,2 gram obränt	364	Oidentifierat	Oidentifierat 18 fr.	Ett fågelben, troligen skenben eller lårben skaft som har bearbetats. 53,5 mm långt och 5,8 mm i bredd, i mitten ett borrat hål 4 mm x 3 mm stort.
	2,6 gram bränt	365	Får/get (<i>Ovis aries/ Capra hircus</i>)	Revben 1 fr. (costa) Bröstkota 2 fr. (ve. thoracalis, processus spinosus)	
	9,8 gram bränt	366	Tamsvin (<i>Sus scrofa domestica</i>)	Strålben 1 fr. (radius distal epifys) Språngben 1 fr. (talus) Tåben 1 fr. (phalanx I)	
	0,2 gram bränt	367	Tamhöns (<i>Gallus domesticus</i>)	Mellanhandsben 1fr. (metacarpal)	
7,4 gram bränt	368	Oidentifierat	Oidentifierat 9 fr.		
1148 Tramp- lager	46,3 gram obränt	369	Får/get (<i>Ovis aries/ Capra hircus</i>)	Revben 4 fr. (costae) Armbågsben 1 fr. (ulna proximal dx) Bröstkota 2 fr. (ve. thoracalis, corpus ej fusionerad) Överarmsben 1 fr. (humerus distal sin) Lårben 1 fr. (femur distal diafys sin/dx)	
	9,1 gram obränt	370	Tamsvin (<i>Sus scrofa domestica</i>)	Mellanhandsben 1 st. (metacarpal nr 3 dx) Tand 1 st. (Canini sin maxilla)	Starkt snedsliten tand av galt.

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
1148 Forts.	5,1 gram obrönt	371	Tamhöns (Gallus domesticus)	Skenben 1 fr. (tibia diafys dx)	
	21,7 gram obrönt	372	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierat 9 fr.	
	4 gram brönt	373	Däggdjur (Mammalia)	Oidentifierade rörben 3 fr. (ossa longa)	
1268 Utjämning	180,6 gram obrönt	374	Nöt (Bos taurus)	Pannben 1 fr. (frontale dx med foramen) Underkäke 1 st. (mandibula dx angulus) Revben 3 fr. (costa) Armbågsben 1 fr. (ulna diafys sin)	
	4,7 gram obrönt	375	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Revben 1 fr. (costa)	
1310 Utjämning	555,6 gram obrönt	376	Nöt (Bos taurus)	Underkäke 2 st. (mandibula sin med P2- M3, mandibula dx med P2-M3)	Slitage för båda käkar g-h.
	34,8 gram obrönt	377	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Överarmsben 2 fr. (humerus distal sin 1 fr, diafys sin/dx 1 fr.) Strålben 1 fr. (radius proximal dx)	
	16,3 gram obrönt	378	Tamsvin (Sus scrofa domestica)	Revben 1 fr. (costa)	
	16 gram obrönt	379	Stort däggdjur (Mammalia)	Oidentifierat 1 fr.	
	5 gram brönt	380	Får/get (Ovis aries/ Capra hircus)	Skenben 1 fr. (tibia diafys sin/dx)	
Summa:	3346,5				

Tabell 4. Animalosteologisk sammanställning av fiskben utplockade från makroprov. Vegastaden, Österhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län.

Kontext	Vikt och status	Fnr	Art	Bendelar	Övrigt
377	0,1 gram obränt	381	Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>) Karpfisk (<i>Cyprinidae</i>)	Fiskfjäll: Abborre 7 st. Karpfisk 1 st	
734	0,6 gram obränt	382	Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>)	Kranium 19 fr. Fjäll 29 fr.	
	0,1 gram obränt	383	Karpfisk (<i>Cyprinidae</i>)	Kranium 6 fr.	
	0,1 gram obränt	384	Fisk obestämd (<i>Pisces</i>)	Kranium 2 fr.	
886	0,3 gram obränt	385	Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>)	Kranium 10 fr.	
	0,01 gram obränt	386	Karpfisk (<i>Cyprinidae</i>)	Kranium 1 fr.	
	0,03 gram obränt	387	Fisk obestämd (<i>Pisces</i>)	Kota 1 fr. (vertebrae ospec.)	
1268	0,1 gram obränt	388	Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>)	Kranium 1 fr. Revben 1 fr. (costa) Fjäll 1 fr.	
	0,1 gram obränt	389	Karpfisk (<i>Cyprinidae</i>)	Kranium 1 fr. Fjäll 1 fr.	
1297	0,1 gram obränt	390	Abborre (<i>Perca fluviatilis</i>)	Kranium 1 fr. Fjäll 11 fr.	
Summa:	1,54 gram				

Bilaga 7. Arkeobotanisk analys

VEGASTADEN HANINGE SU

Analys av växtmakrofossil från Vegastaden, RAÄ-nr Österhaninge 260:1, 1:8 Österhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län, Lst dnr 4311-26756-2013

Projektnr KM: 13139 Projektledare KM: Kristina Jonson

Arkeobotanisk analys

Rapporter från Arkeologikonsult 2014:2808

STEFAN GUSTAFSSON

Sammanfattning

På uppdrag av Stiftelsen Kulturmiljövård floterades och analyserades 15 jordprover på växtmakrofossil. Proverna samlades in i samband med en arkeologisk slutundersökning i Haninge kommun. Proverna samlades in av personal från Stiftelsen Kulturmiljövård och floterades av Stefan Gustafsson vid Arkeologikonsult. Provolymen varierade mellan 0,5 till 1,9 liter jord.

Proverna innehöll bland annat förkolnat växtmaterial i form av säd och åkerogräs, oförkolnat växtmaterial i form av ogräs, ruderväxter med mera. I flera prover hittades även fiskben och fiskfjäll vilka plockades ut för osteologisk analys.

Flera av proverna innehåller hushållsavfall och ger information om kosthåll och lagerinnehåll.

Syfte och målsättning

Syftet med analysen var att om möjligt säga något om lagrens tillkomst och innehåll samt leta efter spår som kan ge information om byggnadernas funktion. I analysen ingick även att ta tillvara fiskben och fiskfjäll.

Metodval och genomförande

Jordproverna till växtmakrofossilanalysen floterades och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 mm. Bottensatsen vattensållades i samma såll för att hitta oförkolnad och tyngre makrofossil. Det förkolnade materialet lufttorkades och oförkolnade förvarades fuktigt.

Växtmaterialet analyserades under mikroskop med en förstoring av 4 till 100 gånger. För artbestämning användes referenslitteratur och referenssamling Berggren 1969 & 1981; Jacomet 2006; Digital Seed Atlas of the Netherlands m.fl.

Resultat

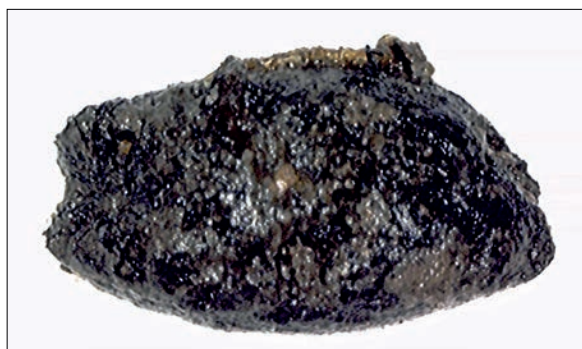
Byggnad 1

Byggnad 1 består av lager 860 varifrån det analyserades 3 prover. I prov 1558 hittades några kärnor av skalkorn och en av havre. Utöver hela

identifierbara sädeskorn påträffades ett fragment av obestämd säd. Prov 926 innehöll fiskben och tillsammans med säden visar fynden att lagret innehåller hushållsavfall. Även om materialet var knapphändigt tyder fynden på att huset innehållit en bostads- eller kokhusfunktion. Det går inte bortse från möjligheten att lagret utgör en sekundär deponering med hushållsavfall och i så fall inte har någon funktionell koppling till huset.

Byggnad 2

Från byggnad 2 analyserades 9 prover från olika lager i en källare. Två av proverna innehöll förkolnade sädeskorn och frö från åkerogräs. I den äldsta fasen som representeras av prov 1309 hittades enstaka kärnor av skalkorn och brödvete. Förutom sädeskornen hittades även fiskben och fiskfjäll. Lagret innehåller hushållsavfall och kan vara avsatt i huset som då visar på att det inrymde en bostads- eller kökshusfunktion. Det går inte utesluta möjligheten att det lagret utgör en sekundär deponering med hushållsavfall.

Figur 1. Skalkorn från prov nr 314. Stefan Gustafsson.

Ytterligare ett prov innehöll förkolnat material, prov 1164. I detta prov hittades skalkorn och råg samt nitrofila åkerogräs. Fröfyndet av klätt tillsammans med övriga ogräs tyder på ett system med gödslade åkrar där skalkornet såtts om våren och rågen om hösten. Tolkningen av lagret blir den samma som för prov 1309.

Intressant att notera är att man i den yngre fasen bytt ut vete mot råg. Skalkornet har sannolikt utgjort stapelgrödan under båda faserna.

Lager	100	160	1602	1603	294	377	639	734	860	860	860	886	1148	1268	1297
Prov nr.	376	243	315	316	314	200022	659	F762	926	927	1558	928	1164	1296	1309
Byggnad	2				2	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2
Odlade växter															
Skalkorn					3*		5*				2*		7*		2*
Vete															1*
Råg													3*		
Havre											1*				
Frag. Säd					2*		9*				1*		14*		2*
Åkergräs															
Svinmålla	55	12	33		3*		6						23*		
Pilört		4	1												
Klätt													2*		
Åkerbinda							1*						1*		
Våtarv	5	3	12												
Ruderatväxter															
Groblad	2	9	1												
Bolmört	1	3													
Gäsört	4	1													
Trärester						X	X					X			
Kol	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Fisk						X		X	X	X				X	X

Tabell 1. Artlista.

*Förkolnat material

Enstaka fynd av förkolnade kärnor av skalkorn återfanns även i lager 639 och 294 samt enstaka frö av nitrofila ogräs. Tittar vi sammantaget på fynden i byggnad 2 så tycks det finns en koppling spannmålsodling (eller handel med säd) och vad som odlas eller köps in varierar något. Hur stor tidsskillnad det är mellan lagren går inte avgöra det kan röra sig om enstaka odlingsår eller större tidsskillnader.

Lager 100 innehåller en del oförkolnat material i form av nitrofila men också tramptåliga arter. Materialet har avsatts utomhus och representerar gårdsplan, ruderatmark, väggkant eller liknande.

Lager 160 låg utanför huset, ett dumpat avfallsmaterial.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Digital Seed Atlas of the Netherlands: <http://seeds.el-doc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

Opublicerade källor

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

Bilaga 8. ¹⁴C-analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2014-09-12

Kristina Jonsson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av obränt ben från Österhaninge 260:1, Täckåker 1:8, Österhaninge socken, Stockholms län.

Förbehandling av benmaterial (HCl-metoden):

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten pH=3.
3. Krossning i mortel.
4. 0,8M HCl tillsätts, omrörning (cirka 10 °C, 30 min, karbonat bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (90 °C, 6-8 timmar). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

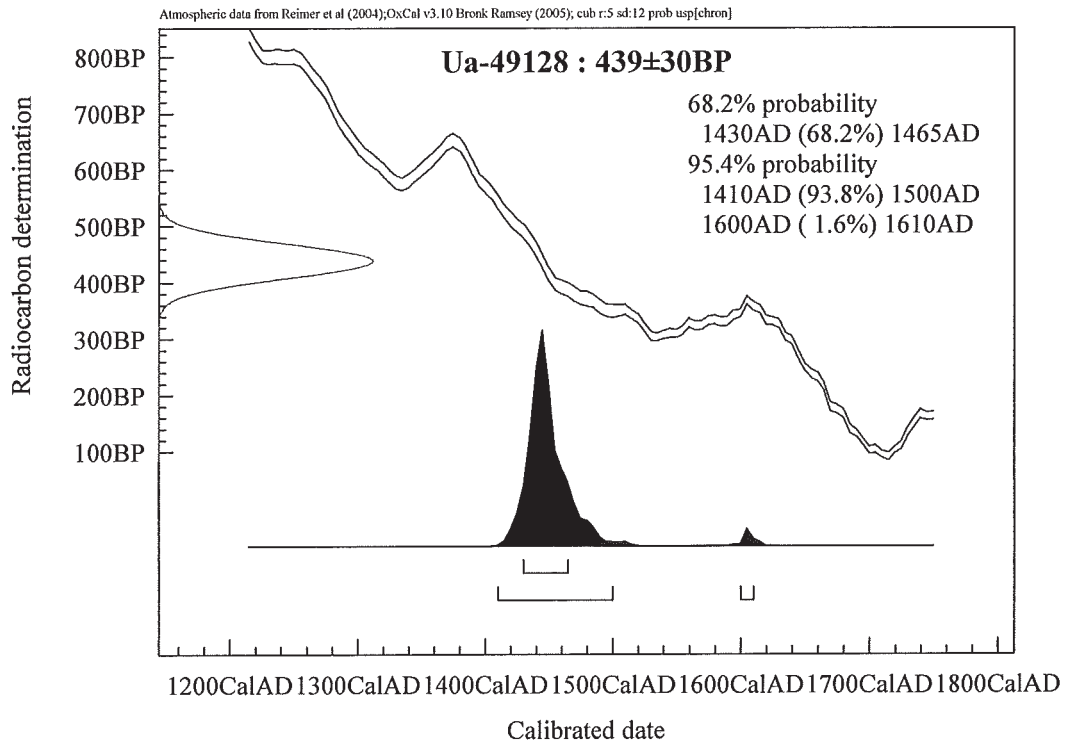
Den fraktion som ¹⁴C-bestäms förbränns till CO₂-gas som i sin tur Fe-katalytiskt grafiteras före acceleratorbestämningen. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ VPDB	¹⁴ C age BP
Ua-49128	KM13139-01	-20,6	439 ± 30

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

Bilaga 9a. Konserveringsrapport föremål av kopparlegering och järn

Exklusive F24, F30, F38 och F42 som redovisas i Bilaga 9b).

2015-08-25

KONSERVERINGSRAPPORT

Uppdragsgivare;
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 Västerås

Fyndort;
Sö, Österhaninge sn,
RAÄ 260: 1, Täckeråker 1:8,
Vegastaden

Föremålsbeskrivning och tillstånd Föremål av kopparlegering

Fnr. 23 Bleck (fragment av kärl?)

Tre fragment av tunt bronsbleck, ev. kanten av ett kärl. På det största fragmentet är den övre delen av kanten slät, sedan följer ett parti med snedställda, profilerade linjer. Under linjerna finns ett horisontellt veck. Bredd; 23 mm, längd; 20 mm. Ett långsmalt fragment med samma typ av ornamentik, bredd; 10 mm, längd; 26 mm samt ett litet fragment med del av ornamentik, bredd; 12 mm, längd; 10 mm. Fragmenten var täckta av torkad jord.

Fnr. 31 Bleck

Ev. kärifragment. Ovalt format bronsbleck med trasiga kanter. På ena sidan fanns små korrosionskrustor. Längd; 55 mm, bredd; 35 mm. Blecket var täckt av torkad jord.

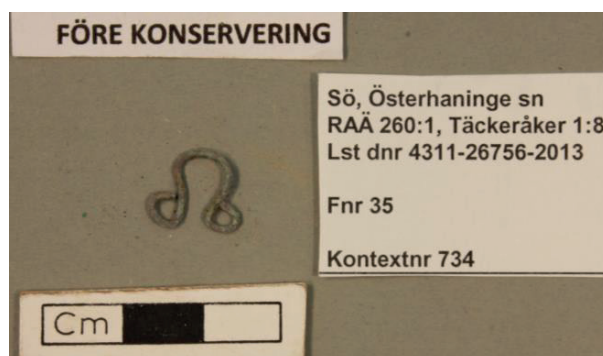
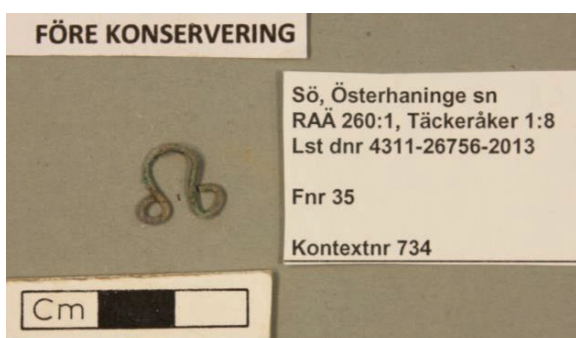
Fnr. 32 Bronskedja

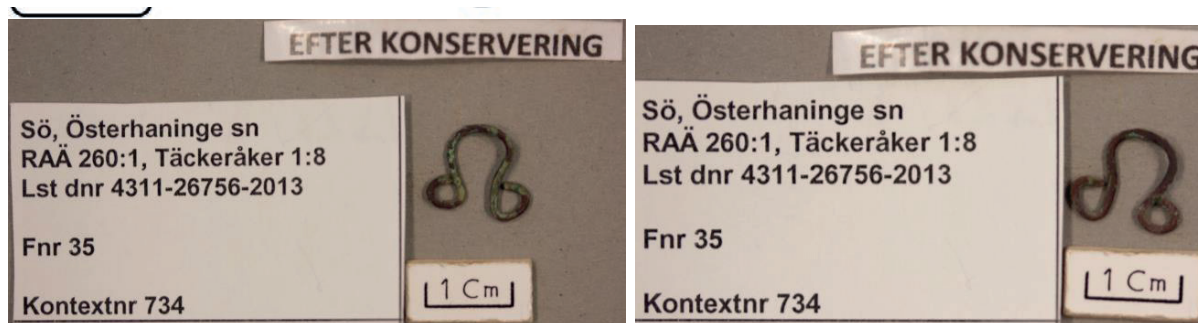
Del av en kedja med tio sammanlänkade spiralringar. Originalytan på ringarna flagnar något. Kedjan var täckt av torkad jord. Längd; 35 m, diameter, ringar; 5 mm.

Fnr. 35 Hyska

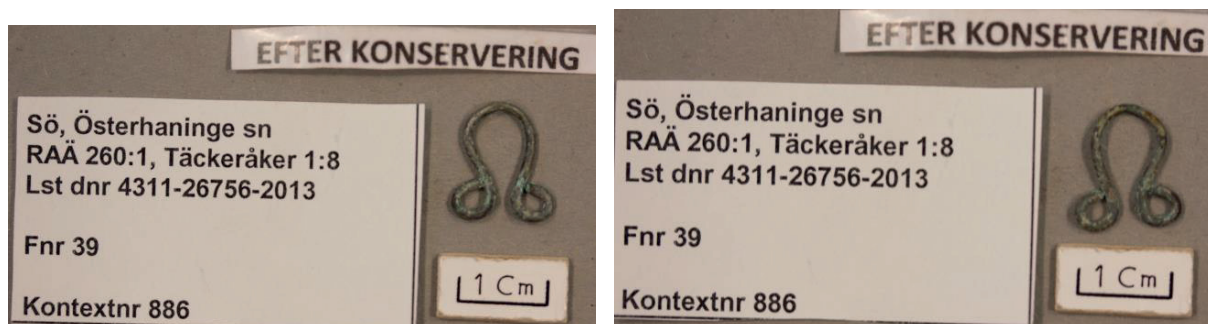
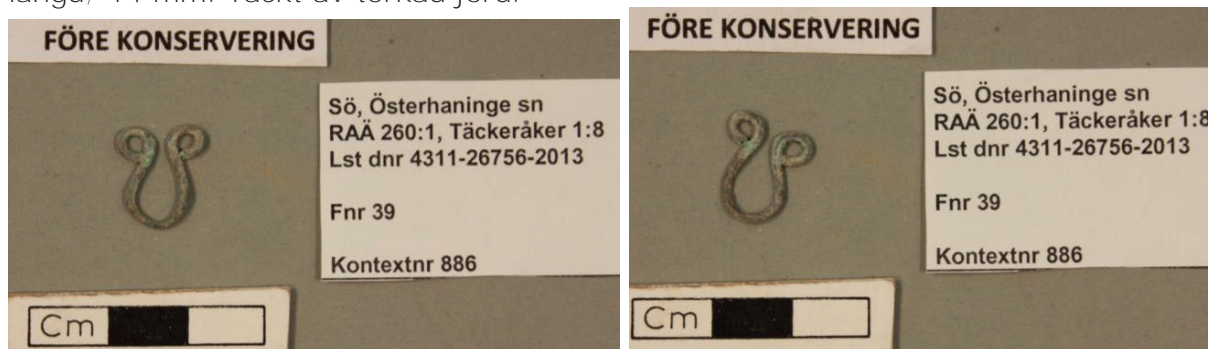
Hyska formad av en bronstråd. Bredd; 14 mm, längd; 12 mm. Originalytan flagnar något. Täckt av torkad jord.

Fnr. 39 Hyska

Hyska formad av en bronstråd. Metallen har flagnande originalyta. Bredd; 12 mm, längd; 14 mm. Täckt av torkad jord.

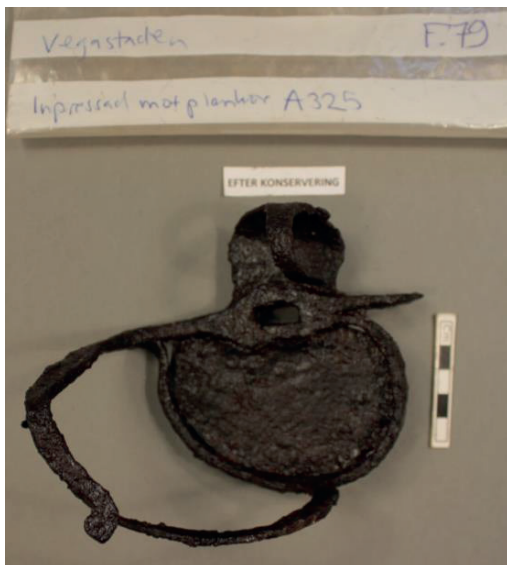

Åtgärd; Föremålen preparerades fram med skalpell och pensel och rengjordes med etanol på bomullstops. På samtliga föremål, utom Fnr. 31 konsoliderades ytan med 7 % Paraloid B 72 (en sampolymer av etylmetakrylat/ metylakrylat), löst i aceton/ etanol.

Föremålsbeskrivning och tillstånd Järnföremål

Fnr. 79 Föremål

Okänt föremål. En ovalt formad platta (längd; 90 mm, bredd; 75 mm, tjocklek; 6 mm.), runtom omgiven av en kant (höjd; 8 mm). Från kanten utgår två smala järnband, som tillsammans formar en båge (höjd; 110 mm). På ovalens motstående sida sitter en kvadratisk järnplatta, som smalnar av och formats till en krok, som böjts in mot den ovala plattan. I övergången mellan oval och kvadratisk platta finns ett rektangulärt hål. En kraftig krok, utgår från kanten och är böjd nedåt. Föremålet var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord. Ett av järnbanden bröts av på flera ställen, vid hantering.

Fnr. 80 Kniv

Kniv (matkniv?) med träskaft. Längd; 162 mm, bredd; 15 mm. Knivspetsen är avbruten. Träskaftet hade torkat och spruckit och flera små träbitar lossnade från skaftet. I sprickorna satt torkad jord. Knivbladet hade aktiv korrosion och metallytan spjälkar. Även knivbladet var täckt av torkad jord.

Fnr. 83 Föremål

Okänt föremål tillverkat av ett kraftigt järnband, där ändarna smidits ut till två avsmalnande "blad". Varje blad har två utstansade runda hål. Bredd; 118 mm, längd, "blad"; 65 resp. 75 mm. Föremålet var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord.

Fnr. 91 Sax

Ena skänkeln av en bygelsax. Längd; 240 mm, längd, skär; 120 mm, bredd, bygel; 60 mm. Saxen var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord.

Fnr. 103 (Hacka?)/kil

Kraftig kil. Huvudet är trasigt i kanten. Eggen har några sprickor. Längd; 155 mm, bredd; 45 mm, bredd, huvud; 63 mm, vikt; 1.013 g. Föremålet var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord.

Fnr. 106 Sax

Ena skänkeln av en sax. Längd; 215 mm, bredd, bygel; 60 mm. I änden av öglan sitter en korrosionskrusta, under denna är metallen nedbruten och sprucken Saxen var täckt av korrosionsprodukter, blandat med organiskt material och torkad jord. Metallytan är ojämn av organiskt material, som korroderat fast på ytan.

Fnr. 114 Kniv

Kniv med avbruten tånge. Eggen har flera hack, yttersta spetsen är avbruten. Längd; 135 mm, bredd; 24 mm. Knivbladet har gropkorrosion över hela ytan. Kniven var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord.

Fnr. 119 Nyckel

Nyckel med genombruten ögla. Längd; 71 mm, bredd, ögla; 23 mm. Nyckeln är trasig vid axet och stammens nedre del. Nyckeln var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord och organiskt material

Fnr. 127 Kniv

Ev. matkniv? Holken är kort, troligen avbruten. Även knivspetsen är avbruten och eggen har kraftiga hack vid knivspetsen. Längd; 117 mm, bredd; 18 mm. Kniven var täckt av korrosionsprodukter, blandat med torkad jord. Den underliggande metallytan är ojämn.

Åtgärd; (för åtgärd av Fnr. 80, se nedan) Föremålen preparerades fram med glaspulver alt. aluminiumoxid med mikrobläster. Därefter stabiliserades föremålen kemiskt genom att urlakas i 0,5 M natriumhydroxid. Urlakningsvätskan byttes varannan vecka och då mättes även kloridhalten med silvernitratt, 0,1 M. När inga klorider längre var synliga i dropptest med silvernitratt, avslutades urlakningen. Föremålen lades i avjoniserat vatten i en vecka och dehydrerades sedan i etanol under två veckor, med byte av etanol efter en vecka. Föremålen urlakades som längst i 43 veckor. Föremålen torkades sedan i värmeugn i 50 grader i 5 dagar. De behandlades sedan med Dinitrolpasta (en inhibitor bestående av petroleumulfonat med aminer, löst i lacknafta.) och ytbehandlades slutligen med mikrokristallint vax, som påfördes med gethårsborste. På F. 79 limmades en av de uppåtstående tenarna på flera ställen med cyanoakrylatlim (Megabond 480). Även stammen på nyckel F. 119 limmades.

Fnr. 80 Kniv med träskaft Knivbladet preparerades fram med glaspulver i mikrobläster. Knivskaftet preparerades fram med skalpell och pensel under mikroskop. Knivskaftet rengjordes med bomullstopp doppade i avjoniserat vatten. Knivskaftet konsoliderades därefter med Paraloid B 72 (en sampolymer av etylmetakrylat/metylakrylat 7% i aceton/ etanol.)

Knivbladet urlakades i avjoniserat vatten. Kniven fästes med bladet hängande ner i en bågare och endast knivbladet doppades i vatten. Kloridhalten mättes enligt ovan och kniven fick långsamt lufttorka. Knivbladet behandlades sedan med Dinitrolpasta och ytbehandlades slutligen med mikrokristallint vax, som påfördes med gethårsborste.

Råd och anvisningar; Arkeologiska metallföremål är mycket känsliga för hög luftfuktighet, även efter konservering. Förvara därför metallföremålen i ett torrt, stabilt klimat med relativ luftfuktighet under 20%. Föremål av komposit (järn och trä) ska **ej** förvaras i samma klimat som föremål av enbart metall, då det torra klimatet kan få träet att torka och spricka. Förvara dessa föremål i ett stabilt klimat, omkring 40% RH.

Katarina Lampel
Konservator

Bilaga 9b. Konserveringsrapport föremål av kopparlegering F24, F30, F38, F42.

2014-10-06

KONSERVERINGSRAPPORT

Uppdragsgivare

Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41

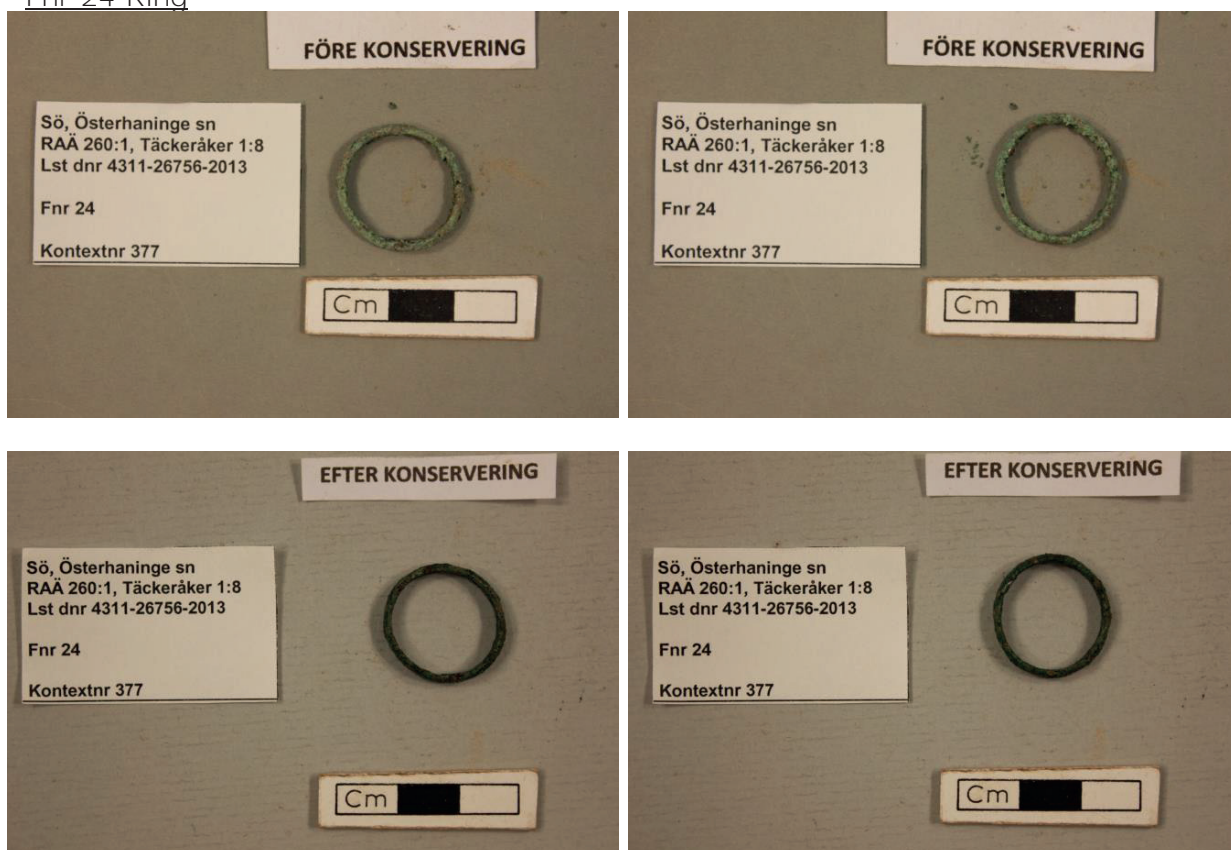
Fyndort

Täckeråker 1:8 RAÄ 260:1
Sö Österhaninge Sn

Konservering av fyra fyndposter med föremål av kopparlegering

Föremåls- och tillståndsbeskrivning

Fnr 24 Ring

Ring i kopparlegering. En äldre lagning med silverlod kan ses. Mått (cm): diameter 2,1, höjd 0,3.

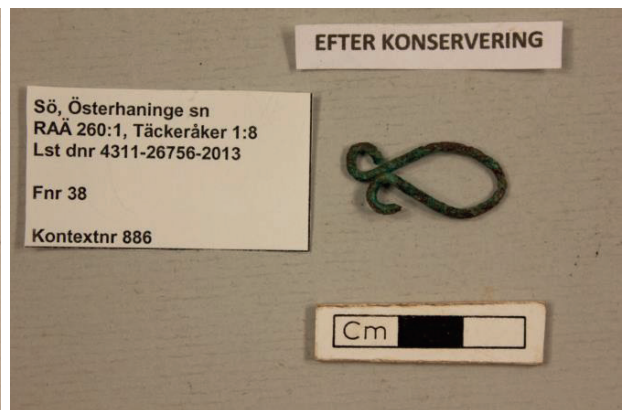
Starkt korroderad med ytterst lite originalytan kvar. Pulvriga korrosionsprodukter blandade med torkad jord täcker ytan.

Fnr 30 Spiralring

Spiralring i kopparlegering. Mått (cm): diameter 2.5, höjd 1.1.
Ringen är bruten i tre delar med passning mellan delarna. Pulvrig korrosion blandad med jord täcker ytan och stor del av orginalytan är borta.

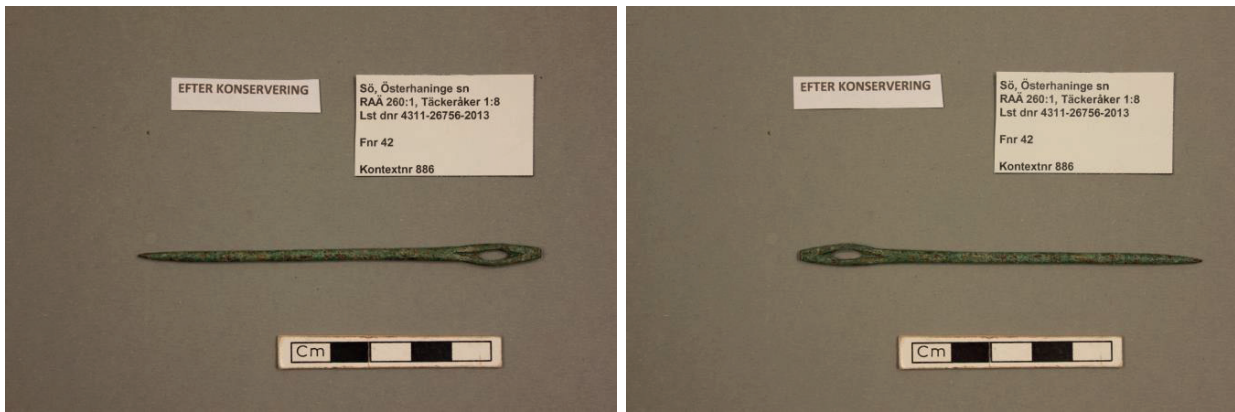
Fnr 38 Hyska

Hyska i böjd tråd av kopparlegering. Mått (cm): längd 2.7, bredd 0.8, höjd 0.3.
Enbart lite återstår av originalytan. Ytan är mycket pulvrig med små korrosionskrustor.

Fnr 42 Nål

Nål i kopparlegering. Mått (cm): längd 10.3, bredd 0.7, höjd 0.3.
 Orginalytan delvis täckt med små korrosionskrustor och pulvriga korrosionsprodukter.
 Kupritytan är delvis synlig.

Åtgärd

Föremålen undersöktes med röntgen (97kV, 50 sek).
 Fnr 24 ring och 30 sölja konsoliderades i Paraloid B72 (5% w/v i aceton:etanol 1:1) innan ytterligare åtgärder vidtog. Därefter kunde en viss mekanisk rengöring utföras och en del korrosionskrustor tas bort.
 Fnr 30 spiralring och 42 nål: kemisk (etanol) och mekaniskt (borste) borttagning av föroreningar och misspyrdande korrosionskrustor. Konsolidering med Paraloid B72.
 Fnr 30 limmad med Paraloid-lim B72 (HMG).

Förvaring

Arkeologisk metall bör förvaras torrt vid en relativ luftfuktighet (RF) på 20% och vid jämn temperatur, 18°C.

Emma K Emanuelsson
 Student Konservatorsprogrammet
 Göteborgs universitet

Katarina Lampel
 Handledare, konservator
 Acta KonserveringsCentrum

Bilaga 9c. Konserveringsrapport mynt och myntliknande föremål

1

Konserveringsrapport

20150826

- 1. Ärende:** konservering av 8 mynt och 2 föremål
- 2. Fyndort:** Sö, Österhaninge sn, RAÄ 260: 1, Täckerråker 1:8, (Vegastaden.)
- 3. Korrosionsstatus:**
F19 Ej mynt, kopparlegering

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Ytan täcktes av ett delvis tjockt lerskikt blandad med brunaktig korrosion (järn?) som uppvisade tendenser till avlagning och sprickbildningar.

Under framkom en grön och smågropig korrosionsbeläggning. Ingen dekor syntes på ytan.

F20 Koppar. KXI Avesta, 1/6 öre sm, 1666

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

En mycket svag antydning till prägning syntes på åtsidan innan konservering. Ytan täcktes av ett småskrovligt lerskikt med inslag av små gruskorn. Under framträdde en grön korrosionsbeläggning med inslag av ljusgröna korrosionsfläckar. Små enstaka fläckar där den metalliska ytan framträdde syntes.

F21 Koppar. KXI Avesta, 1/6 öre sm 1666

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Myntet täcktes av ett skrovligt lerskikt blandad med gruskorn och korrosion. Under framträdde en grön korroderad yta med inslag av små upphöjda ljusgröna korrosionskrustor.

F26 Koppar. KXI Avesta, 1/6 öre sm 1666

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

En antydning till prägling på åtsida syntes innan konservering. Ytan täcktes av ett lerskikt med inslag av små gruskorn och korrosion. Under framkom en småskrovlig yta som bitvis täcktes av grön korrosion. Den metalliska ytan syntes fläckvis på båda sidorna.

F27 Koppar. XXI Avesta, 1/6 öre sm 1667

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

En antydning till prägling på åtsida och framsida syntes innan konservering. Myntet täcktes av ett skrovligt lerskikt blandat med gruskorn och korrosion. Under framkom en småskrovlig yta som bitvis täcktes av grön korrosion. Den metalliska ytan syntes fläckvis på båda sidorna.

F33 Koppar. Kristina Nyköping/Säter, ¼ öre 1635

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Ytan täcktes av ett kompakt lerskikt med delvis hårt sittande små gruskorn. Under framkom en småskrovlig yta som bitvis täcktes av grön korrosion. Den metalliska ytan syntes fläckvis på båda sidorna. Inslag av gropkorrosion förekom på ena sidan.

F34 Ej mynt. Kopparlegering.

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Ytan täcktes av ett tunt och kompakt lerskikt med inslag av små gruskorn. Under framkom en smågropig grön korroderad yta utan prägling eller dekor. Den metalliska ytan syntes fläckvis.

F36 Koppar. KXI Avesta, ¼ öre 1658

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Präglingen var synlig på åt- och frånsida innan konservering. Ett tunt lerskikt täckte ytan bitvis med inslag av små gruskorn. Under framkom en grön korroderad beläggning med inslag av partier med små upphöjda korrosionskrustor på ena sidan.

F37 Koppar. Kristina Avesta, ¼ öre 1644

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

En svag antydning till prägling syntes på åt- och frånsida innan konservering. Ytan täcktes av ett tunt och kompakt lerskikt med inslag av små gruskorn. Under framkom en ganska jämn grön korrosionsbeläggning med inslag av enstaka mörkgröna korrosionsfläckar.

F40 Koppar. Kristina Nyköping, ¼ öre 1634

Ovan: före konservering

Ovan: efter konservering

Präglingen var delvis synlig på åt- och frånsida innan konservering. Ett tunt lerskikt täckte ytan bitvis med inslag av små gruskorn. Under framkom en småskrovlig yta som bitvis täcktes av grön korrosion. Den metalliska ytan syntes fläckvis på båda sidorna. Inslag av gropkorrosion förekom på ena sidan.

4. Konservering

Mynten undersöktes inledningsvis okulärt under mikroskop och fotograferades före konservering.

Därefter bearbetades mynten försiktigt under mikroskop med hjälp av skalpell, bambustickor och penslar med syfte att avlägsna överflödiga korrosionsprodukter, lera, gruskorn och för att förtydliga eventuell prägning eller dekor.

Efter avslutad frampreparering ytskyddsbehandlades ytorna med lite mikrokristallint vax som applicerades med hjälp av en mjuk gethårstrissa. Föremål med fnr 19 konsoliderades med 7% Paraloid i etanol för att förhindra sprickbildningar av ytan på ena sidan.

Konservator

Sophie Nyström

Bilaga 9d. Konserveringsrapport blyföremål

2014-10-06

KONSERVERINGSRAPPORT

Uppdragsgivare

Stiftelsen Kulturmiljövård

Fyndort

Täckeråker 1:8 RAÄ 260:1
Sö Österhaninge Sn

Konservering av två-fyndposter med föremål av bly/blylegering

Föremåls- och tillståndsbeskrivning

Båda föremålen var täckta av jord blandad med korrosionsprodukter.

Fnr 16 hylsa/beslag

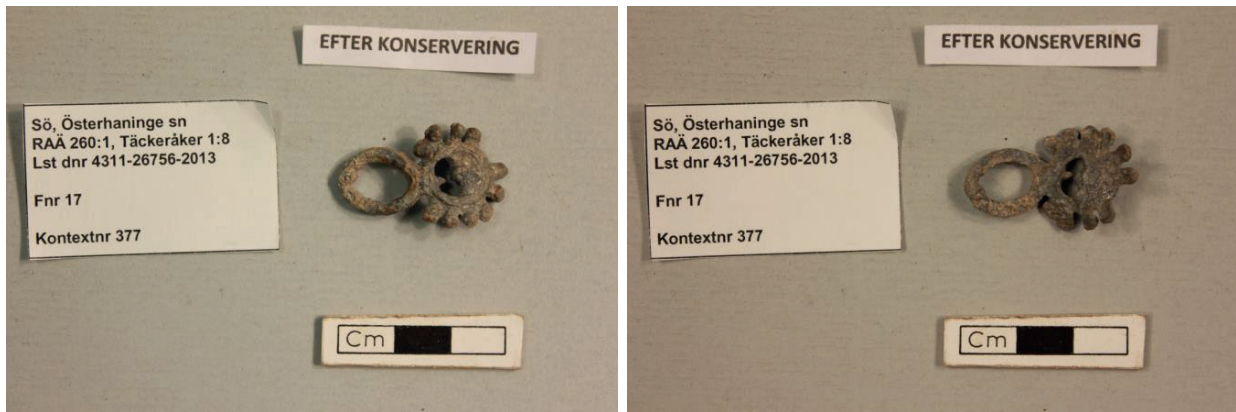

Föremålet hade sprickor i materialet men är i övrigt stabilt. Mått (cm): diameter 2.5, höjd 2.2.

Efter konservering kunde ett antal ristningar ses.

Fnr 17 hänge?

Föremålet var i stort sett stabilt. Mått (cm): längd 3.2, bredd 2.1, höjd 0.8.
En viss materialförlust uppstod när en udd bröts av under arbete och inte kunde limmas tillbaka.

Åtgärd

Föremålen rensades mekaniskt med borste, trästicka och i viss mån skalpell.
Fnr 16: sprickorna konsoliderades med Paraloid B72 (5% w/v i aceton: etanol 1: 1) innan rensningen påbörjades. Ytterligare jord kunde avlägsnas med vatten på tops i kombination med mekanisk bearbetning.
Fnr 17 konsoliderades med Paraloid B72 allteftersom originalytan framträdde.

Rekommendationer

Föremålen ska förvaras i jämnt klimat och inte utsättas för organiska syror. Använd handskar vid hantering eftersom bly är hälsovådligt.

Emma K Emanuelsson
Student Konservatorsprogrammet
Göteborgs universitet

Katarina Lampel
Handledare, konservator
Acta KonserveringsCentrum